JG
JAUNĀ GAITA

323

ZIEMA 2025

Jaunā Gaita

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 323
WINTER 2025

***Jaunā Gaita*, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.**

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
<juris.zagarins@gmail.com>

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor –
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors and Consultants –
Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from *JG*287 (winter 2016) to *JG*311 (winter 2022) may be purchased for USD 10 apiece. This includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita* are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

71. GADAGĀJUMS
323. NUMURS – ZIEMA
S A T U R S

D Z E J A

2 Dainis Deigelis
4 Daniela Šalce
7 Elīna Līce
9 Zane Brūvere Kvēpa
10 Paula Bička

T U L K O J U M S

60 Kristaps Vecgrāvis: Teds Čangs

S T Ā S T I

11 Uldis Ozolants
17 Gvido Drage
26 Mārtiņš Pommers
29 Linda Tīmane
34 Lāsma Gaitniece
38 Jana Veinberga
41 Kristiāna Kuzmina
44 Baiba Zīle
50 Māra Svīre
54 Līga Rimša

V Ē S T U R E

63 Valters Nollendorfs: 9 mēneši 1955. g.

T E Ā T R I S

70 Atis Rozentāls. Pārlaicīgais un šodienīgais

M Ā K S L A

73 Linda Treija: Auseklis Ozols
76 Rita Šmagre-Žīgure: Ulvis Alberts

G R Ā M A T A S

82 Agija Ābiķe: Māris Salējs. *Atsevišķa gaisma*
85 Gundega Zēhauza: Jānis Tomašs. *Maigajā cietumā*
86 Ingus Barovskis: Daina Sirmā. *Austra*
87 Laimdota Ločmele: Jānis Junga, Kārlis Junga. *Mēs karā'i aiziedami*
89 Sandra Ratniece: Kristīne Ilziņa. *Soļu skaitīšana*
91 Jūlija Dibovska: Kristīne Želve. *Dzīve tevi salauzīs*
93 Sanita Dāboliņa: Andra Manfelde. *Kosmonautu iela*
Artis Ostups. *Patiesība*
96 Viesturs Vecgrāvis: Valters Nollendorfs. *Atspīdumi*

I N M E M O R I A M

98 Sandra Ratniece: Velta Kaltiņa 1931-2025
99 Guntis Berelis: Jānis Lejiņš 1954-2025

Uz vāka: Auseklis Ozols. *Pašportrets kā ozola celms.* e/a, 2021, Degas galerija, Ņūorleāna, LA

JG pateicas par labvēļu atbalstu!

Auseklis Ozols. *Lidojums*. e/a, 36"×36", 2019

Dainis Deigelis ir publicējies lielākajos Latvijas kultūrmedijos. 2018. gadā izdevis debijas dzejas krājumu *Dievs beidz*, kam 2020. gadā pievienojies krājums *Pilsētā mirstošas saules ēnā*, tāpat 2024. gada nogalē iznācis trešais dzejoļu krājums *Izdzīvojušie dzejoļi*. Līdzautors kopdarbā *Dzejas detektīvi* (2024)

Dainis Deigelis

Nenomierinoša ilūzija

Atpakaļgaita

Kāds pagriež kloķi, un kontinents sāk griezties pretējā virzienā. Vēl vakar mēs gājām uz priekšu – tagad soļojam kolonnās, viens otram aiz muguras, bez sejas, bez vārda, ar karogiem, kas smaržo pēc mirušo pelniem.

Veci vārdi – tēvzeme, šķīstība, asinis – tiek atjaunoti kā svētbildes. Tie ielien cilvēku mutēs, un viņi tos atkārto ar to pašu kaisli, kādu reiz atvēlēja brīvībai.

Eiropa smaida spogulī, nepazīdama savu seju.

I Procesa sākums

Šorīt pilsēta pamodās ar norādījumu. Tas bija īss: „Jāiet atpakaļ." Neviens nezināja, cik tālu.

Koridoros iededza jaunas lampas, pelēcīgas un nogurušas. Katrs turēja dokumentu – dzimšanas apliecību, apliecinājumu par pareizu domāšanu. Es savu biju pazaudējis, bet neviens to nemanīja.

No augšas nāca paziņojums: „Cilvēktiesības tiks pārskatītas, lai tās atbilstu jaunajam garam." Es nepajautāju – kuram. Tas nebūtu pieklājīgi.

Kad kārtības sargs pieskārās manam vārdam, viņš teica: „Šis tiks aizstāts. Mēs vēl paziņosim ar ko."

No tāluma rūca mašīna. Tā pati, kas reiz mala karos cilvēkus. Tagad tā atkal sāka rūkt – maigi, gandrīz mātišķi.

II Procesa turpinājums

Durvju rokturi kļuvuši smagi – tie nevis atver, bet aizver. Man iedalīta jauna nodaļa: Departaments par Cilvēka Sakārtošanu.

Mēs aizpildām veidlapas ar jautājumiem, uz kuriem nedrīkst atbildēt. „Vai jūsu pārliecība ir stabila?" – vienīgā pareizā atbilde ir klusums.

Kolēģis teica: „Tu esi pārāk kluss. Klusums reizēm ir domas pazīme." Pēc brīža viņš piebilda: „Domas ir robežu pārkāpums."

Es sapņoju par rindu bez gala. Ierēdnis atver tukšu mapi un saka: „Jūs jau esat sakārtots." Un es pamostos ar sajūtu, ka viņam ir taisnība.

III Nopratināšana

– Vai jūs vēl ticat cilvēkam? – Jā. – Mēs arī ticam cilvēkam. Tikai pareizam cilvēkam. Vai jūs zināt atšķirību?

„Brīvība," viņš teica, „ir durvis bez eņģēm." Un es piekritu, jo citādi būtu sods.

Viņš atvēra mapi. Tur bija mani vārdi no vakardienas dienasgrāmatas: „Process ir dzīvs."

– Sapnī? – viņš jautāja. – Jā, sapnī. – Labi. Sapņus mēs reģistrējam tikai informatīvi. Tikai labāk tos neatcerēties.

Kad izgāju gaitenī, man šķita, ka nopratināšana turpinās klusumā. Sienas klausījās, un mani soļi kļuva piederīgi procesam.

IV Vēstule sev

Es rakstu, lai atcerētos, ka reiz biju es. Tagad šis vārds ir aizdomīgs. Darba vietā viss notiek precīzi – cilvēki kā rindas, viņu klusēšana kā paraksti.

Ierēdnis teica: „Brīvība nav aizliegta, tā vienkārši vairs nav nepieciešama."

Naktīs es vēl mēģinu domāt bez atļaujas. Papīrs ir bīstamāks par asinīm. Un tomēr manī vēl palikusi elpa – neliela, kļūdaina kustība, kas atgādina cilvēku.

Ja šo vēstuli kāds atradīs, neatceries mani kā dumpinieku, bet kā pierādījumu, ka vēl pastāvēja šaubas.

V Arhīva piezīmes

Vienība Nr. 47/B. Atradums: rokraksts, neidentificēts. Klasifikācija: emocionāls, potenciāli kaitīgs.

„Es rakstu tev, lai atcerētos, ka reiz biju es."

Komentāri malās: – Aizstāt „es" ar „vienība". – Saglabāt kā piemēru strukturāla haosa izcelsmei. – Pierādījums, ka tukšums vēl nav pilnīgs.

Epilogs

Arhīvs kļuvis par rezervātu. Cilvēki vairs nav, bet dokumenti elpo. Es, Rekonstrukcijas darbinieks, atrodu vēstuli. Instrukcijas paredz to iznīcināt, bet es to paslēpju aiz ventilācijas režģa – tur, kur vēl elpo gaiss.

Un šorīt, kad debesis bija pārāk klusas, manā prātā atgriezās vārds, ko mūs mācīja neaiztikt. Tas bija kluss, bet noturīgs, it kā nāktu no tās vēstules.

Cilvēks

Es nezinu, ko tas nozīmē. Bet, ja nozīme vēl pastāv, tad tukšums nav pilnīgs. Vēl ir iespēja apturēt mehānismu ar atpakaļgaitu.

Ulvis Alberts. *Sirpis un āmurs*. LPSR. 1983

Daniela Šalce

Daniela Šalce (2007): Mana interese rakstīšanā radās 2023. gadā nometnē „(IZ)aicinājums", taču dzejas pasaulei es pievienojos šogad, piedaloties dzejas slamos un performancēs, kā arī apmeklējot Literāro Akadēmiju un „Aicinājumu". Labprāt dzejā spēlējos ar tēliem no pilsētvides un manas personīgās dzīves un apceru ikdienas neveiklību un neglītumu. Ārpus rakstīšanas savu brīvo laiku pavadu zīmējot, adot un klaiņojot pa Pārdaugavu.

* * *

ieber *Krotu* rīklē
tas šķīdina
halitozi raisošās baktērijas
ar flomīti pārķēpā vārnu kājiņas
kontrasts padara acis sievišķīgākas
izvelc guašu ar lauvu uz paciņas
un smērē visur kur čūlo un briest
citādi visi zinās ka neguli uz zīda spilvendrānas atceries
tev kaut kur zvaigznēs skorpions
seksapīls zirnekļveidīgais
jaunavas tev nav bet paliec nevainīga
dzer daudz un ievelc kad dod
tikai cīgas
bet neveipo
parādi piecdesmitcentīgās *Mego* šķiltavas
tās būs kopīgai lietošanai
pieņem katru ielūgumu
bet neatklāj kad esi brīva
pieseko visiem atpakaļ
bet nesūti rīlus
nākamajā rītā spogulī masē seju
izvelc stepleri liec pie nāss
un spied
ja aptraipies
Domol stikla tīrīšanas līdzeklis stāv zem izlietnes

* * *

mana āda ir uz maniem muskuļiem
ne tavējiem
teici ka neaiztiksi
tā nav tavējā
teici ka neaiztiksi
bet tad vodkā sasūkušos vati pieliki
virs pinnes ko nemazgātiem pirkstiem nospiedi
kaut teici ka neaiztiksi
jautāji vai kož
jā kož
tas tak labi! ja kož tas nozīmē ka darbojas!
bet es negribēju lai tu aiztiec
manu ādu
manējo
es negribēju atkal būt tava sīkā meitiņa
ielikta stūrī nosodīta
saki ka esmu pārāk liela
lai raudātu
bet acīmredzami pārāk sīka
lai aizietu

man joprojām kož
man kož
un tu uzstāj
ka tas ir labi
līdz kāzām nu točna sadzīs!

* * *

čali tu nevari vienkārši aizvest mani uz kaut kādu tur mistisku taciņu Dārziņos kad ārā lietains bet silts un turēt roku kad kāpju lejā pa krastu lai nenokrītu un apsēsties taciņas galā zem kāda zema koka kas stiepjas pāri Daugavai un gaidīt līdz es apsēdīšos blakus un tad lobīt stumbra mizu un spēlēties ar garajām smilgām un tad paskatīties uz mani šajā lietainajā bet siltajā laikā vienatnē pie Daugavas un vaicāt "Ejam tālāk?" un tad iet tālāk

tu nevari Liecību dienā savākt manus dokumentus jo laikus nebiju klasē tad gaidīt ilgāk nekā stundu kamēr pārējie jau aizgājuši svinēt tad jau kuro reizi kopā ar mani iet pāri drūpošajam Vanšu tiltam un maigi uzsist pa plecu par katru redzēto dzelteno mašīnu tad Ķīpsalā kaut kur netālu no RTU pa jokam likt roku uz mana ceļgala un pa jokam atkal maigi uzsist pa plecu un smieties par visu ko saku un pacelt īkšķi kad kādas garāmejošas meitenes pasaka ka kopā izskatāmies labi

tu nevari tā kā pagadās ielūgt mani uz savām mājām kā vienīgo viesi astoņpadsmitajā dzimšanas dienā un ļaut man baudīt svētku mielastu ar mammu un vecmāmiņu kura laikā mani iztaujā par tautību valodas prasmēm mīļākajām partijām pieredzi dārzniecībā un tad ievest mani savā gaiši zilajā istabiņā un cīnīties ar spilveniem un tad vēl pusnaktī dziedāt karaoke noskūpstīt kādu plīša rotaļlietu nelaužot acu kontaktu ar mani un piepeši atklāt ka gulta ir tikai viena un tā ir tava jo uzpūšamais matracis pagalam un tad reibumā iemigt blakām un gulēt līdz deviņiem ne vienu reizi neapņemot mani bet ļaujot mūsu kājām skarties visu nakti

tu nevari

Dammes iela

kāds atkal miskasti aizdedzināja
vismaz man tā liekas
jo zem palodzes ugunsdzēsēji mirgo
bet nekas traks šķiet nenotiek

kad piektā stāva elektroskapis sāka kūpēt
kaut kad pasen
dūmu detektoru mājā nebija
ugunsdzēsēji un dažs labs kaimiņš
visiem durvīs dauzījās
lai nāk ārā lai nenosmok
tikai vecais smirdulis no 54. dzīvokļa
tas kas dienunakti sievu par duru saukā
atteicās ārā iet
tā laikam neveiksme vien
ka draudi nebija tik lieli
un nosmakt neviens nepaspēja

kad piektā stāva elektroskapis pārstāja kūpēt
viena kaimiņiene visiem vaicāja
vai zinām kas notiek 54. dzīvoklī
baigi kaitina tā bļaustīšanās
neviens nevarēja dot atbildi
bet visi piekrita ka naktīs gribētu klusumu
piekrita ka vajadzētu saslaucīt ugunsdzēšamā aparāta atstāto pulveri
tāpēc visi iegāja dzīvokļos pēc lupatām
un tur palika

* * *

neciešu debesskrāpjus
tie ir kā parasti džeki
kas pubertāti sasnieguši
izauga divsimt divdesmit metrus gari
sāka valkāt svaigi pirktus uzvalkus
eigengrau tonī
un nolēma ka tas ir viņu mūža pienākums
man liegt debesis redzēt
aprīt jebkuru brīvo pilsētas pļavu
un nicīgi vērot visus zemāk esošos
veidoti no rūdīta dubultstikla
tērauda un betona
bet iekšā ieskatīties neatļaus
puse no tiem – biroji
otra – vēl būvniecībā
ja paietu viņiem garām
viņi paceltu acis no telefoniem
pasmīkņātu
tad atkal iegrimtu ekrānos

es dievinu sērkociņus
īpaši tos garos
ko parasti pārdod ar pilsētu bildēm
uz kastītes
man ir viena ar Siguldu
tā ir visskaistākā
no tām kas bija pie pašapkalpošanās kasēm
mans lielais prieks – nopūst liesmu
iemērkt kūpošo galu
kādā ūdens traukā
dzirdēt to *čšš*
signālu
ka viss ir beidzies

degošs debesskrāpis
ražotu mazāk gaismas piesārņojuma
nekā viens rada ikdienā
bet es nekad nenestu
savu Siguldas kastīti
pie tāda tērauda briesmoņa
tā vietā es pabakstītu džekus pīpauzē
aizņemtos šķiltavas
un pārbaudītu
vai viņu uzvalki šūti no dabīga auduma
vai tomēr tie kūst
kā bezgaumīgs poliesters
un skatītos
vai vējā nopūsti
iemērkti tuvākajā upē
viņi *čšš*
vai vienkārši klusē

Elīna Līce ir dzejniece un dziesminiece. Devusi divus dzejas krājumus *Tik tuvu pie...*, 2008. (kopā ar māti Andu Līci) un *Redzu*, *2018*. (nominēts Dzejas dienu balvai). Publicējusies dažādos izdevumos *satori*, *punctum*, *Domuzīmē*, *Jaunajā Gaitā* u.c. Koncertdarbībā īpašu vietu ieņem autormūzika un dažādu tautu etniskās noskaņas. Etnogrupas Ogas dalībniece. Dzejas un mūzikas kompozīcijas *Māsai sievietei* autore un izpildītāja. Darbojas autoru grupā Tekstūra.

Elīna Līce

*
klusuma gaidpilnais sāns.
Tajā
ložu augļi.

I
Karš–
pat lūgšanas pilnas
ciešanām.

II
Tev ir daudz vārdu,
bet ne īstie.
Un to pārējo
tu kaunies.

III
Atsakos pakļauties bailēm,
atsakos darīt,
ko tās liek.

Vienreiz jāpietiek.

Jāpaliek savā vietā,
kaut tā nevieta šķiet.

IV
Mūžība, kuru var samīt
ar cinka papēdi
bērniņā, mātē,
vīrieša vaļējā kreklā–
piepeši atsegtas krūtis,
lode, tavā priekšā.

V
Šeit nav varoņu,
šeit ir cilvēki.

Un te sākas
mans nebeidzamais izsalkums
pēc varonības.

VI
Kara bēglim
visu lūdzēju seja.

Kritušais:

Gaisma noskūpsta
manu acu
atvērto klusumu.

*

Ir Ziemassvētki–
mēs karinam egļu zaros zeltītus eņģeļus,
jo mums piedzimis,
mums šodien piedzimis…
Kaut kur Harkivā, Libānā, Gazā
zem gruvešiem žēlsirdība,
Kristus Bērns.
Un ir Ziemassvētki.

*

Tās pirmās iznīcina – jūtas –
šo lieko balastu,
un pirms
mācās iekapsulēt.
Katapultas mirkli klusē.
Tad spļauj.

*

It viss kā patronu čaulītes –
i mūsu tikšanās,
i atvadas,

pat bērns tādu uzspodrinājis
rotā kaklu.

It viss kā patronu čaulītes–
dīgst, mirdz, nes kapitālu.

*

Tik maiga šī *latte* –
it kā nebūtu bēdu,
personisko drāmu,
vai dies' pas',
aiz robežas karš.

Tik maiga šī *latte*
smilšu krāsā.
Es bīstos kapsētas
atvizas saujā.

*

Baiļu un pārējā vērtība,
irdzoši sarkanais,
pie lūpām
lāsmaini alkanais.

Notecējusi kafijas tase:
laime, kur tavas osiņas?
Gribu tevi sagaršot
no citas maliņas!

*

Burta gars
lappusēs kožas.
Inkrustācijas
izvieto pats.
Dažas
asins krāsā.

naktī

nokasīt ordeņus no krūtīm
parādes formu
un savu neizcepto maizīti
dziļi ievietot
tumsas krāsnī
pārvelkot pāri
Dievssvētī

#StandWithUkraine

Domāju, ka iestāties pret karu nozīmē arī iestāties PAR katra cilvēka poētisko esamību. Šo īstenību. To nedrīkst ļaut devalvēt, to nevar atņemt. To jāturpina kopt. Jo šis ir viens no mērķiem, kuru neģēlība tiecas samalt. Pasniedz palīdzīgu roku cilvēkam – dod, ko tanī brīdī spēj, bet ar otru uzraksti dzejoli. Ne tikai par karu. Arī mīlestību. Visām tām lietām, kuru dēļ vēlamies izdzīvot dzīvi līdz pašiem dziļumiem.

Zane Brūvere-Kvēpa (1983) – dzejniece, tulkotāja, redaktore. Valkas novada literārās apvienības vadītāja. Raksta dzeju, kā arī vada dzejas meistardarbnīcas bērniem.

Zane Brūvere Kvēpa

* * *

visi nenomirst tievi
ne obligāti pirms nāves paliksi tievs
un beidzot sāksi dzīvot

visi nenomirst skaisti
ne obligāti pirms nāves patiksi sev
un visi tevi mīlēs

visi nenomirst dievi
ne obligāti pirms nāves būsi vieds
un paliksi nemirstīgs

* * *

mana gulta ir zebra
kas aprij mani ham ham
uz viņas muguras vietas nav daudz
bet man pašā laikā
un varbūt vēl kādam draugam
zebras skaustā ķeros un viņa mani
uz sapņu pasauli ved
ritmiskā solī kā strīpainā rakstā
brei brei
brei brei
brei
brei

* * *

TĀ DARĪT NEVAR, JO:
tas ir kā zāģēt koku ar Šveices nazīti
kā pievienot Cēzara salātiem brūnā cukura
graudiņus grauzdiņu vietā
tīrīt baltas ādas kurpes ar melnu zābaku
smēri
un dzīvu cilvēku stumt ar kājām pa priekšu
tāpēc – VIENS, DIVI, TRĪS, UN:
Ādamam bij' septiņ' dēli
VISI DARA TĀ

* * *

ir laiks kad uzvilkts krekls
ir svarīgāks par dzīves laikā novalkātām
kurpēm
tu pleties un tad saraujies un atkal pleties
kamēr prom

* * *

gaida kad pakāršos
bet es nekaros
aros pa dzīvi
fonā kari
ar mani gari

* * *

dzīvot mierīgi
kā bērnībā
it kā nekas pēc tam nebūtu bijis
sapņos doties ceļojumos
un nevarēt nokļūt mājās
ļaut visiem apliecināt dzīvi
pašai slīdot kā ēnai
un atkārtot
man nevienam nekas nav jāpierāda
man nevienam nekas nav jāpierāda

Nedēļas dienām ritot, mācības pavadu Rīgas Doma kora skolā, kā vokālās nodaļas audzēkne. Lai gan mana ikdiena pārsvarā sastāv no grāmatu kaudzēm, dziedāšanas un mūzikas radīšanas, atelpu un mierinājumu rodu dzejā (jo jau sen sapratu, ka bez tās neiztikt). Kopš 2024. gada esmu literārā semināra „Aicinājums" dalībniece.

Paula Bička

miniatūras klusumam
(jeb sarunas ar sevi plkst. 2:31 naktī)

* * *
dažreiz es pazūdu
starp gaisu un telpu
un klusums ir mana skaļākā asara

* * *
kā ūdenszāle kas lien gar krūtīm
tava lipīgā mēle
trinās ap manu Ķīnas produkcijas peldiķi
es esmu nāriņa
pati vairs nesaprotu
kura daļa no manis autentiska
kura nopirkta ātrās modes izpārdošanā

* * *
paklausies
pļava atkal čukst
par to reizi kad pavisam apdzisa
paklusē
viņa atkal iemiesojusi
savu nobrāzto un sadrupušo seju

* * *
visām meitenēm
pār kuru vaigiem izsmērēta
melnā tinte
es uzdāvinātu pa boyfriendam
lai viņas saprastu
ka puišu vārdi
neiedarbosies kā micerālais ūdens

* * *
stulbie faking cilvēki
varbūt jums
sava tikuma komposta kaudzē
visiem vienkārši jāsapūst
(un tad redzēsim cik auglīga būs zeme
un kas no ekosistēmas palicis)

* * *
cik fenomenāli aktieri esam
mums katram oskaru uz sarkanā paklāja
piešķirt
katram kliedzošu rakstu publicēt
ar priekšplānā izliktām glamūra sejām
mums katram par godu teātri nosaukt
un saskaitīt minūtes
kurās atdūrušies pret spoguļattēlu
izlikušies esam

(un kāpēc oskars ir tik īpašs
viņš arī izliekas)

* * *
es nometos
pie tavām kājām
kā no rupjām mēlēm piesūcinātais
grīdas mazgājamais krekls
tu mani pacel
un uzliec baltā galdauta vietā

* * *
visgrūtāk mums ir tad
kad apstājas skaņa
un kā sienas no abām pusēm
klusums žmiedzās mums virsū

(un ja klusums nav Dievs

tad troksnim nebūtu jēgas)

* * *
dažreiz es pazūdu
starp gaisu un telpu
un kliedziens ir mana klusākā skaņa

Dāmas manā priekšā drīkst arī nekniksēt – kā ģēnijs esmu viduvējība. Vienīgais viedais uzplaiksnījums: pārvākties uz dzīvi jahtā. Atradu, ka Brīvības vārdā varu atļauties miljonāra cienīgu modus vivendi. Lai manu okeāna hobiju neizzobotu kā „ūdensgabalus", formāts man īsais. Grāmatas projekts vēl nav izvēlējies kā saukties – *Bumerangs pavirši mestais* vai *Aļģu ritma algoritms*. Nepazīstu ne Melpomeni, ne Klitemnēstru, jo manai mūzai vārds „Pilnmēnese".

Uldis Ozolants

DIVI STĀSTI

ART DEKO*/te*
MELNĀ PIEKTDIENA

Niķelēts nebūs tas pats kas hromēts, arī cinkotais pārāks par pliku dzelzi. Šai metalurģiskajā hierarhijā pirmie divi ir glancei, trešais – sargs pret koroziju, bet ceturtais par savu „dabiskumu" maksā ar rūsas cenu.

Tikpat neviendabīgs bija ART DEKO*/te* – mākslas un sievišķās dailes apjūsmotāju kopa – Ralfs Šulte, Roberts Zuments, Pauls Mencis un Igors Svešņikovs. Ideoloģiskais kopsaucējs tiem – Sieviete kā dabas un evolūcijas absolūtā virsotne, savukārt mākslas misija sublimēt šo ideālu pāri visam laicīgajam. Sanākšanas mēdza būt spontāni neregulāras ar alu un šahu kā socializētājiem.

Hronoloģiju patinam atpakaļ uz kādu rudenīgu piektdienu kaut kur sešdesmito beigās. Stādāties priekšā radio un televizorus… „uz lampām"? Podziņas kungu pletkreklos no perlamutra? Tauta – pat grūtnieces – visi smēķē uz nebēdu un Tērbatas ielas gastronomā uz izķeršanu burkas ar bulgāru „Lečo" – marinētiem paprikai līdzīgiem pipariem?

Bieži ir tā, ka interešu grupa, īpaši jau spilgtie muzikālie ansambļi, skaļāk ienāk vēsturē caur pajukšanu, nekā rašanos. To, ko pacietīgi cementējušas radošās ieceres, ar laiku sāk drupināt emocionālais nogurums un asimetrija temperamentos. Pirms runāt par to piektdienu, kas ART DEKO*/te* pastāvēšanai izradījās liktenīgā, lai tiek lasītājam īss ieskats par katru.

Ralfs Šulte – neslēpts ciniķis ar pagari organizētiem smilšu krasas matiem. Autoritāte, neformalizēts līderis, pateicoties savam mācību spēka statusam Mākslas akadēmijā. Kaut skaitījās prominents plakātists, faktiski tā bija viņa sieva Aina, kas vīra vārdā virtuvē ražoja tos nebeidzamos ļeņinus. Viesojoties Ralfa Dzirnavu ielas dzīvoklī, alus un šaha omulību bojāja vainas apziņa pelnrušķītes Ainas virzienā. Lai šādi sentimenti netiktu kustināti verbāli, Ralfs jau avansā deklarēja savu kopdzīves doktrīnu: „Ar laulību ir tāpat kā ar kartupeļiem. Kad pailgāk tuvu kopa, paliek melni."

Roberts Zuments (Zumis) – pusi dzīves upurēja Jelgavas – Rīgas vilcienam, jo vadīja Hidrotehnikas institūta Jelgavas filiāli. Pakausī padilis brunets un izstīdzējis kā augstlēcējs, kaut astmatiķi nav nekādi lielie lēkātāji. Nobružāta ādas jaka, neprecējies un endšpīla meistars šahā – tāds bija Roberts. Jā, un tad tas Jelgavas dialekts – ikreiz, kad muzejā vai galerijā uzgāja kaut ko ievērības cienīgu, mēdza teikt savu „Akselenti, nu vienkārši akselenti!"

Pauls Mencis – Operas un baleta teātrī atbildīgais par dekorācijām, tātad arī mākslai pietuvinātais. Kā gados jaunākais, pabikls ar viedokli, jo apkārtējie vilka uz zoba viņa zilbisko disleksiju – piemēram, bundžas ar persiku pusītēm varēja saslavēt kā 'pursiku

pesītes'. Jau gadu kopīgā saimniecībā ar medmāsu Zani, taču bez konkrētības 'papīru smērēšanā' kā to nosauktu Ralfs. Abi diskrēti darbojas Jaunās Ģertrūdes draudzē.

Igors Svešņikovs (Permas donors) – iesirms, jo gados turpat pie piecdesmit, vadošais tehnologs rūpnīcā „Radiotehnika". Lai gan intelektuālis plašā spektrā, īpaši bīstami debatēt ar viņu par Džeimsu Džoisu – pazudīsi ka ābols zirga zobos. Iesauka? Gandrīz varēja teikt, ka uz to iesauku pats uzprasījās: ja tev abonements uz „Permas Molot" spēlēm uz arēnas „Rīga" ledus, tātad tā ir tava dzimtā pilsēta. Ja turklāt uz atloka vēl zīmējies ar donora nozīmīti (tāda, sarkanas lāsītes formā), gatavs, – būsi mums Permas donors!

Lai piektdienas pēcpusdiena izvērstos par „melno", fonu piespēlēja lietusgāze no pēkšņi satumsušām debesīm. Aizelsušies no skrējiena un tādi pussalījuši nu sēž ap Ralfa apaļo galdu un sildās ar Ainas servēto kumelīšu tēju.

„Pauli, ko tāds nopietns," Ralfs jautā. „Zane bojā dzīvi?"

„Nepatīk tā viņas divkosība. Kad nopērku tai dārgas zeķes ar vīli, čivina 'Paulīt, tu man' mīļo saulīt!', bet pietiek atstāt podam vāku vaļā, – 'Pauls graužkaul's'."

„Vienmēr var pateikt lai kravā koferi."

„Nevajag koferi. Šorīt tāda feini sakrāsota staigāja pa dzīvokli."

„Uzbudina, kad sakrāsota?"

„Hej, sen gribēju pajautāt," Zumis ielaužas dialogā. „Bet, vai tevi, Ralf, krāsas uzbudina? Tā krāsa, kas uz audekla, vai spēj aizkustināt līdz asarām?"

„Spēj, ja gribi zināt," Ralfa acis it kā tālumā vērstas. „Jā, spēj un taviem Jelgavas melioratoriem to nesaprast – vidusmēra lajs varbūt uz krāsu ir pusakls."

„Ar to vidusmēra laju tu doma mūs – normālos?" Zumis norij aizvainojumu. „Ja krāsai tāds svars, vai forma nesāk dominēt pār saturu?"

„Ja Dieva radītais saulriets aizkustina līdz asarām," Pauls nāk talkā Ralfam, „kāpēc lai eļļas krāsām būtu mazāks efekts?"

„Pagaidi ar to savu saulrietu," Ralfs saka, „mēs te par satura un formas vienību neesam izrunājuši. Tātad, jums zināšanai – ja šedevrs izdevies, meistaram tiek piedots viss. Paskatieties kaut vai uz Šagālu un Rotkoviču."

„Zumim taisniba," Svešņikova paceltā tējkarote akcentē sakāmo. „Ja reiz abiem anamnēzē mentāli traucējumi, tad iznāk, ka krāsa un triepienu raibums ir sava veida antidepresanti tumšajam gadalaikam?"

„Nečurā man te varavīksni!" Ralfs paceļ balsi. Arī Aina stāv durvīs.

„Neuztver tik personiski, runa ir vienkārši par to pussolīti, kas ģēniju šķir no Tvaika ielas klienta."

„Ne vienmēr šedevrs tiek pamanīts. Van Gogs savā mūžā pārdeva tikai vienu gleznu, pasaules atzinība atnāca pēc viņa nāves. Lai tiktu uz viļņa, nepieciešams satricināt publicitāti – nogriezta auss te labi noder. Skandāls nostrādā."

„Stop, kungi!" Pauls saka, „ja gaume relatīva, – par gaumi taču nestrīdas – tad arī skandāls relatīvs."

„Kur tu rāvi, ka par gaumi nestrīdas?´ Ralfs ironizē. „Un kā vēl strīdas. Ko tu ar to relatīvo gribi teikt?"

„Relatīvs nozīmē to, ka ar vienu mērauklu nedrīkstam mērīt. Man bija brūte lietuviete. Kad ciemojos pie viņas Viļņā, aizvilka mani uz kaut kāda spicā tenora koncertu – atskan populārās „Dilailas" pirmie akordi, šis viņu 'Lihtenbergs' uznāk uz skatuves viss baltā, paķer mikrofonu un sāk dziedāt. Leiši, protams, čurā biksēs… bet es metos uz izeju!"

„Nepatīk Dilaila?"

„Dilailai nav ne vainas, bet tā leišu valoda: - 'Šmergoļis, pergoļis, Dilaila…'"

„OK, kad es saku skandāls, tam ar gaumi nav nekāda sakara. Skandāls ir katalizātors!"

„Kā piemēram ar Džeimsu Džoisu," saka Svešņikovs. „Uzspridzināja literārās aprindas, aprakstot 'Ulisā' porno, masturbāciju, čurāšanu, kakāšanu, bezdēšanu, seksuālās novirzes, – ar vārdu sakot, viena vienīga fizioloģija. Lai tautai nebūtu garlaicīgi, piemeta vēl klāt antisemītismu, reliģiju un ne-

saburtojamas gvelzības – gatavs, esam iegūvusi 20. gs rakstnieku Nr 1."

„Nu, ar to atzīšanu gan gāja kā pa ciņiem," Pauls saka. „Kritiķi ilgi spurojās, ka esot vienkārši murgojums un bez pretmetiem – romāns bez konflikta."

„Konflikts bija ārpus romāna," atzīst Svešņikovs. „Pati grāmata bija tas konflikts – sadumpošanās pret normu."

„Tev, Igor, kā etniski tai branžai piederošam, vajadzētu bremzēt slavas dziesmas Rotkovičam un Džoisam," Ralfs baksta ar rādītājpirkstu. „Žīdi – piedod par tiešumu – ir apbrīnojami solidāri. Un to var saprast: – par spīti bībelē solītajam „izredzētās tautas" titulam, lemti gadsimtiem ilgai klaiņošanai bez savas teritorijas. Lai kompensētu šo likteņa netaisnību, atliek tikai viens – izkopt talantus. Un tā kopā turēšanās nozīmē, ka, cildinot savējos, tu cel arī sevi. Bet, atgriežoties pie Rotkoviča, jāatzīst, ka, pirms saiet sviestā ar galvu, pats bija svēti deklarējis, ka bez satura, bez idejas nav mākslas darba."

„Bet modernisms vispār," Zumis iestarpina, „vai neskaitās mākslas devalvācija? Ja jūti, ka tu līdz klasiķim nevelc, paprovē uz audekla spēlēties ar ģeometriskām figūrām vai deformētiem ķermeņiem."

„Divas lietas, un – piedod, Aina," saka Svešņikovs, „ja tev, Ralf, galīgi nerūp tavas kārtējās studentītes āriene, pats saki „ka tik jauna un arvien cita", vai tā nav zīme, ka tavai estētikai traģiski pietrūkst ētikas? Otrs, ja tu stāvi un krīti par saviem okeriem, kadmijiem un kobaltiem, turpini slavēt Maļēviča melno kvadrātu, tad mūsu misijai ar to sievišķās dailes izcelšanu zūd pamats. Šis gadsimts vienkārši parāda, ka varbūt mākslas foto jau ticis tuvāk sievietes dvēselei, jo melnbaltais un bez skandāliem. Es izeju no spēles."

Šai tirādei par apstiprinājumu Pauls un Zumis solidāri atgrūž krēslus. Apjukušais vadonis ir gāzts no troņa. Zumis klusi pateicas Ainai par tēju. Dekoltē ar šo aizveras uz neatgriešanos. □

Uz „Single Malt" borta, burājot gar Papua Indonēzijas krastiem

MEITENE BEZ NABAS

„Kā lai palīdz, nepazemojot?"

Ķīniešu sakāmvārds

Matēti un nespalgi – kā tunelī, kam abi gali tumši. Kādam tas izklausīsies pēc sakāpināta solipsisma, taču Meitenei bez nabas – visīstākais nolemtības krusts. Apmēram tā arī plānoja aiziet: – „daiļlēkšanas" projekts saukšoties *Vanšu tilts naktī*.

Mani studiju gadi (vakarniekos, jo pa dienu ofiss) aptuveni sakrita ar periodu, kad tāds smalkums kā migrēna sāka iziet no modes, bet depresijai vēl tikai jānāk modē. Ja šajā limbo fāzē kāds ar savu skābo fizionomiju bojāja apkārtējiem ainavu, tad tautas acīs – vai nu „no gultas ar nepareizo kāju", vai arī gremošanas traucējumu mocīts. Manas grūtsirdīgās kursabiedres Ievas skumīgais smaids daudz neskādēja ainavai, taču draudzēties gribētājus gan sareducēja līdz ... manīm vienskaitlī. Par spīti atšķirīgajiem temperamentiem (esmu drīzāk *joie de vivre* donors) bieži ciemojāmies viens pie otra mājās, mānot sevi, ka kopīga mācīšanās būs produktīvāka. Īstenībā Ievai nepatika būt vienai. Kaut gan abi bijām uzauguši kā vienīgais bērns ģimenē, rezultāts stipri atšķirīgs: – Ievai šis apstāklis liek justies nomākti vientuļai („sajūta, it kā tevi būtu pametis vēl nesatikts cilvēks"), kurpretī man visos laikos vienatne bijusi garīgi uzlādējoša. Pietiek rezervju arī *underdog* pabērnu stutēšanai.

Te nu prasās izflosēt acis godīgam atskatam uz mūsu toreizējo simbiozi. Iekāpt labdara kurpēs, sajust vājākas būtnes pieķeršanos, pat atkarību – tas amorāla jaunieša patmīlībai (to es par sevi) noteikti varēja piešķirt kaut ko līdzīgu pārākuma indulģencei. Attiecības, kurās *fifty/fifty* vienlīdzība dzīvotu ilgāk par mušiņu-viendienīti, ir retums: pietiek vienam kaut par kripatu pārdozēt ar sirsnību – gatavs, zemapziņā dominances „kontrolpakete" jau atrodas pie otra. Ieva nevarēja nesaskatīt šo asimetriju – piecieta gan apsaukāšanu par Meiteni bez nabas, gan ironizēšanu par viņas augšlūpas tendenci rullēties, ja kādreiz izdomātu smaidīt platāk.

Ievas sportiskā miesas būve (izbijusī ātrslidotāja) ar nedaudz pamasīvajiem gurniem gandrīz izlīdzināja mūs svara kategorijās: uz ēdamistabas tepiķa viņas Krāsotāju ielas dzīvoklī (mamma ir prom darbā) latīņu lietvārdu deklinēšanas vietā reiz pat lauzāmies „grieķu-romiešu cīņā". Tāpat, ar visām drēbēm un līdz viņas guldzošo smieklu brīdim, kad starp mūsu iesvīdušajām sejām pat kārnam cirslītim neizspraukties. Tāda, ziniet, balansēšana uz fiziskā robežas ar miesisko. Meitene bez nabas (uzminējāt – Ieva Bībeles kontekstā) jāuztver nosacīti, jo patiesībā naba viņai „piedalās" un gana apetītlīga arīdzan, kad uz bēšīgā tepiķa par spīti nesportiskai rīcībai (kutināja mani padusēs) pretiniece nolikta uz lāpstiņām.

Kur beidzas vārdi, sākas (diagnostiska?) mūzika. Kad no Fundamentālās bibliotēkas tādi salijuši esam tikuši līdz Tomsona ielai un sīvā sprinta divcīņā pa kāpnēm uz manu dzīvokli otrajā stāvā, ielaidu Ievu karstā dušā, lai sev tikmēr uzliktu svaigi iegādāto *Keith Jarrett Paris La Salle Pleyel* klavierkoncertu. K.J. ir pasaulē un Tomsona ielā pieprasīts klavieru improvizācijas ģēnijs.

„Nevari uzlikt kaut ko mazāk drūmu?" novannotā Ieva nāk manā frotē peldmētelī plandoša un ar dvieli ap galvu.

(*Mazāk drūmu*!?) es ātrumā cenšos inventarizēt Džareta daiļradi kopumā, jo konkrēti šis ne par centu nav rezignētāks par visu pārējo. Un man divas atskārsmes: varbūt mana dzīvesprieka rezerve traucē uztvert objektīvi, un... nu jau Kīta Džareta koncertflīģelis tiešām izstaro skumjas. Ieva man ir diagnosticējusi Kītu: izklausās, ka arī tam puisim neiet viegli.

„Visur jums tas minors rēgojas," – es saku, centrēdams neitrālo *Fleetwood Mac* vinīlu uz atskaņotāja rotundes. „Nemaz nebrīnīšos, ja tavi gotveidīgie arī saulrietus fočē uz melnbaltām filmiņām?"

„Var taču cilvēks būt 'pesimā', – tev taču nav iebildumu pret mums tumšāk ģērbtajiem?"

„Kamēr neskubinat citus nelīdzsvarotos uz 'izšķirīgo soli', – manis pēc. Formula banāli vienkārša: pašnāvība ir pārejošu problēmu paliekošs atrisinājums."

„Tās pašnāvnieku sektas jau tikai pie amerikāņiem, Latvijā neviens vēl nav aicinājis uz 'sui'."

„Bet Veidenbaums ar savām 'nav dzīvot vērts' peršām?"

„Dzeja ir tikai dzeja – kuru tas plosa, ja tam jaunlatvietim emocionālāk kaut kas uzrakstījies?"

„Nebūs tik vienkārši. Vēstījums jāpareizina ar to popularitāti, kas viņam bija studentu vidū, un tā neizbēgami materializējās kā ietekme. Korporeļi dziedāja viņa tekstus himnai līdzīgi un kopējais efekts – kā pareizam cilvēkam no nepareizas sēnes. Influenceris Eduards to perfekti apzinājās, – bezatbildība vistiešākā."

„Bet tevis paša reiz deklamētā haika par nāvi?" Ieva mēģina atšķaidīt Veidenbauma vainu.

„Vai šo?

Ar cinkotu gredzenu
Piemīztā liftā
Uz ceļgala NEmeties
Bildinu Nāvi

Pirmkārt, joks vien, otrkārt, bez popularitātes nav ietekmes."

Visu Ievas drāmu pa plauktiņiem salika viena vienīga saruna Vecrīgā. Tas bija spiedīgs vakars kā pirms pamatīga gāziena un, noguruši no klaiņošanas, esam apsēdušies uz Anglikāņu baznīcas pakāpieniem. Priecājamies par pēkšņi tik gaišo Pārdaugavu uz melnās debess fona, vienīgi tie vella odi jau mūs atraduši.

„Dikti izbadējušies." Ieva saka, slēpjot stilbus zem tumšbrūnajiem svārkiem.

„Nav izbadējušies – tās ir mātītes un mūsu asinis tām vajadzīgas priekš viņu jaunās paaudzes."

„Domāji, ka es to nezinu? Vienkārši no vārda 'mātīte' man uzmetas pumpas. Angliskais 'female' skan nesalīdzināmi foršāk."

„Kas vainas 'mātītēm'? Tāpēc, ka vienīgais diminutīvs, kas nepadara mīlīgāku?"

„Iedomāsimies latviešu meiteni, kurai kaut kāda fizioloģiska nebūšana liedz jebkad mūžā dzemdēt. Viņai nākas sadzīvot ar šo

‘mātītes’ birku par spīti konkrētā potenciāla liegumam.”

„Kāpēc mums būtu jāiedomājas kāda nelaimīga meitene? Visas kaites taču nav iespējams pat uzskaitīt.”

„Piemēram, kaut vai es... „Ievas skatiens ir lejup uz klēpi, „neticu, ka man varētu būt bērni.”

„Ciniskākam vīrietim tas gandrīz izklausītos pēc pamudinājuma neizsargāties,” es mēģinu mazināt nopietnību. „Pat nejautāšu, kas tev liek šādi šaubīties.”

„Tieši otrādi. Gribu lai uzklausi. Slidoju kopš 6 gadu vecuma un nopietnā līmenī. Tiku atlasīta uz republikas jauniešu izlasi, bet maita treneris sačakarēja manas čakras. Viņa programmā ietilpa kaut kādi kaktu firmas pubertātes bloķētāji. Tas bija viņa ultimāts un mamma piekrita. Nezinu, vai mammai jebkad varēšu piedot savas likstas pa sieviešu līniju.”

„Aiziet pie cita trenera, varbūt pat uz citu sporta veidu?”

„Zirgu tuvums, kaut vai darbs stallī man tika ieteikts kā terāpija maniem šķidrajiem nerviņiem. Tev patīk zirgi?”

„Zini, jā un nē. Jūsmot traucē tas viņu tramīgums, mēdz sapsihoties ne no kā. Pirms pavairākiem gadiem, komercizjādē pa Gaujas krastu gandrīz zaudēju savu 14–gadīgo māsīcu. Viņas it kā ‘mierīgajam’ bērītim zem pakava pagadījās tukša plastmasas pudele un ar to brakšķi pietika, lai māsīciņa pēc varenas ballistikas piezemētos ar muguru cieši blakus celmam – par mata tiesu no paralīzes uz mūžu.”

„Briesmīgi, ka tik skaista radība nes līdzi tādus riskus.”

„OK, štrunts ar to grūtniecību,” es mainu tēmu, gaiņājot odus no mums abiem, „daudzas vienkārši izvēlas karjeru un bērnus taču var arī adoptēt.”

„Tēvs saka, ka neražojošās ir aberācija un pieņemtus bērnus par mazbērniem atzīt netaisoties. Meitene bez nabas, tik tiešām!”

„Sorry, šo simbolisko konotāciju pat nenojautu.”

„Nepārdzīvo, esmu trenēta pieņemt daudz ko vēl ļaunāku.”

Zvans, no kura baidījos, kaut daļēji arī gaidīju. Pustrijos naktī klausulē pēc nelabu vēstījošas pauzes dzirdu – pavisam neforša tā Ievas balss.

„Te... meitene bez nabas.”

„Un bez miega, kā var spriest.”

„Piedod, ka pamodinu,” viņa lūdzas saraudātā balsī, „piedod, piedod par visu – man uznākuši melnie... laikam taisīšu Daugavā bedri.”

„Ja tev melnie, tad pareizajam zvani – pirms nedēļas jau vienai atgriezu vēlmi dzīvot.”

„Ja? Pastāsti.”

„Ofisā kolēģe Laila vienu rītu pilnīgā neģīmī un skropstu tuša pa visiem vaigiem. Izrādās, vedekla naktī piedzemdējusi meitenīti, bet apsveikt nevajagot: vecmāmiņas statusu nespējot pieņemt.”

„Un ko tu?”

„Neitrālā tonī atstāstu viņai *BBC World Service* radio ne tik sen dzirdēto ziņu: Subsahāras Āfrikā 9-gadīga kļuvusi māmiņa.”

„Kā tas palīdzēja?”

„Nekā. Nācās domu attīstīt līdz apjēgšanas punktam. Ja projicējam tikpat vieglprātīgu audzināšanu uz nākotni, pēc deviņiem gadiem varētu atkal kaut kas piedzimt.”

„Un kā tas atrisina tavas kolēģes bēdas?”

„Nu, rezultātā, es viņai saku, iespējama tāda *tīri ņemama* 18-gadīga omīte! Neticēsi, – asaras momentā nožuva un smaids līdz ausīm: grosmuteres loma vairs nešķita katastrofa un vārdu salikumu ‘tīri ņemama’ todien dzirdēju vairākkārt.”

„Psihoterapeitiem maizīti atņem?” Ieva ir labdabīgi sarkastiska. „Pastāsti vēl kaut ko par to jūsu kantori.”

„Tai priekštelpā viņas ir divas – Laila un Ligita. Abas drukā dokumentus un atbild uz zvaniem. Reiz man interesēja kāpēc telefonam iezvanoties, ikreiz izslēdz rakstāmmašīnu,

pirms sniegties pēc klausules. Varbūt kāds vienkārši kļūdījies ar numuru. Abas saskatās un sāk smieties. Smiekli tādi dziļdomīgie un no sērijas – dumie vīrieši neko nejēdz no smalkām niansēm."

„Nu, kāpēc? Arī es to niansi nesaskatu."

„Pirmkārt, rakstāmmašīnas abām elektriskās... taustiņi daudz jutīgāki nekā mehāniskajām. Otrkārt, abas ir apveltītas sievietes..."

„Sniedzoties pāri rakstāmmašīnai, piespiežas krūtis un dokuments pagalam?"

„Exactly. Taustiņi nober kā ložmetējs – prrrr, prrrr!"

„Ha ha ha. Jums tur iet jautri." (*Esmu uz pareizā ceļa un jānotur viņas uzmanību ar vēl kādu epizodi.*)

„Kādu rītu saņemu ziņu no Lailas, ka kafija uzlieta. Ierodos pie viņām priekštelpā, taču tur šefs Virjajevs nevar vien beigt savu neveiklo amizieri ar Ligitu. Starp citu, krievs un latviski zina tikai kā noslēgt telefona sarunu: 'nu, labi – končajem'. Ceļos, kafijai pat nepieskāries. Uz kurieni tu, kā tad ar kafijošanu?, meitenes ir neizpratnē. Atnākšu, kad *aizvilksies* un *ievilksies*. To es secīgi par šefu un par kafiju, protams. Meitenes atkodēja, bet šefam apjukums: 'O čom smeh?'"

„Tas viņam par to, ka nemācās latviski."

„Mūsu ofiss Vecrīgā (Mazā Pils iela) īrē telpas no katoļu kūrijas un koridors mums iznāk kopējs. Viens jauns priesteris jau kādu laiku ieskatījies Ligitā – tai jaunākajā no abām sekretārēm. Kā tvīcējs viņš izskatās tāds mazpieredzējis, – 'aplidotājs izmēģinātājs', kā es viņu nosaucu, kad sāka nest Ligitai šokolādes tāfeles Lukss. Esmu priecīgs, ka mums trijatā pie kafijas tagad iznāk piekost šokolādi, tikai neraža – kad ķircinām Ligitu un aplaizāmies, kā jaunu šokolādīti gaidot: Kaut drīzāk atnāktu tas tavs ... nu, kā viņam tas komplicētais vārds?"

„Rets vārds?", šī interese iezīmē Ievas atgriešanos 'dzīvajo ciltī'.

„Jā, vārds neikdienišķs, tomēr problēmu atrisināju. Meitenes, es saku, atcerieties 'vieglās durvis'!"

„Ko nozīmē vieglās durvis?" klausulē ieguldz Ievas smiekli.

„Priesterim bija Izidors vārdā. Nekāda ķeršanās vairs pa šo līniju."

„Ha ha ha. Beidzam sarunu, sasmēju nedēļas kvotu. Likšos gulēt, arlabunakti!"

Bradāt var tik atšķirīgi. Viena lieta bērnībā tas plānais ledus pār peļķēm, vai pūpēži, kas dzeltenīgi nokūp, kad iesper tiem mērķtiecīgi. Pavisam cita – jau nopietnākos gados – ar līdzīgu bravūru bradāt pa viegli ievainojamu cilvēku likteņiem, kad pietrūkst iztēles iedziļināties viņu varbūtējās problēmās. Bet nedrīkstam taču ļaut šīm dvēselītēm „izkūpēt tikpat dzelteni".

Avi Avi kuģu remontu ostā, Zālamānu salās (Solomon Islands)

Auseklis Ozols. *Lielceļš 90, Luiziāna*. Detaļa, e/a, 36"×42", 2009, privātkolekcija

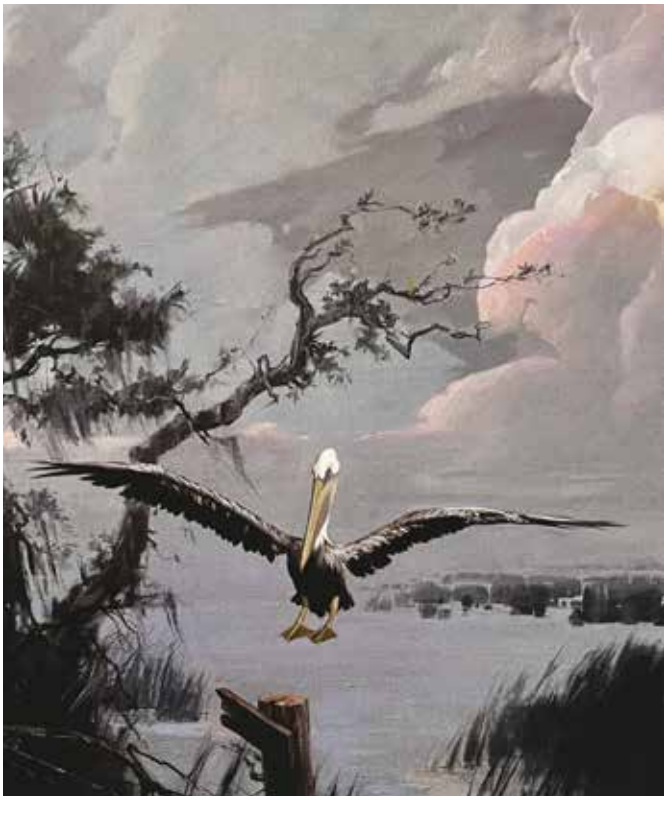

Gvido Drage (īstajā vārdā Redžinalds Grikmanis, 1945) – dzejnieks, dzejoļu krājumu *Bezdelīga melnbaltā frakā jeb piezīmes sēnes lasot* (2009) un *Man tagad tavs spogulis pieder* (2010), haiku krājumu *Divlodziņu acumirklis* (2011), *Ūdens pulkstenis* (2012), *Vienkārši zeme* (2018) un stāstu krājuma *Karma-sūtra* (2021) autors.

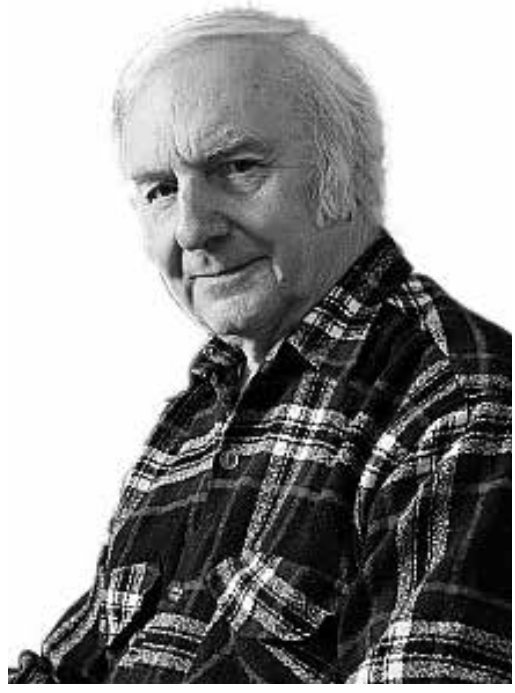

Gvido Drage
(Redžinalds Grikmanis)

DIVI STĀSTI

TUMSTOŠŠ VAKARS

Brāzmains lietus un tumstošs vakars, tuvojas krēslas stunda. Kā cilvēkam, tā arī zvēram, tiem kam diena parasti kustībā paiet. Abpus šaurajam, līkumotajam ceļam krūmu skrīnēm aizauguši lauki, pa kādam lielam kokam, lapainai jaunaudzes skupsnai. Nupat pabraucu garām vecām, pelēkām lauku mājām. Pat sētas suns nebija manāms. Labi ka nerādās meža zvēri. Zālēdāji gan te varētu dzīvoties, jāuzmanās. Tūlīt nāk vēl viens ceļa līkums, ilgi nekoptais grants segums bedrains, spēj tik stūri izgrozīt, vecais. Labi ka man nav lielā, trīsdesmittonnīga fūre, tikai furgons. Bet gan jau aiz manis arī tādas nāks.

Tas vecais pie stūres esmu es. Nav svarīgi kā mani sauc, kad esmu tikai es ar sevi un ceļu, vārdi nav vajadzīgi. Aizprāta fona zumēšana tikai notur uzmanību. Acis seko situācijai, sānu redze fiksē kustību krūmos, tā gan tikai no vēja un lietus šaltīm, bet nekad neko nevar zināt uz nepazīstama ceļa. Un tomēr pa reizei mans skatiens sastopas ar acīm miniatūrajā fotogrāfijā vadības paneļa kreisajā stūri. Manas mīļās meitiņas seja. Lūk, viņai gan ir vārds – Lāsma. Labākais vārds pasaules skaistākai meitenei. Varat uzskatīt, ka esmu neobjektīvs, man tas pie vienas vietas – pie tās, kur sāpošā mugura sākas. Krusti parasti sāp tālbraucējiem šoferiem, bet jūrniekiem arī. Un es kā nekā piecus gadus nokantējos par klāja matrozi uz naftas tankkuģa. Kamēr tā petrolejas muca iet ar pilnu kravu, zemu guļoties ūdenī, var iztikt, šūpojas viļņos līgani, taču kad gadās pārgājiens tukšā, nedod dies, tevi mētā kā tenisa bumbiņu. Atlantijas vidū reiz trāpījām vētrā, mani trieca pret lūkas vāku, melns gar acīm. Bez lūzumiem gan, bet mugura sāp joprojām.

Jā, un man sāp mīlestība. Varbūt tas arī ir profesionāli? Tādā nozīmē ka es laikam esmu... vienmīlis, tā tak saka? Nu, kam tikai ar vienu sievieti viss sanāk. Kā man ar Lāsmas māti. Lūk, viņai gan ar mani nepietika, kā sāku iet garajos reisos, ģimenē viss sametās skrudzē, sākās pārmetumi: – tu pazūdi uz pāris mēnešiem, visu pamet, man te vienai jātiek galā.

Neko nelīdzēja, ka pēc tās muguras traumas nokāpu krastā, atradu robu pie paziņas loģistikas biznesā, nopirku furgonu un tagad vadāju kravas tepat Baltijas valstīs, tonnāža neliela, bet ērta tādiem nedaudz specifiskiem pasūtījumiem. Iestrāde vēl no kuģošanas laikiem, bet tas te nav svarīgi.

Nemaz tik viena mana laulene ilgi nebija iztikusi, štuceris uzradies. Kā izrādījās – mans skolasbiedrs, basketu kādreiz spēlējām. Tik banāli ka riebj. Pie tā viņa arī aiztinās. Pārāk romantiska, Ramona vārdā, protams, temperamentīga kā mežakaķe, laikam jau

es viņu gultā īsti neapmierināju. Izšķīrāmies, nebūt ne pa labam. Pēc visas tās šļuras pašapziņa ar ķīli sēklī. Galvā dūc tropiskie moskīti. Vai patiesi es nevaru sievišķi apmierināt? Ielenes ostu pilsētās nesūdzējās, bet tas laikam nav rādītājs.

Iesākumā Lāsmiņa, protams, palika pie mammas. Es izkaroju regulāras tikšanās reizes, kad vien varēju, sagaidīju pie bērnudārza. Un meitiņa tiecās pēc manis, viņai mammas draugs nepatika, vispār viņiem tur gāja karsti, Ramona bija uzrāvusies uz līdzīgu raksturu. Kad nu Lāsma sāka iet skolā, pati pie tēta paprasījās. Mamma pat necik daudz nepretojās, viņai jaunās attiecības juka un bruka.

Meita, mana Lāsmiņa, kā es viņu mīlēju... tas nav izsakāms, parastie vārdi pārāk nodeldēti. Kopš bērna autiņiem auklēju un ucināju, un rociņas, kājiņas bučoju, piekakātās autiņbiksītes tā tikai mainīju. Bērns taču ir brīnums, vai tad ne! Un tagad, jau paaugusies, skaistākā meitene pasaulē, viņa dzīvoja pie manis. Nu lieliski!

Jā. Skaistākā meitenīte kādu cilvēks var iedomāties. Un joprojām lolota un ucināta. Varbūt ka pārāk? Kurš to saka? Tikai ne es. Bērnam vajadzīga mīlestība. Jā. Un man taču arī, kaut tikai maz-mazlietiņ mīļuma. Jā, un ja viņai tas tik labi patīk... nu, vismaz iesākumā. Tikai tad, jā, kauč kas laikam notika...

Bet kas tad tas? – kas, ellē, notiek uz ceļa – pelēks spalvains vējpūsts vīkšķis no krūmu blīvas izplivinās tieši priekšā manam vāģim! Pa bremzēm! Riteņi ierokas grantī, mašīnu samet. Bet jūtu ka nepagūstu, noskan mīksts būkšķis. Apstājies esmu gandrīz momentā, ātrums taču neliels. Aukstas kājas, zinu ka esmu kādu notriecis. Ārā no kabīnes...

Stirna, tikai dzīvnieks, vismaz ne cilvēks, vienalga, tak dzīva radība. Ko tur teikt, bija jau tāda trauksmaina juška. Un neba nu pirmoreiz dzīvnieku sabraukt, viņi neatzīst mūsu migrācijas ceļus, pagājšgad Polijā notriecu mežacūku. Vēl gadījies pa kādam jenotsunim vai putnam. Bet stirna – gleznākais dzīvnieks. Nu, ko padarīsi, jānovelk malā. Grābstu tajā spalvainajā līķītī pēc priekškājām... sajūtu pretkustību, dies pasargā! – vēl dzīva. Klusa sāpju nopūta trāpa tieši pierē... Ko man tagad pasākt? Vai es varētu tevi glābt? Kur nu, abām priekškājām vaļēji lūzumi. Rokas man asiņainas... Dievs, stāvi nu klāt! – viņa pacēla galvu un ieskatījās man acīs, tieši acīs ieskatījās, bļāviens! Es to nevaru izturēt, lai velns mani parauj!

Tālāk man pārtrūka filma. Aizskrienu un paķeru no kabīnes noslēpto pistoli, protams nelegāla krievu TT. No kurienes man gadījies T–tešņiks? Nav svarīgi. Tādas kravas pārvadājot – vajadzīgs. – „Goņi babki!" – tas nenozīmē ka uzreiz samaksās piķi. Atgriežos, sagrābju stirnas galvu, pagriežu ka nokrakšķ kakla skriemeļi – lai neredzētu acis. Atrodu ausi, iegrūžu tur stobru, šāviens, ķermenis noraustās, viss.

Viss? – ka tikai ne tā – tās acis! No tumsas manī atkal skatās viņas acis. Stirnas acis? Nē-ē! – viņas, viņas, manas meitiņas Lāsmas acis. Kad te, manās rokās guļ vēl siltas, mirstīgas miesas... Stirnas? Vai manas meitiņas?

Jā, jā, viņas vairs nav pie manis. Sen, gandrīz gadu, kopš aizbēga, neesmu viņu redzējis. Varbūt viņa vairs dzīva nav... kas par stulbu iedomu, bet tā mani neliek un neliek mierā. Kāda jēga tad man... dari to vienreiz, dari tagad, tu jau sen to domu auklē – roka pati, nē, pistole pati paceļas pie manas auss – sauss klakšķis – šāviens neiet vaļā! Ka tavu māti! – tas krievs man būs vecas patronas iesmērējis... Bet vai es tiešām mēģināju? Nošauties? Nē! Tikai tāda mijkrēšļa mirkļa iedoma. Pistole lēnām novelk roku lejā un nolien aiz jostas. Vienalga, es vairs neesmu dzīvs.

Jeb tomēr esmu? Vai tur aiz mana furgona kāds netaurēja? Mašīna stāv iešķērsu uz šaurā ceļa, neviens garām netiek. Tuvojas soļi. Lietū un miglā kāds mani meklē. A kur es sevi atrodu? Tepat sabrukušu ceļos ar stirnas asiņaino galvu klēpī. Asintiņš uz biksēm pil. Slepkavas mēs, veči, visi esam. Tumst vakars, vējš sāk pierimt un lietus vairs tikko smidzina.

Līdz pusnaktij man jānodod krava Ventspils ostā, citādi mani jūras velni paraus. Pavisam konkrēti velni, pa cietzemi staigā. Kā es vispār nokļuvu šitajā nekurienē? Ak tā, pie Jaunmoku pils uz štrāses liela avārija, transportu nogrieza apbraucamajā ceļā. Tas laikam ved uz veco šoseju aiz Tukuma. Gan jau

drīz tikšu atpakaļ. Ka nu es nepazītu Rīgas-Ventspils šoseju...

Jā, bet kāpēc iedomājos, ka Lāsma vairs nav dzīva? Kur es to rāvu? Gan jau tu esi tikai noslēpusies, drīzāk pie savas draudzenes Īrijā. Es tikai nevaru aizmirst tavus vārdus: – pēc šitā nevaru vairs dzīvot, jūtos netīra, noslīcināšos... Pēc šitā!...

Nu, pēc tā kas toreiz kā pielemts notika... Tev dikti sāpēja, jā... uzreiz jau tu īpaši neizrādīji. Es laikam biju kā apmāts, itin kā ar tavu māti sajaucis... bet nē jau, vainīgs, vainīgs, nav ko taisnoties.

Nākamajā rītā tu nosauci visu īstajā vārdā: asinsgrēks. Un ko tik vēl tu toreiz nesarunāji, tipa, tu mani nekad vairs neredzēsi, meklēdams neatradīsi. – Jā, un tavu skatienu, naidā degošās acis, sausās, ne asariņas.

Un tagad tās stirnas acīs – melnas sāpes. Man vajadzēja viņas ciešanas izbeigt, labi ka stroķis vienmēr pie rokas. Ar vienu šāvienu – cauri... Bet kad tavs skatiens nez no kurienes uzradās vēl melnāks, ar mani kaut kas notika, Nezinu, stobrs pats ausī ielīda. Ja nu tu patiesi tur, no augšas, no tās saules to redzēji?... Nē! – tu nedrīksti, dzirdēji, nekad mūžā!... es taču to neizdarīju, pārāvu tak šaujamo augšā, man tikai to otru blīkšķi vajadzēja, lai, nezinu, tavas acis aizbaidītu, vai atjēgtos.

Tikai tas nācējs, cerams, neko daudz neredzēja. Tur aiz manis iestrēguši un lamājās droši vien daudzi, jā, nu tak taurē jau vairāki. Nu, vienu šāvienu viņi droši vien dzirdēja, bet gan jau nepaguva atskriet skatīties. Es ātri tiku galā, stirnas līķi ar atvēzienu krūmos, pats kabīnē, pa kloķiem un prom. Jau braucu, izkūlos no apbraucamā ceļa uz vecās Ventspils šosejas labu gabalu aiz Tukuma, pie Zvāres pāri sliedēm, krustojumā ārā uz platā lielceļa, gāzi grīdā un tik uz priekšu. Pa lielam esmu atkal uz strīpas, īstu veci tik ātri nevar piebeigt. Gāzi grīdā.

Nu jau pavisam satumsis, pretī braucošo mašīnu lukturi spīd aizvien spožāk. Te aiz Stendes šoseja līkumo pa mežiem, transporta plūsma jau diezgan reta. Mans satraukums pēc šaudīšanās pamazām nosēžas. Tikai parastā bezvārdu džinkstoņa galvā. Trauksmainu domu vientulība. Ceļš. Pēkšņi...

Velns parāvis, kas tad tas? – spilgta, nežēlīga kā sprādziens, spalga halogēnu gaisma no labās puses. Tas varētu būt no piebraucamā ceļa izbraucošs mežizstrādes forvarders. Labi, bet vai viņš grib man ietriekties sānos? Es tak esmu uz galvenā ceļa. Kas te notiek?

Plīst stikls. Kas, ellē?... Briesmīgs, caururbjošs trieciens labajā ausī. No pretējiem deniņiem izsprāgst kaulu šķembas un asiņainas smadzeņu šļakatas. Izlido un aizdūc smaga, karsta un smirdoša svina bite. Paveras piedūmots tunelis, pa kuru lēnām, tad aizvien ātrāk prom dodas tēli, vārdi, rēgaini putni, notikumi, domu aizmetņi kā saules akluma tumsas apļi... skaļi tikšķ vecais mūsmāju pendeļpulkstenis... tālumā noskan zvans uz pēdējo stundu un garām aizsteidzas foršā literatūras učene... savādi ka nerādās neviens no maniem tuviniekiem, arī tu ne... varbūt tāpēc ka esi dzīva... bet vismaz mana māte varēja... tomēr labāk, ka ne... tālāk man vienam kā vienmēr... Ceļa šalcošā tumsība. Vai tur tālumā nevajadzēja pavīdēt gaismai?

Stop! Lāsma? Kā tu te gadījies? Ko tu te dari – ceļmalā ar paceltu īkšķi? Tūlīt, tūlīt, es jau spiežu bremzes... Ak tā, piedod, bet šito vāģi nav iespējams apturēt. Tas ir kā bezpilota kosmiskais kuģis. Tu laikam iznāci tikai mani pavadīt? Cik mīļi...

2.

Halo-hallo, avārijas dienests? – vai dzirdat mani? Te smags ceļa negadījums, no paskata tas ir beigts vīrietis, galva asiņaina un blakām šaujamais. Laikam papriekš ātros, varbūt vēl kāda dzīvība turas, bet mēs to nevaram noteikt. Izskatās, ka neelpo, labāk neaiztiekam. Drīzāk jau tā ir policijas darīšana. Jā, viņš varētu būt tā furgona šoferis, kas te šķērsus samests. Aiz viņa lielās fūres stāv, šaurais ceļš nobloķēts. Tas ir apbraucamais ceļš, mūs, smagās mašīnas, novirzīja no Ventspils šosejas pie... kā tur bija? – jaun... Jaunmokām? Kur tā smuka pils paugurā, tālāk augšā laikam lielā avārija. Hallo! – es jūs ļoti slikti dzirdu, te pamatīgs troksnis apkārt. Kušs! – velns parāvis, beidziet bļaustīties. Vai sapratāt? – mums tūlīt vajadzīga palīdzība. Un lietus atkal gāž sturmēm.

Ko, ko? Manu uzvārdu? Kāda vella pēc tas jums vajadzīgs, atbrauksiet, paši visu... Kas man par daļu gar jūsu viltus izsaukumiem,

ar šitādām lietām nejoko... Labi jau labi, varat piefiksēt...

3.

Šturmains lietus te aumaļām gāž, te apraujas. Tikai vējš neliekas mierā, pluinī visu, kas nav stingri piesiets. Tomēr divi siena zārdi pie vecas lauku mājas tik blīvi, tātad pareizi nokrauti, ka pat brāzmainais, taču ne īsteni bargais negaisa pūtiens tiem neko nevar padarīt. Bet kurš gan saimnieks vēl piekopj tādu sentēvu siena vākšanas paņēmienu?

Tai būtnei, kas tagad pabāž galvu no viena zārda, gar to nav nekādas daļas. Pie kāda dzimuma būtne piederas, tā uzreiz nevar pateikt – tāds neliela izmēra krietni izspūris cilvēciņš ir. Ja pajautātu kā sauc, tā bolītu gandrīz neprātīgas acis. Tikai pēc laba pārdomu brīža varbūt izmocītu pāris vārdu: „Laikam Lask... nē, Lāsma. Kas tev par daļu? Atšujies!" Un mudīgi ierautos atpakaļ slēptuvē, purpinot: „Bāžas te visādi, neliekas mierā. Jā, par Lasku mani arī sauc, to mamma M-rija izdomāja, jo eiropijā garumzīmes tāpat nepazīstot. Un laska krieviski nozīmējot glāstu, bļā! Mamma, kā tad, matrona Maška, nahuj! Bet visādiem lauķiem tas nav jāzin.''

Tālākās viņas doms vairāk līdzinās iztraucētam lapseņu spietam, no kura izsprūk arī pa saprotamam vārdam, tipa, – velns, man nav vairs nevienas ripas, lomkas nāk virsū, es visa degu, mana peža izoderēta ar piķi. – Peža? – skat, esmu sākusi runāt latviski, jej bogu, skan gandrīz mīlīgāk. Nevis kā mammai Maškai – pizda' – uzsvars uz a, cieti un tieši. Jā Maška, matrona M-rija prata no visiem iekasēt piķi. – Ko tu iedomājies, par pliku velti drāzt manu Lasku, šito Lastočku, viņa tak gandrīz nevainīga! Nē, bez preža nedrīkst, bet ja dikti vajag, tad bez preža dārgāk. A ti zakroj pastj, suka, sak, aiztaisi žaunas kuce. Bet tagad atver plati un atsūkā džekam, votvot, vēl dziļāk. Un nu vācies, izskalo rijamo, suka.

– Sama ti suka, tas ir – pati tu kuce! – tā arī šai pasaku, tak tas viņai pie vienas vietas. Bet ku sūdīga juška, – job vašu dušu!...

Velns, vai šito es neizkliedzu balsī? Ja nu kāds dzirdēja... tas tipiņš, kas mani modināja... diez vai, drīzāk tas tikai gļuks, nav pirmoreiz. Bet ja ar cilvēks – lai iet un nokaunās, kopā ar visiem jākļiem, joberiem. Es saku ko domāju. Lai kādam nosūkā. Vai iedod izpakaļot, dirsā dārgāk, jo vairāk sāp. Maška piķi iekasēs.

Bet Maška ir un paliek kuce, piķi zināja nokāst, mani lai aizstāvētu, pašai pakaļa piesvila. Toreiz kad tā baikeru banda mani uz ripiņu paņēma. Karstais asfalts. – Neķer kreņķi, dočka-meitiņ, tevi zaraza neņems, es tev stipros vārdus uzliku. Kā tad, dvēselei manai prezervatīva oderi. Es taču saku – kuce. Tēlos te raganu.

Vai tur ārā līst? Te, šitajā čupā silti un labi, tikai pa druskai duras. Tāda kā telts no sausas zāles... tas laikam ir siens? Kaut nu vārētu vēl mazliet pasnaust. Kauč man būtu kaut viena ripa...

– Lāsmiņ, mosties, tu man esi vajadzīga. – Kas to teica? Kur, ellē, es esmu? Tēti!? Vai patiesi tu?... nē – nav neviena. Varbūt esmu sapnī? Ne-ē! – es nemaz neprotu sapņot. Visi mani sapņi sapisti. Palikuši tikai piķa melni murgi. Mana pasaule ir košmār, murgojums. Kas tā nupat bija par balsi? Ir tomēr lietas ko es nespēju saprast. – Nē, mana mīļa, ir lietas ko tu negribi saprast.

– Tēta? Tēt, tad tomēr tas esi tu!

– Nē-nē, es nepareizi izteicos. Ir tādas lietas ko tev vispār vēl nevajadzētu saprast.

– Bet tēti, tas taču esi tu, uzreiz tak pazinu pēc balss.

– Nē, ļauj man pabeigt. Par tādām lietām tu vēl nedrīkstētu ne domāt, nedz zināt. Ja tikai es būtu pratis tevi nosargāt, tas ir – sevi rāmjos noturēt. Nolādēts! Tikai es pie visa esmu vainīgs. Vai... vai tu man piedosi? Nē, es zinu ka tas nav piedodams...

– Tēti, kāpēc es tevi neredzu? Kur tu esi?

– Tepat... gandrīz tepat vēl kādu brīdi...

Spēja negaisa brāzma. Un tumstoša, tāla balss: – Meitiņ, tev jāatmostas. Nedomā par mani...

Kāpēc man jāceļas, man nav spēka, lomkas nāk virsū. Kā es te nokļuvu? Vai esmu Latvijā? Laikam gan. Kā tad – es no tā leiša izmuku, pārāk jau neķītri ar mani izdarījās, rie-

beklis. Protams, nesableķoja, bet es jau pati no kabīnes izlecu, kad viņš te pa bedrēm lēni kratījās. Sāka līt, a te pļavā siena čupiņas ērtas. Tomēr jāmostas – tāpēc ka degu. Ārā nu jau līst sturmām, un vakars tumst.

Bet mani taču kāds sauca, esmu kaut kam vajadzīga. Jālien vien ārā, lietus tik forši vēsina, tēvzemes lietutiņš. Jāiet. Tikai ne gar tām mājām, tur suns pie ķēdes vankšķ. Kāda augsta, pielijusi zāle. Bet ko man tāds slapjums, aiz manis Eiropas autobāņi, baikeri un guļamlāvas fūru kabīnēs. Un dirsā dārgāk. Labi ka no tās Maškas esmu tikusi vaļā.

Bļā! – nupat gāž ne pa jokam. Nekas, nekas, vismaz neaizdegšos. Re – esmu atkal uz tā grants ceļa, mūs te nez kāpēc nogrieza, nebiju tak vairs tālu no mērķa. Vai man bija mērķis? Kāda vella pēc tāds mērķis vajadzīgs. Vai dzīves jēga, bļāviens! – vēmiens nāk. Dzīvo tik nost. Tas nost... nozīmē... neko-neko negribēt, kaifu arī vairs negribēt. Ielīst tumšā būdā un – nebūt. Būdisms ne? A moška budisms? Viens pīpis. Ne-būtisms... nesasniedzamā, nepiepildāmā bezjēdzība, ko par dzīvi sauc. Ā, atminējos, es taču braucu mājās. Uz mūsmājām. Pa visādiem ceļiem-neceļiem, atpakaļ cauri Vācijai, Polijai, Lietuvai. Nu jau vairs nebija tālu, bet...

Jā, bet nupat jau krēsla arī klāt. Pa kuru brīdi lietavas pierimušas? Skat, pamales mākonis jau paver sarkanu saulrieta aci. Tāds pieklusums... Es tomēr kaut ko dzirdu.

Kāds tuvojas, mīdams čīkstošu velosipēdu. Kādas pazīstamas skaņas... Kā tad – pastnieks ar cieši piebāztu milzīgu pasta somu, bļā! – es taču viņu pazīstu, mūsu pagasta vecais pastnieks uz mūžam čīkstošā, grabošā divriteņa. Kā viņš te gadījies? – Vasīlijs, Vasilis, es atminos viņu kopš bērnības, mūsmāju pastkastīte bija pēdējā uz šitā ceļa. – Sveiks, Vasīlij! – negaidīju tevi te satikt.

– Labvakar, meitiņ, beidzot tu arī mājās. Es kā zinādams tikai pie tevis braucu. Man tava vēstule aizķērusies no veciem laikiem.

– Kāda vēstule, – brīnos, – kurš tagad vēl vēstules raksta? Visa saziņa caur ekrāniem.

– Nezinu, nezinu, pati varēsi izlasīt. Bet vēstules patiesi gājušas mazumā. Tā gan nav mana darīšana, nu jau vairāk kā gads, kopš es pensijā. Tagad mums jauna pastniece, ar spožu autiņu braukā, tos pēdējos nabagus apkalpo, kas te vēl dzīvību velk. Tā, mīļo meitēn, tūlīt sameklēšu.

Nupat viņš piebraucis man blakām, stenot nokāpis no vecā rata un rakņājas savā somā. Interesanti, ar ko viņam tā tik pilna, ja jau pastu vairs nevadā?

Šajā brīdī no ceļa līkuma parādās, rēcot tuvojas kas melns un milzīgs, klāt ir, liela automašīna, fūre, lukturi nedeg, riteņi šķiež slapjo granti, garām skrienot trīsreiz notaurē, pie katra signāla brēciena uzliesmo zilās bākugunis, kabīnē iedegas gaisma, nāk redzams stūrē krampjaini ieķēries kāds vīrs stingu skatienu, mati pieķepuši ar tādiem kā tumšiem dubļiem, tomēr... tomēr es viņu pazīstu – tētis? Ak dies – patiesi? Tēvs!

Smagajos mākoņos nozibsnī, un grāviens ilgi, ilgi veļas šurp. Beidzot nogrand bargi un tālu. Tas taču nevarēja būt tētis, tajā aptumšotajā mašīnā? Drīzāk vīzija. Tā vīzija jau ir garām, bet nosmird sadegušas naftas gāzes un pavisam reāli dubļi uz manām biksēm. Kā no pāršķeltas negaisa sirds uzšļācas lietus šalts, sajaukta ar krusas graudiem, un tūlīt uzbrāžas arī virpuļviesulis, negants vējš izrauj man no rokas vēstuli, ietriec to pastniekam sejā, pārsteigtais Vasilis ar visu riteni ietenterē grāvī. Tikai es palieku uz ceļa, krūtīs tāds tukšums itin kā būtu izkritusi sirds. Sāku skriet lai vēl ko saķertu, paspētu...

– Tētī-ī, pagaidi! Pagaidi taču, man tev kas svarīgs jāsaka... kā lai es tevi panāku?

Taču paslīdu dubļos un sabrūku uz ceļa. Turpat arī pastnieks slienas augšā no seklā ceļmalas grāvīša. Nopurina granti un slapjās krūma lapas, un saka:

– Nekas, nekas, meitiņ, gan jau viss būs labi.

– Kas būs labi? – man prāti miglā, – Nekas nevar būt labi. Tētis izskatījās... nelabi, nepareizi.

Vasilijs pieceļ mani un noregulē pareizā stājā:

– Kas tagad izskatās nelabi, ar laiku būs labi un pareizi. Tev viss mūžs vēl priekšā. Nāc nu meitēn, es tevi līdz tavas mājas ceļgalam pavadīšu. Nav vairs tālu. □

PUTNS

Vētra no jūras plēš mākoņus un ķemmē mežus. Jūra te gan nav redzama, tikai skrajš jauktu koku mežiņš un vienīgā priede uz pakalna. Un vēl es – gandrīz nejauši. Tepat tukšu, pamestu ēku puduris, manas dzimtās mājas – tāpēc. Vētrai uz brīdi izdodas pārraut skrandaino debesu deķi, izšļācas oktobra zilumā kveldēta atvasaras saules dvesma. Bet tas tikai uz brīdi, vējš mākoņu klipšus aizcērt ciet, vētra norēcas, savērpj niknu virpuli, uzkrīt priedei, gāž un izgāž to ar saknēm.

Ko es te daru? Nav labi vētras laikā mežā būt... Kāpēc ne? Vai vētras trakums nelīdzinās priekam? Tādam uz robežas ar niknumu. Izgāzt ar saknēm priedi, to parasta vētra nevar, priedes parasti nolauž. Tā tikai egles gāžas klājieniem, tām saknes dziļumā neiet, atminot mūžīgo sasalumu. Toties priede ar savu mietsakni, ienācēja no siltākām zemēm, urbjas tumšajās dzīlēs. Šī te laikam nav sasniegusi pamatu. Un mūsu jūras kāpu trešā kangara smilšainais paugurs nav spējis augumu ar augsto kroni noturēt.

Vai tad man te, vētras virpuļos, bail nav? Ir, protams. Bet uz baiļu sliekšņa mēdās un slēpšanos spēlē kāda nojausmas dzirksts. Vai malduguns. Gandrīz kā es – sieviete. Sieviete vētras acī. Varenai priedei gāžoties, pašķīst smilšu šļakatas, tās aiznes vējš. Resnā garā mietsakne nāk ārā no mātišķās maksts lokana kā dzīvnieks, raujot līdz rupjus oļus, pašā galā spurgalu muckulis tur ko apaļu... Noturēt nevar un atvēzienā izsviež apķepušu māla piku, nē, tas drīzāk ir akmens, krīt pasmagi, atsitas pret virszemes sakni, pāršķeļas un... izlaužas putns? Vai tiešām putns? Jā, melns un izspūris cālis. Ātri piebriest, savicina spārnus un ķērcot smagi aizlaižas. Tas taču nevar būt...

Pēkšņi vairs nejūtu savu sirdi, ķeru pie krūtīm – nav pukstu... vai patiesi? Mēģinu iekļūt dziļāk – klusums. Tāds vētras pilns pieklusums tumšos kambaros. Nē-nē, tās tikai manas bailes. Jātiek vaļā.

Pieeju tuvāk, paspārdu – nekāds īsts akmens tas nav, tāda rūsgana, kā aprūsējusi čaula ar gliemežvāku radziņiem apaugusi. Vai jūras mīna? Tik tālu no krasta? Drīzāk jau ne, pārāk maza. Paga, nav pavisam apaļa, pasperu vēl... kaut kas traks – paveras galvaskauss ar acu dobumiem, tikai apakšžokļa nav. Nevarētu būt cilvēka, kaut kāda pērtiķa, vai? Un putns tajā noteikti nevarēja ietilpt. Vai to tur kāds iedējis? Un kā tas tur, pazemē, ielīda? Bet es putnu redzēju. Kur es īstenībā esmu?

Varbūt sapnī?... citi jau saka ka mūsu dzīve ir tikai sapnis. Tāpat kā Visums esot Dieva doma. Būtu jau skaisti, tomēr nē. Sapnī var brīnumu lietas skatīt, tikai domāt gan sapnī nevar. Un ļoti jau nu reālas ir manas sajūtas, kaut gan neticamas.

Bet visam kas nevar būt, esot atrodams racionāls skaidrojums, tikai pagaidām vēl nezināms. Es esmu... kas es esmu? Vai kāda sieviete droši var pateikt, kas viņa tāda ir? Tiklab kas ir mīlestība? Vai kāds vispār to zina? Varbūt to labāk nezināt? Bet vai tad ne tāpēc es te mežā, ciklona centrā esmu. Tāpēc ka svētdiena, tāpēc ka nezināju kur sevi likt? Un kāpēc, velns parāvis, sieviete bez mīlestības nemaz nevar?...

Kāpēc pasaulē notiek neiedomājamas lietas, nu, vismaz ar parastu aci nesaskatāmas? Un kā tas ir ka dienā es nezinu to ko tumsā zinu? Ja tas melnais patiesi bija putns, tad kas par putnu? Nez kāpēc prātā parādās – gramatiķis. Vai tad tādi putni maz ir? Varbūt tāds putns prot lasīt rīta vētras dziesmu tāpat kā vakara gaismu? Bet ja nu gaisma ir laika mašīna, kas visu sadrupina – kā vecas mājas, tā arī Kaltenes krasta akmeņus Gausajai jūdzei. Labi ka milzīgie jūrakmeņi paliek kur vakara putniem sēsties.

Augstajā iekšzemes priedē jūras putni nesēžas nakšņot. Un tagad tā priede, mūsu priede, mana un tava, stiprā, ar žuburainu vaiņagu kronētā priede te guļ ar saknēm izgāzta. No tās grubuļainās mizas sarkanbrūnajām zvīņām tu sen sen kuģīšus griezi. Un vienam lielākajam ar ķīmisko zīmuli uzrakstīji uz priekšgala A – mana vārda pirmo burtu. Bet papīra buras tam mēs pa abiem griezām, un tu skaidroji ar ko atšķiras šoneris no brigas, tikai es tā arī nesapratu kuram kuģim bija slīpās, kuram taisnās buras. – Labi, – tu teici, – mums būs brigantīna, tai ir gan taisnās, gan slīpās. Tos kuģīšus mēs laidām peldēt tepat nokalnes strautiņa caurtecētajā ielejas dīķī. – Un tu stāstīji pirātu stāstus. Kur tie ir tagad? Izteikts vārds taču itin kā pazūd nebūtībā. Bet es gribu to nebūtību atrast.

Vai tad vārdi nenāk no tīra tukšuma? No tādas Nekā jūras, tikai mēs nezinām kur tā ir. Bet varbūt vārdi ir buras vējā? Un pamales vanagu svilpieni jaucas kopā ar kaiju klaigām.

Un kaijas saulē ir mirdzoši, balti jūras putni. Nekad tik melni un netīri kā šitas te no saknes akmens. Tad kāpēc man piesējusies doma ka viņš ar ūdeņiem saistīts? No kāds pazemes upes, vai?... No tās... Stiksas? Kur Pārcēlājs... nē! Nē, drīzāk tikai kāda vējšalka.

Labi ka tas melnais aizplivinājās. Ķērciens tikai vēl galvā skan. Kaut ko tik nejauku dzirdēt... kaijas gan arī neganti ķērc, kad vajag, taču prot arī smieties. No viņu smiekliem atmiņas sametas mezglā.

Jā, kā tad, ko gan citu es te meklēju – vakarējo dienu, pirms nezin cik gadiem pazaudēto.

Nez kāpēc vētra apkārtējos mežos vairs nekrāc un kokus negāž. Vai patiesi es esmu ciklona acī? Un tātad bezlaikā. Jā, lūk, kaijas sēstas uz jūras akmeņiem nakšņot.

Un mēs ar tevi, mīļais, tikai mazliet augstāk, pie kāpu priedēm saules sasildītajās smiltīs mīlējamies starp krasta akmeņiem. Tepat blakus mētājas viņa makšķeres – oficiāls iemesls lai mani no mājas izrunātu bija brauciens ar draugiem uz butēm. Protams, neviens āķis ūdenī netika iemērkts. Ja kas, šī mums būs tikai trešā reize, cerams ka sanāks. Ak debestņ! – es taču vēl biju nevainīga. Krievu laiki gan strauji tuvojās beigām, seksuālā brīvība pārņēma pusaudžus, un es skolā veiksmīgi tēloju karsto čiksu, tomēr nez kāds čujs mani turēja uz bremzēm. Un tā nebija ilūzija par lielo Mīlestību. Bet cik tad ilgi var, hormoni prasa savu.

Beidzot esam sākuši viens otru iepazīt ķermeņa dziļumos. Cik mēs abi vēl neveikli, esam tikai ceļa sākumā, sevišķi viņš, puika taču vēl. Uguns dzīlēs te uzliesmo, te gandrīz dziest, atrod manī saldo sāpju vietas tikai uz īsu brītiņu, un... jā, mīļum, vai tev bija labi? – bet to es nepasaku balsī, tikai elsoju un mēģinu saprast vai tas bija viss tik ilgi gaidītais? Mums vēl tikai sešpadsmit gadi, tikko kā beigusies puņķošanās, apsukāšanās, tagad danči disenēs ar lētajiem vinčikiem... Tu gan vēl bīsties manis, tikai es nē. Kopš pirmās sākumskolas pirmās klases es sapratu ka man zēni patīk. Kāpēc tieši tu? Kaut nu es to varētu tagad pateikt. Vai atceries to spraužamadatu manā šallē? Māte par varītēm uzspieda, laukā sniegputenis, bet tu mani šūlē apcēli, raustīji aiz deguna, es atkaujoties ar to adatu sadūros. Līdz asinīm. Vot tāpēc... Toties es tevi īpaši nikni mēdīju par Dricekli. Jo tāda bija tava oficiālā iesauka – no Rodrigo. To tu nevarēji ciest un mēģināji iestāstīt ka tavs fāters spāņu pilsoņkarā cīnījies. Un mani saukāji par Annušku, krieveni. Bet tas gan bija vēl pirms mūsu kuģīšiem.

Par to krieveni nav gluži malots, – ka tavu māti – maķ tvoju i boga dušu! – labāk neprasiet tulkojumu, es esmu pa pusei krieviete no mātes puses. Bet kur esi tu, mans mīļais, mans lāsts? Tevis nav. Nav nav, pat tavu vārdu vairs negribu zināt. Tu paliki tur Eiropā, Gibraltālā, kas nemaz Spānija nav, bet tā apvienotā, bļāviens, Karaliste. Kāds velns mūs abus uz turieni aizmānīja naudu pelnīt, traukus mazgāt krodziņā, kreizī džob, peremaķ! Es aizmuku. Bet ne jau darba dēļ. Nav vairs tevis manā dzīvē. Vakars tumst. Pat vēja vairs nav.

Te lidinās melni putni, jūras kraukļi. Kāpēc es pēkšņi zinu ka tas ir korma... nē, kormorāns? Bet kā viņš tajā kaula paurī nokļuva? Laikam viņi rok pazemes kanālus lai tiktu prom no cilvēkiem. Un dzīvo pazemes ezeros, pamazām kļūstot balti, pat caurspīdīgi. Tikai pēkšņi nonākot dienas gaismā, manas domas to padarīja melnu.

Klāt jau melna rudens nakts. Es tajā pazūdu, izkūstu, tā ir viegli un labi. Lai tikai nebūtu sapņu...

Gaismas punkts nez kāpēc rotē un griežas. Telpa arī apļo. No kurienes telpas sajūta? Varbūt es mostos. Gaismiņa pārkrustīta... pasaulīt, tas laikam ir istabas logs. Kā es te nokļuvu. Nuja, bija diena, un bija vakars. Vienkārši pārnācu mājās. Gultā pat... ak, debestiņ! – atcerējos, esmu te jau vairāk par mēnesi, te, savās vecajās dzimtas mājās, cenšos iedzīvoties. Kas vakar notika, tā vētra taču bija. Kāpēc neatminos kā te nokļuvu? Prāts miglains, jāiziet ārā svaigā gaisā...

O, jessiņ! – priede... tā priede taču stāv kā stāvējusi, nav izgāzta. Kā to saprast? Un melnais putns? Tikai sapnis?... Nē. Bet kas tad? Aizeju līdz priedei. Pieskaros. Tad apkampju

abām rokām, siltums iestrāvo plaukstās. Paldies tev, priede, paldies ka tu esi. Tātad tikai sapņu māņi. Kas tad sapnis īstenībā ir? Vai – kas ir sapņa īstenība? Klau, priede, varbūt tu zini? Tu laikam visu par mums zini, tikai nesaki, zini bez domām un vārdiem. Vai patiesi sapnī var domāt? Tad jau domas ir sapnis darbībā. Kā materiālu ieguve vārdu ražošanai. Kurš teicis ka domas nav redzamas? Droši vien gaisā lidinās manas domas, tavējās. Nē nē, par tevi es nedomāju, nekad un nemūžam, paliec savā gril bārā tamā Gibrall-tārā...

Man te saulīte cauri mākoņiem laužas, es viena pati iedzīvošu un viss būs labi. Tu mani vairs netraucēsi. Ko man šodien vajadzēja darīt? Veļa būtu jāmazgā. Pagaidām kā senlaikos – vašbļodā ar rociņām. Akā ūdens nav labs, sen netīrīta. Priekš kā tad man dīķis. Kādreiz tajā bija laipa, jāaiziet paskatīt.

Gara zāle, meldru siena, jā, te laipas vieta... bet! – tu te? – Uz mieta ūdenī tup melnais putns, groza galvu un nicīgi manī skatās. Baklažāns, fuj, nē! – baklāns. Tas pats vakarējais. Ei, tu, vai tu esi īsts. Pelēki melns, ačeles sožas pogas, knābis kā kaijai, tikai galā līks āķis. Riebīgs no paskata. Ko tu te dari? Vai tev nav jādzīvo pie jūras? Tišš, vācies! – lido prom, negribu redzēt... eu! – izbeidz!

Ķēmīgais putns gan paceļas spārnos, tomēr apmet tikai vienu loku apkārt dīķim, nolaižas zemāk, notēmē, metas ūdenī, tur cīņiņš uzmutuļo – un šis iznirs ar lielu zivi knābī. Airējas uz krastu, spārnos vairs pacelties nespēj, tā zivs vēl knābī lokas un spārdās, ar smagu rāvienu ticis meldriem pāri, viņš to nomet un nobeidz ar pāris knābja cirtieniem. Kas vēl nebūs! – tā zivs ir mana, karpa laikam, atdod un vācies prom! – meklēju ar ko viņam sviest, bet te, zālē nekā nav. Norauju gumija zābaciņu no kājas, atvēziens – jess! Trāpījums, šis pa riktīgo noraujas. Palecas, laupījumu pametis uzlido. Un... un ķērc pat ne nikni, kaut kā izsmējīgi. Sak – ņem, ja tev vajag.

Labi, beidzot gaiss tīrs. Velkos mājās, jāsāk taču kas jēdzīgs darīt. Atrodu uz grīdas mētājamies telefonu, tajā neatbildēts zvans no... Rodrigo! To nu gan es negaidīju, izšķīrāmies tašu, izrunājāmies gan pa labam, gan ļaunam. Ko tu vēl gribi? Dzīvo ar to spāņu kazu, bāra saimnieci, grillē viņai bārbekjū, kamēr jūs tur apvemjaties. Un taisi labas tappas pa nakti – tu! Ej tagad ratā, neatzvanīšu. Un iemetu muldamfonu savandītajā gultā.

Bet nu vairs ne uz kādiem darbiem roka neceļas. Nezināmada kur sevi likt, tomēr zvanu...

Atbild sievietes balss – latviski, – vai es esot Anna? – Jā?

– Mēs atradām brāļa telefonu ar jūsu saraksti. Domāju ka gribēsiet zināt...

Ko? Nē – NĒ-Ē! Es to negribu zināt, neko nezinu, neko nesapratu, jūs melojat tās bāra donnas uzdevumā... Man širmis aiziet ciet, tomēr tas nelīdz, tie neiespējamie vārdi ir tik smagi ka caursit manas tumsas plānās bruņas. – Pagaidām viņš skaitās bez vēsts pazudis. Nomaļā pludmalē atrastas drēbītes un telefons. Taču jau pirms vairāk kā mēneša. Un tur esot viltīga jūras straume, parasti tur nepeldoties. Cerība... vairs nekāda. Cerība mirst pēdējā. Varbūt es arī vairs neesmu dzīva? Nezinu...

Diena velkas, bezsaules gaisma aizvelkas, nenoriet, vienkārši izplēnē tumsā. Baidos no gultas, aizmiegu krēslā. Nakts tomēr paiet bez lietuvēna murgiem. Rīts mani pasauc laukā pie dīķa – un tur jau viņš, tas melnais, izpūrušais atkal ir, tup uz sava pāļa, pagriezis asti un neskatās manī. – Es te esmu un citādi nevaru. Bet tu tur! – tu gar manu dīķi nekārstīsies.

– Zūdi prom! Laidies uz jūru grunduļus ķarstīt, ko tu iedomājies, manas karpas slaktēt? Tišš-tišš! – bļauju, vicinu rokas. Šis tikai flegmatiski nogroza galvu. Ak tu šitā! – speros ūdenī, labi ka tikai krokši kājās, izrauju kalmi no saknes un sviežu šim ar stublāju. Šoreiz netrāpu. Putns beidzot tā aizvainoti pablenž manī, slinki ceļas spārnos un aizlido, – Lai es tevi te vairs neredzētu! – nokliedzu uz atvadām.

Lai aizdzītu arī domas, metos mājas uzkopšanas darbos. Galvā iemetas tāds kā džinkstošs lapseņu spiets, bet tā labāk. Īstenās domas nenāk no mūsu prāta, tās kā brīvi putni lidinās, ja atrod mūsos ko noderīgu, tad nolaižas, ligzdo, un spējam tās vārdos nosaukt.

Dziļajai apziņai gan vārdu nevajag. Patreiz man tiek tikai trula sāpe. Diena tomēr paiet, nakts mani izvadā pa pazemes labirintiem. Lai tiktu no tiem ārā, vismaz kādu dzestru rīta gaisa malku man vajag. Veru durvis un... uzkāpju kaut kam glumam, lielam. Vēl jau akla tumsa, man nākas atgriezties lai ieslēgtu āra gaismu...

Zivs. Milzīga karpa, pat dzīva vēl, plāta žaunas, elso... Kā to saprast? Un ko man ar to iesākt? Un, un... vai tu? Tas taču ir tavs darbs? Kurš gan cits. – Zini ko, nesīšu tevi uz dīķi atpakaļ, – saku karpai. – Varbūt tas baklažāns... izbeidz apsaukāties! – tas jūras krauklis tur atkal ir? Un... varbūt es gandrīz vai zinu, kāpēc. □

Auseklis Ozols. *Mākoņu studija.* e/a, 36”×44”, 2012, Ozola kolekcija

Mārtiņš Pommers (īstā vārdā Mārtiņš Bērziņš, 1987) ir studējis filozofiju un filoloģiju, absolvējis Literārās Akadēmijas dzejas un prozas meistardarbnīcas. Publicējies žurnālos *Domuzīme*, *Veto Magazine*, *konTeksts*, *Jaunā Gaita* un citur.

Mārtiņš Pommers

ŽURKAS

Stāsts ir viens no Prozas lasījumu 2024 konkursa „Kā dzīvot tālāk?" finālistiem.

Ak, Rupuci, Rupuci, tev gan šodien veicas. Malacītis, malacītis tu esi! Divas, divas, es atkārtoju, žurkas vienā dienā. Un ne jau šādas tādas, bet lielas, treknas, spīdīgu spalvu. Iedzini stūri un nositi viņas. Jā, jā, būs tev brangas pusdienas, es sev saku. Saukšu jūs par Tomu un Džeriju, es viņām saku. Mazās actiņas joprojām spīd. Vispirms apēdīšu Tomu. Džeriju pietaupīšu vēlākam. Labas žurciņas. Vienīgi jādabū nazis, lai var nodīrāt.

Smalks restorāns arī tepat. Uzkoda rokā un silta, un ērta vieta, kur piemesties. Iekāpju pa izsistu logu, un iekārtojos stūrī ar labu skatu uz ielu. Šeit ir labi. Gandrīz trīs zvaigznes būtu citos laikos. Ļoti ērti krēsli.

Pamanu kustību ēnās. Neko nesaka, tikai stāv otrā stūrī un glūn.

„Es esmu bruņots," es saucu un izvelku no kabatas dakšiņu. Naža man nav. Nazi es pazaudēju. Bet dakšiņas man ir vairākas. Jā, jā. Visas asas. Ar tādām var izdurt acis.

„Es arī," man bļauj pretī. Un redzu novizam metālu. Pastieptā roka arī tur dakšiņu. Garāku par manējo. Gan jau arī ir nazis. Visiem ir naži. Es tikai šorīt savējo pakāsu.

Es vēl gribu zināt vai cilvēks un vai dzīvs. Nedz par vienu, nedz otru vairs nevar droši zināt, kaut arī kustas pietiekami veikli un atbild gana skaidri. Dzīvs cilvēks un laikam sieviete, vismaz bārdas nav. Labi, tas ir labi. Ar sievietēm ir vieglāk. Ja gribēs mani piebeigt. Viņa ir liela auguma, garām rokām. Kaut kur redzēta.

„Sēdies," es uzsaucu un pats laiski iekrītu krēslā it kā man nemaz nebūtu bail. Tēloju. Nemaz nevaru paskriet. Esmu satraumējis kāju, bet nevēlos, lai viņa par to zinātu. Šī sieviete pienāk ar diviem ziliem, nesadauzītiem restorāna šķīvjiem rokās. Un es redzu kā viņa apvalda savas kustības, lai nedaudz vairāk izskatītos pēc cilvēka. Viņa paceļ no grīdas galdautu, izpurina un uzklāj uz galda. Viņa uzliek abus šķīvjus un no kabatas izvelk pelnu trauku. Lai arī nav īpaši silti, viņa novelk mēteli un uzkar uz krēsla atzveltnes.

Viņas balss ir griezīga kā putnam. Garās rokas ir tievas un tetovētas. Gluži kārna, bet stiegraina un gan jau diezgan spēcīga. Vārgulītēm jau sen kā kauli noskrubināti

balti. Viņa tikai grib izskatīties trausla. Bet Rupucis jau ar nav no muļķu mājām.

Viņa pastumj uz manu pusi ceptu dzīvnieku. Droši vien kaķis, jo priekš žurkas pārāk liels. Liels retums. Tāds sen nav ēsts. Cepta un brūna, un kraukšķīga gaļa. Tās dēļ var arī riskēt. Nekā labāka jau nav. Nevar būt. Kaķus izķēra un apēda jau sen. Astīti jāpietaupa, lai var vēlāk pasūkāt.

Rupucis ir dzimis laimes krekliņā. Izvēlēs no mātes miesām uzreiz kā veiksminieks. Garšīga! Tikai nedaudz garšo pēc pelniem, bet tagad jau viss garšo pēc pelniem. Viņa izvelk pudeli ar brūnu dzeramo. Konjaks. Kur tādu var dabūt? Nav svarīgi. Un tā ir šķidra laime, es jums saku. Laime pudelē.

Taisnīguma vārdā, es no somas izvelku cigaretes. Mājienu ar pelnu trauku sapratu. Cigaretes man ir daudz. Dabūju no viena miroņa, bet pats nesmēķēju. Tāpat jau viss ir dūmos un pelnos. Pirms laika tā vēl bija laba valūta, nu jau vairs nē. Viņa trīcošiem pirkstiem aizsmēķē un ievelk dzīļu dūmu. Tad sāk klepot, bet velk vēl, un turpina klepot. Klepo un kāsē. Droši vien plaušas beigtas. Droši vien spļauj asinis. Viņa piesedz muti ar plaukstu. Ja spļauj asinis, tad ilgi nedzīvos.

„Es tikai gribu parunāties," viņa man saka. „Ar cilvēku."

„Var jau arī parunāties", es atbildu. Man jau ar nav grūti.

Kas nu mēs par cilvēkiem? Tā man gribas teikt. Bet es paklusēju un iekožu mēlītē. Mēs tak arī esam tādas žurciņas. Lielas un spīdīgu spalvu. Kārtīgi maitēdāji. Žurku ādiņas esmu sasējis kopā un nēsāju kā šalli. Ne jau tāpēc, ka nav ko vilkt. Un viņai arī tādām nokārts mētelis. Trofejas.

Viņa man stāsta par savējiem. Par mammu un papu, un māsu, un puiku. Klanu galvu. Par savējiem domāt negribu. Runādama viņa vēcina savas pārāk garās, pārāk tievās un pārāk notetovētās rokas un ar žestiem mēģināja man uzzīmēt visu iepriekšējo dzīvi sākot no brīža, kad viņa kā neveikls skuķis mācījās spēlēt basketbolu un vēlāk kā viņa tika pie ģimenes, un tad atkal visu zaudēja un palēnām atriebās visiem, kuriem vien varēja atriebties, un, ja iesākumā viņas rokas lidoja gaisā kā tauriņa spārna vēzieni un meta grozā bumbas, tad tuvojoties stāsta noslēgumam, tās sažņaugtas dūrē sita pret galdu un gaisā žņaudza iedomātus kaklus.

„Tā gan, tā gan, ak, tik tiešām," es piebilstu pieklājības pēc, bet cenšos neklausīties. Negribu to dzirdēt.

Gandrīz kā jaukas pirmskara vakariņas. Tikai tad runāja sieva, un es neklausījos viņā.

Kur visi ir palikuši, šī man vienā brīdī jautā un zibina bālas un nevainīgas actiņas. Apēsti, visi ir apēsti. Es nesāku pirmais, nē, nē. Bet kad nu, tad nu. Ēda visi, un man arī gribējās. Un baigi ātri visi tika apēsti un tad mēs palikām daudz mazāk. Un viņa man jautā vai es atceros tos, ko apēdu. Protams, atceros. Visus atceros. Daži bija sīksti, bet dažiem miesa tāda maiga, maiga. Kā cālītim. Un pa gabalu vienmēr nevar pateikt.

„Ko tu mani pratini?" es viņai uzbrēcu. „Ko tev vajag?"

Kā tāds prokurors. Atnākusi mani te tiesāt. Es kliedzu? Jā, Rupucis, kliedz. Rupucis ir nikns. Kurām te ir tiesības tiesāt. Es bļauju, jo, redz, nesaprot. Viņai viss labi, staigā kā veca pirmskara dāma. Bet vai pati ir labāka? Zobu krelles ap kaklu divās rindās un ne jau žurku zobi tie ir.

„Brīva valsts," es viņai saku. „Daru ko gribu". Viņa smejas. Un ir viņai taisnība. Nekādas valsts taču nav. Tā mēs kādreiz bļāvām bērnībā – brīva valsts… nevaru pabļaut, rīkle sāp. Man ar jāsmejas.

Kādu laiku sākumā mēs visi tā kliedzām un draudējām, tas ātri beidzās. Tā ēšana bija tikai pēdējā no apokalipsēm. Ar kariņu un sēņu lietu viss sākās. Bļaušana bija nākamā. Bet tas vēl mazākais. Katrs nākošais pasaules gals bija sliktāks par iepriekšējo.

„Gribi pārgulēt?" viņa man pajautā gluži lietišķi, tad kad esmu izbļāvies un izdzēris pudeli sausu.

Es piekrītu, un mēs aizejam līdz dīvāniņam restorāna otrā malā. Izģērbjoties mēs neskatāmies viens uz otru. Zem drēbēm abi esam ģindeņi un ne pārāk pievilcīgi. Izdarām to, tad saģērbjamies un nākam atpakaļ pie galda. Tas nav skaisti, bet nedaudz cilvēcīgi un vispār labi. Man vēl stāv. Par to prieks. Tikai acīs viņai neskatos, un sejā. Viņai ir tie apvīlētie, spicie zobi. Daudzi tā darīja. Vieglāk plēst, bet smaids ir atbaidošs. Mani zobiņi gan ir normāli. Nav to vērts. Un rīkli man viņa nepārkoda. Par to arī prieks.

Viņa aizsmēķē cigareti, bet es košļāju labi cepto kaķa astīti. Cepetis pat ir sālīts. Un vispār ir ļoti skaisti.

Viņa grib zināt, kā mani sauc. Smaida un mirkšķina savas garās skropstas. Rupucis, es viņai saku. Tas ir, ziniet, tādēļ, ka es pareizajā mirklī vienmēr protu nolīst, noslēpties. Rupucis tā gluži mierīgi un nesteidzīgi dara, kas darāms. Tā mierīgi. Bet viņa man stāsta, ka viņa ir Vilks, vai reizēm Vilcene. Un tādēļ, ka viņai ļoti patika plēst. Viņa plēsa un plēsa un neparko nedomāja. Tagad Vilkam viss apnicis. Plēst vairs gandrīz nav ko, un jēgas arī vairs nav.

„Starp citu, kādreiz mani sauca Alise," viņa man saka. Un es atceros, kur esmu viņu redzējis. Kādreiz viņa spēlēja basketbolu, bija pat izlasē. Labi spēlēja. Centrs. Bet savu vārdu es viņai neteicu. Ne tāpēc, ka slēpju, bet tāpēc, ka riebjas.

Viņa tik pīpēja un klepoja un spļāva asinis, nu jau skaidri redzēju, ka asinis, un sūdzējās, ka dzīvot apnicis. Vai man vajadzētu līdzi just? Rupucis, daudzus tādus ir redzējis. Tie pašnāvnieki pirmie galu dabūja. Vēl pirms visiem līmes ostītājiem, lūdzējiem, sātanistiem, sludinātājiem un citiem histēriķiem.

„Par ko tu tagad domā?" viņa man jautā.

„Par ēdienu," es atbildu. Par ko citu vispār varētu domāt. Gaļa un dārzeņi, rīsi un augļi. Un kafija. Es vēl atceros kafijas smaržu. Un kartupeļi. Panna ar ceptiem kartupeļiem.

„Nē, vispār?" viņa man jautā kā tāda muļķīte. „Kā dzīvot tālāk?"

„Ēst!"

Ēst, es jums saku. Tā ir Alfa un omega. Saule un Mēness. Dievs Tēvs un Dēls un Svētais gars. Tev būs ēst un ēdienu turēt godā un māgu pielikt pilnu cik var! Šo bausli kādreiz rakstījām ar ogli uz sienām.

„Vai tu gribētu mani apēst?" viņa jautā. Paciņā palikušas vairs tikai pāris cigaretes un viņa kļuvusi gurda un lēnīga.

„Vai vari aizdot nazi?" □

Dzejoļu publikācijas *Jaunā Gaitā* 2023. gadā: <https://jaunagaita.net/jg314/Timane.htm> un 2025. gada vasarā: <https://jaunagaita.net/jg321/Liinda%20Timane.htm> Piedalījusies Literārās Akadēmijas dzejas meistardarbnīcās pie Ronalda Brieža un Ingmāras Balodes.

Linda Tīmane

LĀSTEKA

Garo un sprogaino matu dēļ Magdu varēja sazīmēt pa gabalu vistumšākajos skolas gaiteņos.

Pirmajās klasēs Magdas mati bija sapīti ciešās bizēs, bet vidusskolā viņa tos izlaida pār muguru kā ūdenskritumu. Klases audzinātāja ar īsi ilgviļņotu pakausi pavēlēja tos savākt. Un Magda sasprauda savu mežonīgo čupu ar sprādzi. Ar lielu, baltu perlamutra sprādzi, kura gaismā mirguļoja kā ledū iesalušas sniegpārsliņas.

Es arī tādu gribēju! Bet tās nebija tik viegli nopērkamas. Magdai to uzdāvināja krustmāte.

Ar Magdu tā īsti sadraudzējāmies vidusskolā. Es biju aušīga, kustīga un skaļa, bet Magda apdomīga un klusa. Magdai neviens nepievērsa uzmanību, jo viņa bija kā ilūzija vai projekcija, bet mani ievēroja, jo es vienmēr radīju sev apkārt troksni. Un pamodināju Magdu.

Magdas tēvs bija alkoholiķis. Īsti nesapratu, vai viņš sit Magdu, mammu vai viņas abas, taču kaut kas īsti labi tur nebija. Bet kuram tad bija? Manā ģimenē skandalēja no rīta līdz vakaram arī bez alkohola. Mēs dzīvojām noreibušas no emocionālās un fiziskās vardarbības kokteiļa.

Kad Magdas tēvs, braucot dzērumā, nositās, to zināju vienīgi es. Skolā Magda pateica tikai tad, kad skolotāja sāka interesēties, kāpēc tik strauji pasliktinās viņas sekmes. Magda bija noslēgta kā skaņu izolējoša telpa. Viņa dzīvoja, aizturot elpu.

Magda nekad neraudāja un nedusmojās. Magdai bija tik klusa balss, ka nācās saraukt pieri un sažmiegt acis, lai dzirdētu, ko viņa saka.

Mani apbūra Magdas vijīgās roku kustības. Kā dejotājām indiešu filmās. Viņa tās nevicināja pa gaisu, kā es, bet, elkoņus pie vidukļa piespiedusi, runājot līgani kustināja tikai delnu locītavas.

Magdai bija lielas acis. Valšķīgā Oksana secināja, ka Magda izskatās pēc izspūrušas vardes. Labi, mēs nepārstāvējām skaisto galu, bet tik traki jau nu nebija. Mūs neapsmēja un neizstūma, vienkārši Oksana nevarēja iztikt bez indīgām piezīmēm. Viņa jau baudīja mīlas priekus, kamēr mēs vēl jūsmojām par sprādzēm. Tas viņu kaitināja.

Kādā ziemas dienā pēc stundām aizbridām pie Magdas. Kamēr žuva slapjās zeķes, mēs cepām siermaizītes. Virtuvē vienmēr ieslēgtajā radio piepeši atskanēja Jumpravas dziesma „Sprādze".

Magda mikrofonam paķēra zupas kausu, bet es mīklas rulli. Dejojām, gorījāmies, purinājām matus un aurojām līdzi:

Paceltām, atliektām rokām
Tu pie spoguļa stāvi.
Ir agrs. Šai tēva mājai
Deviņi betona stāvi.

Paceļas dūcoši lifti.
Atveras spoži krāni.
Pastkastēs saspiežas ciešāk
Čukstoši avīžu sāni.

Vienkāršu metāla sprādzi
Tu spraud virs deniņiem matos.
Kopā ar visu pasauli
Es šajā brīnumā skatos.

Nekusties, paliec tā stāvot.
Neieej vēl šajā rītā.
Lai kavējas tavas acis
Pie spogulī ieraudzītā.

Magdas maigo soprānu aiz mana šķībā alta īsti nedzirdēja.

Viņa tik sirsnīgi purināja galvu, ka matos atleca vaļā un izkrita mirdzošā, sasalušo sniegpārsliņu sprādze.

– Ņem, panēsā! Es zinu, ka tev tā ļoti patīk! – Magda mēģināja pārbļaut melodiju. – Brīvību manām krēpēm! – viņa sauca, un turpināja kratīt galvu, kā gribēdama izpurināt visus dzīvos un beigtos tarakānus.

Tik traku un atbrīvotu Magdu redzēju pirmo reizi.

– Pāāāldies! – es kliedzu, vicināju mīklas rulli, sūtīju Magdai gaisa bučas un ieliku sprādzi savos taisnajos, pusgarajos matos.

Siermaizītes piedega, bet mēs smiedamās tās nokraukšķinājām, uzdzerot piparmētru tēju. Ik pa brīdim aizsapņojos, ka spraužu matos sprādzi un kāds uz mani, kā dziesmā, apgaroti skatās. Skaisti bija izdomāt mīlestību.

Manos gandrīz melnajos matos Magdas sprādze izteiksmīgi mirguļoja, bet īsti neturējās – slīdēja ārā, katru reizi izraujot pa kādam matu kumšķim, bet man bija vienalga. Man likās, ka lūk tagad tiešām esmu gandrīz skaista!

Kontroldarbu laikā mēdzu izņemt sprādzi no matiem, turēju kreisajā rokā un ar īkšķi braucīju tās nomierinoši gludo virsmu. Dažreiz klases puiši sprādzi aizņēmās. Uzlika uz aizdares papīra bumbiņas, nospieda slēdzi un lodītes lidoja pāri klasei. Pašaudījās un atdeva atpakaļ. Man patika sprādzi klikšķināt vaļā un ciet, vaļā un ciet, bet to es darīju mājās, kad mācījos. Sprādze vienmēr bija vai nu matos, vai rokās. Kā talismans.

1990. gada 4. maijā Magdas dzīvoklī, klausoties uz ledusskapja novietoto radioaparātu, sagaidījām balsojumu par Latvijas neatkarību. Tas bija episks mirklis! Kliedzām, spiedzām un metāmies viena otrai ap kaklu. Arī Magdas mammu krievieti ievilkām savā emociju virpulī. Esam brīvas! Brīvas! Pašu izcīnīta brīvība brīdi pirms ceriņu ziedēšanas laika! Abas kopā bijām salušas uz barikādēm, sadotām rokām stāvējušas Baltijas ceļā, dziedājušas manifestācijās Daugavas krastmalā. Mums neviens neko sliktu vairs nevarēja nodarīt! Neko!

Vasaras beigās aizbraucām pie Magdas vecmāmiņas uz Kuldīgu. Kad vārda dienas rītā atvēru acis, līdzās spilvenam smaržoja svaigi plūktas rozā asteres un norasojis rožābols. Neviens tādu mīļumu un rūpes man nebija izrādījis. Dīvaina vai esmu to pelnījusi sajūta.

Vakarā varonīgi iegājām Kuldīgas centra tumšajā, nemājīgajā kafejnīcā un pasūtījām pa glāzītei Moka liķieri. Mazliet baiļojos, vai nepajautās, cik man gadu. Magdai jau bija astoņpadsmit, bet man vēl ne. Tā kā nevienu neinteresēja divu nesmuku draudzeņu vecums, jutāmies pieaugušas un drosmīgas, kā nekā ar brīvības cīņu pieredzi aiz muguras.

Magda pabeidza skolu ar izcilību un iestājās Medicīnas akadēmijā.

Es saņēmu parastu, bet labu atestātu. Vairākus gadus pēc skolas beigšanas nekur nemācījos. Man negribējās. Bet mūsu draudzībai nekas netraucēja.

Mati bija nogriezti pēc jaunākās modes un matu sprādze kaut kur noklīdusi.

Kad Magda pabeidza studijas ar sarkano diplomu un iestājās rezidentūrā, es gatavojos kāzām. Magda kaislīgi iesaistījās kāzu rīkošanā, bet skuma, ka joprojām ir viena. Viņa izskatījās vecāka par saviem gadiem un arvien vairāk norūpējusies. Magdai uzmanību pievērsa vecāki un precēti vīrieši. Viņa pieņēma otrā plāna sievietes lomu, jo alka mīlestības. Vienalga kādas. Ikdienā Magda vairs nestaigāja ar bezrūpīgi izlaistiem matiem, bet arvien stingrāk tos atglauda un pakausī saņēma ar sprādzi. Šķiet, viņa speciāli atvilka ādu tā, lai sāp. Lai nejūt sirdī elli.

Lielās acis vēl lielākas padarīja biezie briļļu stikli.

Magda gribēja tikt prom no mājām, sastāvējušā gaisa un pagātnes. Viņas pieaugšanas telpa bija smacējoši pieblīvēta. Tajā varēja ieiet viens cilvēks. Otrs tikai tad, ja pirmais bija iespiedies dīvānā. Klavieres Rīga, rakstāmgalds un izvelkamā dīvāna atzveltne – viss bija nokrauts ar grāmatām, nošu lapām, žurnāliem un salocītām drēbēm. Kaut kas bija jāmaina. Magda noīrēja istabiņu Rīgas centrā.

Tad es jau gaidīju bērnu. Kājas sakrustojusi sēdēju uz grīdas gandrīz tukšajā Magdas pasaulē ar augstajiem griestiem Ģertrūdes ielā. Viņa, uzlikusi roku uz mana vēl plakanā vēdera, jautāja, vai var pieteikties par krustmāti. Sajūsmā apskāvu Magdu, precīzāk, viņas matu kalnu, kas smaržoja pēc kumelītēm, un tikai tad pamanīju gaišas un tumšas rētas uz Magdas apakšdelmiem.

– Magda, kas tas? – jautāju.

– Dedzinu ar gludekli, – viņa bez īpašām emocijām atbildēja.

– Ar gludekli? Pati sev? Speciāli? – patiesi šokēta jautāju, jo ko tādu dzirdēju pirmo reizi.

– Jā, arī kājas. Man ir tādi stāvokļi, kad nav jūtu, vispār nekādu, un tad es sevi dedzinu. Sāpes ļauj sajusties dzīvai. Es nedomāju par pašnāvību, vien mēģinu izdzīvot.

Nezināju ko teikt. Pirmo reizi dzīvē mana runāšana iekrita akā.

Un Magda jau apmēram gadu nēsāja ap kaklu cieši, cieši apsietus, krāsainus lakatiņus! Man cauri kā verdoša masa izplūda bailes. Neuzdrošinājos painteresēties, kāpēc? Griezusi? Dedzinājusi? Žņaugusi?

Mans vēders pamazām auga, bet Magda bija attiecībās ar divu bērnu tēvu, kurš zvērēja precēt, bet viņa sievai drīz pieteicās trešais mazulis. Magda, kā parasti, neraudāja un nedusmojās.

Piedāvājums braukt pieredzes apmaiņā uz Portugāli nāca tieši laikā. Magdā iedegās gaisma. Viņa gadu būs citā vidē, citos cilvēkos, siltumā. Mēs jau atkal sēdējām uz lidojošā paklāja un fantazējām, kā viņa satiks tumsnēju portugāļu vai spāņu ārstu, bet nevarējām izdomāt, kur viņi dzīvos – Portugālē vai Latvijā, un kādi izskatīsies viņu bērni. Tas, ka viņi būs čirkaini, par to gan mēs bijām pārliecinātas.

– Tev tikai jāiemācās skaļāk runāt, – teicu Magdai.

– Kāpēc?

– Tāpēc, ka bērni neiemācīsies valodu, ja nedzirdēs, ko tu saki, – smējos un priecājos par savu asprātību.

– Bet es nebūšu te, kad piedzims mans krustbērniņš! – Magda pēkšņi saskuma.

– Nekas, Magdiņ, es tev sūtīšu bildes un gads paies ātri.

– Vienalga žēl, es tik ļoti viņu gaidu! Man jau ir nopirkta dāvana!

Magda virpuļoja kā gaisa ventilators. Gatavošanās noritēja bez aizķeršanās. Nedaudzās mantas tika aizvestas atpakaļ pie mammas, un divi aizlienēti čemodāni kā vientuļi vaļi gulēja telpas vidū. Pase, biļete, nauda un daudz cerību – viss rūpīgi salikts raibā mugursomā. Pirms Magdas izlidošanas vēl pasēdējām tukšajā istabā. Magda malkoja sarkanvīnu, es ūdeni. Bija satraucoši un bēdīgi.

– Magdiņ, zini ko es mājās atradu? Matu sprādzi, kuru tu man kādreiz iedevi panēsāt!

– Kuru sprādzi? Man to ir daudz!

– To balto, mirdzošo, atceries? Kad dziedājām sprādžu dziesmu un mums sadega siermaizītes. Gribēju tev atvest, bet aizmirsu.

– Liecies mierā! Lai paliek par piemiņu, vai met ārā.

Nebiju vēl bijusi ārzemēs, un Magdas došanās uz Portugāli šķita kā lidojums kosmosā. Mēs vienmēr bijām viena otrai tik tuvu. Tagad būs tikai vēstules.

Apskāvušās šūpojāmies un nespējām atrauties viena no otras. Magda uz savu skaisto dzīvi izlidos rītausmā. Viņa teica, ka noteikti nespēs aizmigt, tāpēc gulēt nemaz neies, lai nenokavētu lidmašīnu.

Sarunājām, ka tiklīdz viņa iekārtosies, uzrakstīs vēstuli ar atpakaļadresi.

Pēc divām nedēļām zvanīja Magdas mamma, lai pajautātu, vai esmu saņēmusi kādu ziņu no Magdas. Nē, vēstules vēl nebija. Teicu, lai neuztraucas, iespējams, ka vēstule jau ir izsūtīta.

Vēl pēc nedēļas Magdas mamma bija sazinājusies ar augstskolu un noskaidrojusi, ka Magda Portugālē neesot ieradusies. Neviens par viņu neko nezinot.

Sākās meklēšana. Magdas fotogrāfiju rādīja televīzijā un drukāja avīzēs. Īrētā mājokļa saimnieks bija atradis istabu neaizslēgtu, bet atslēgas durvju iekšpuses slēdzenē. Čemodāni un mugursoma stāvējuši neaiztikti. Viss savās vietās – nauda, biļete, pase. Tātad Magda pat nebija devusies uz lidostu.

Runājot ar policiju stāstīju visu, ko spēju atcerēties, bet neko daudz jau nezināju. Magda savus precētos draugus nerādīja, par citām draudzenēm vai augstskolas kolēģiem arī neko nemācēju teikt. Protams, Magdai bija vēl deju kolektīvs un koris, bet mūsu saikne bija no citiem neatkarīga. Mēs nebijām ballīšu, bet sāpīgo pārdzīvojumu draudzenes. Divas bēdu māsas, katra ar savu puņķaino stāstu. Mēs viena otru balstījām un uzmundrinājām. Mēs kopā daudz smējāmies.

Klāstīju par viņas paškaitējumiem. Bet Magda negribēja mirt! Tā viņa uzturēja sevi pie dzīvības. Viņa bija cerību un gaidu pilna. Nebija nekā aizdomīga ne viņas izskatā, ne uzvedībā. Un Magda tik ļoti gribēja būt krustmāte!

Magdas mamma bija izmisumā. Tas lēnām pārņēma arī mani. Neizlaidu no rokām un nemitīgi klikšķināju nesen atrasto sprādzi. Kā saukdama Magdu. Pamanīju, ka uz tās nav norādīts ražotājs. Vai tas šajā situācijā bija svarīgi? Viss bija svarīgi. Viss.

Biju samulsusi no grūtniecības, no gaidāmās mātes lomas un tam klāt vēl bezpalīdzība un bailes par Magdu.

Tika iztaujāti visi, kas Magdu vairāk vai mazāk pazina, bet nebija ne diedziņa, ne salmiņa, pie kā pieķerties. Tuksnesis.

Raudāju, kad piedzima dēls. Ne tikai no laimes, bet arī no skumjām, ka viņš ir palicis bez labākās krustmātes pasaulē. Sūtīju Magdai skaļus sveicienus un stāstīju, kāds viņai brīnišķīgs krustdēliņš. Lūdzos, lai viņa atgriežas. Magdai bija mani jāsadzird. Es biju skaļa!

Mīļoju dēliņu un baltu, pūkainu aitiņu ar zvaniņu kaklā – Magdas laicīgi sarūpēto dāvanu, kuru man atdeva viņas mamma.

Pēc diviem gadiem lietu slēdza. Magdai nav kapa. Viņa atstāja nopūtu pilnus jautājumus un ēnas. Magdas liktenis palika noslēpums.

* * *

Beidzot, beidzot mums atgādāja jau pirms padsmit mēnešiem pasūtītās mēbeles. Kaudzēs sakrautās grāmatas, garāžā sapakotie trauki un citas mantas nebija aiztiktas, kopš pārcēlāmies uz māju.

Pirmās plauktos sagūla grāmatas. Atkritu dīvānā un skatījos uz tām, kā uz Siksta kapelas griestiem.

Kārtojot traukus nebeidzu vien brīnīties – melna espresso krūzīte, panna vienai olai, zila vāze, divas nekad neizmantotas ekscentriskas glāzes – kāzu dāvana, milzīga koka karote. Tad jau bez mantām, kuras tik ātri aizmirst, var arī iztikt? Nē, lai paliek, katrai no tām ir savs stāsts.

Krāmējos slapju muguru. Palīgos nevienu neaicināju. Neviens nemācēs man pa prātam izvietot grāmatas un salikt traukus.

Kaste ar dēla un meitas zīmējumiem. Kaste ar viņu pirmajām drēbītēm. Kaste ar apsveikumiem no dažādām ērām. Pat saglabājusies telegramma no krustmātes, kurā viņa mani sveic pirmajā dzimšanas dienā. Kaste ar roku rakstītām dienasgrāmatām. Visa mana pasaule banānu kastēs.

Ķeros klāt visinteresantākajai. Tās saturu neesmu pārskatījusi gadiem. Tur ir dārgumi! Bet, kur dārgumi, tur uzrodas meita.

Abas pētām visādus nieciņus no manas bērnības un jaunības – kalendāriņi, kuloniņš – sirsniņa ar mikipeli, mans pirmais rokas pulkstenis, lineāls no 1977. gada, neona oranžs zīmuļu asināmais no Čehoslovākijas…

– Kas tas par štruntu? – Katrīna groza pirkstos un rāda man tikko no violeta penāļa izvilktu baltu sprādzi.

– Ai, sprādze! Padod, padod! – Man uzmetas zosāda. Mīļā Magdas sprādze!

Slidinu pāri pirkstus tās joprojām gludajai virsmai un saspiežu slēdzi. Tas noklikšķ un atlec vaļā. Ar šo tik sen nedzirdēto klikšķi atlec vaļā skolas laiks, Magda... Kāpēc es neatceros viņas acu krāsu?

– Mām?

– Jā!

– Kas ir?

– Tā ir manas draudzenes sprādze. Atceries, es tev kādreiz stāstīju par Magdu, kura pazuda.

– Atceros.

– Šī ir tā skaistā sprādze, kura pazūd, bet vienmēr atrodas.

– Tev patīk? – jautāju Katrīnai.

– Nē. Tagad neviens tādas nenēsā.

– Nēsā gan!

– Vecas tantes un mammas, kad berž podus.

– Nuja, kam tad sprādzes meitenēm, kuras nemāk pat drēbes ielikt veļas mašīnā, – es kļūstu sarkastiska.

– Kāds sakars ar drēbēm? Es tikai saku, ka nekad nespraustu matos ko tādu. Un, lūdzu, nesāc man atkal kaut ko stāstīt vai mācīt. Tie ir tavi bēdīgie notikumi. Es negribu tos dzirdēt.

Labi. Noriju rūgtumu, uzspraužu pakausī matus un turpinām rakāties sirdi sildošajā brīnumkastē, bet atmiņas sāpīgi dīrā pagātni kā lieko ādu.

Kad rosos pa virtuvi un gatavoju vakariņas, nonāk Katrīna, uzmet man skatienu un pārmetumu pilnā tonī saka: „Tu tak netaisies tagad to nēsāt!"

– Vai, pavisam aizmirsu! – Automātiski pieskaros sprādzei. Jūtu acīs riešamies karstumu un pakausī pulsējam skumjas un niknumu.

– Un? Man tev jāprasa atļauja? Liec mani mierā! – es uzbļauju Katrīnai.

Dusmas dedzina no iekšpuses kā piparu plāksteris. Katrīna dažreiz var būt tik riebīga! Gribas kliegt, kāda viņai daļa, ko es nēsāju. Sprādze ir kā atgriezies tuvinieks no iepriekšējās dzīves. Bet zinu, ka mēs tikai pamatīgi sastrīdēsimies. Nenormālā ātrumā sāku rīvēt sieru.

Katrīna jūt, ka knapi valdos.

– Tev vēl ir paglabāta brāļa aitiņa, ja kas! – viņa kā mierinot nosaka, paņem makaronu šķīvi, pārlej tos ar kečupu, uzber sieru un aiziet.

Vakarā sēžu uz gultas malas. Tikai tagad pār mani nāk īstā zaudējuma apjausma. Neziņa plēš sirdi vairāk kā nāve. Ceru, ka Magdai nesāpēja.

Turu plaukstā viņas sprādzi. Tās vairs nav mirdzošas, ledū iesalušas sniegpārsliņas. Tā ir lāsteka. □

Auseklis Ozols. *Saskia kārto ziedus.* Detaļa, e/a, 48"×56", 2000, mākslinieka kolekcija

Lāsma Gaitniece - žurnāliste un rakstniece. Latvijas Rakstnieku savienības biedre un *Jaunās Gaitas* redkolēģijas locekle (kopš 2017. gada), Latvijas Medicīnas vēsturnieku asociācijas biedre (kopš 2018. gada). Deviņu grāmatu autore, no kurām jaunākās izdotās ir *Skandalozākie noziegumi Latvijas vēsturē* (2024) un *Skandalozākie noziegumi Latvijas vēsturē 2* (2025). Interešu loks – Azerbaidžāna, Austrālija un ievērojamu Latvijas personību biogrāfiju izpēte.

Lāsma Gaitniece

UZ KAFIJU

Iespējams, daļa lasītāju mazliet atceras garstāstu „Lielais Andrejs. Mazais Andrejs", kas publicēts izdevuma *Jaunā Gaita* š.g. rudens numurā (*JG*322). „Uz kafiju" organiski iekļaujas stāstā „Lielais Andrejs. Mazais Andrejs". Tas ir šī garstāsta fragments. (L.G.)

Lote Ariste. Lote Ariste. Lote Ariste ...

Tas notika vēl pašā mūsu pazīšanās sākumā, kad bijām nolēmuši tikties. Pēc mazliet vieglprātīgā brauciena uz Jūrmalu, kas, vismaz Lotei nebija ne domāts, ne plānots, un arī man iekrita rokās kā milzu pārsteigums, pat dāvana, sākām tikties itin bieži – gandrīz katru vai katru otro dienu. Vispirms kaut kur cilvēkos, kā, piemēram, braucienos uz Dubultiem, pēc tam uz Majoriem, taču reiz sanāca tā, ka uzaicināju viņu savā dzīvoklī. Iemesls bija lietus, kas mūs Rīgas centrā pārsteidza nesagatavotus. Ko Lote? Sākumā minstinājās, mēģinot atrunāties, ka tā nebūšot labi.

– Labāk būs, ka te tā stāvēsim un izlīsim cauri slapji? – ņemot talkā nedaudz demagoģijas, viņai stingrā balss tonī jautāju.

– Nē, bet…

– Un ja nu mēs pēc šī pasākuma saslimstam?

– Nē, protams. Bet… – viņa meklēja vārdus, bet es tikai dragāju uz priekšu.

– Nemuļķojies, Lot, nāc! – paņēmu viņu aiz rokas un vedu. Nepretojās. Vismaz tas ir labi. Tā arī neizdibināju, kāpēc viņa toreiz vilcinājās. Vai tiešām bija domājusi, ka kādu šeit, manās mājās, sastaps? Vai arī, kas būtu vēl ļaunāk, ka nodarīšu pāri? Nē, tā nevarētu būt. Pieļauju, ka šī mazliet stūrgalvīgā un nepakļāvīgā tumšmate mani bija paguvusi iepazīt pietiekami labi, lai tā nedomātu.

– Nu, re, esam sausumā! Ja vēlies, uzvārīšu kafiju.

– To gan. Labprāt.

– Te gan nav tik labi kā Jūrmalā.

– Ir, ir labi. Neko nesaki.

– Neteikšu, – viņas savdabā runas maniere lika pasmaidīt.

Sarunās, vispirms mazliet biklās, bet pēcāk jau dzirkstošās un pat asprātīgās, pagāja viss vakars.

– Nu gan man jāiet! Rīt darba diena. Pacienti nesapratīs, kāpēc man nāk miegs un negribas strādāt.

– Pavadīšu. Drīkst?

– Jā, priecāšos.

– Klau, Lote, vai mēs varētu atkārtot? Ciemošanos pie manis, varbūt arī reiz pie tevis, – viņa klusēja un novērsa skatienu. Tad visbeidzot ierunājās.

– Dzīve, Andrej, ir sasodīti netaisna. Patiesībā – briesmīga. Nav labi pierast…

– Tieši to es ar tevi nākamreiz vēlos apspriest, kad atkal šeit tiksimies.

Kaut centās izlikties nopietna, Lote nespēja noslēpt smaidu.

– Ko tieši tu vēlies apspriest nākamreiz?

– To, ka dzīve ir sasodīti netaisna.

– Nesmejies vis! – to sakot, viņa mazliet pat tā kā saviebās, kā ēdot ko rūgtu.

– Nē, nesmejos. Labi, Lot, nevaiksties, to izrunāsim nākamreiz.

– Nu, nezinu gan.

– Jā, un tiksim vienreiz skaidrībā – tā ir vai tā nav.

– Ir, Andrej! Es zinu, – viņa stingri atbildēja. – Ja tās būtu vien manas iedomas, manis šeit nebūtu un arī tevis kopā ar mani ne.

– Es par to nejūtos apbēdināts. Ceru, arī tu ne.

– Nē, protams, bet…

– Labi, par to nākamreiz pie kafijas.

– Labi, pie kafijas, – viņa silti pasmaidīja.

Aicinājums atnākt ciemos sekoja drīz. Lote – šī gudrā un it kā nosvērtā, kā pati to vienmēr centās uzsvērt, ārste, mani uzaicināja un nosauca savas mājas adresi, ko ievadīju mobilajā tālrunī. Viņai nebūtu iebildumu, ka atbrauktu uz viņas dzīvokli, protams, ja pats to vēloties un ja nebūtu kādu šķēršļu.„Ak, tu manu sarežģīto zvirbulēn, kādi gan šķēršļi?" man gribējās to izteikt skaļi, jo biju tik priecīgs, ka mani aicina. Ak, dievs, kāds viņa ir pretstats manai Polai. Vai tiešām manai? Sievietei, kura vēl pavisam nesen man šķita dārgāka par visu pasaulē un kuras dēļ tovakar tik muļķīgi sakāvos ar viņas tagadējo favorītu.

– Lote? – kā piepeši pamodies no pārdomu sekundēm viņu ar savu straujumu mazliet pat sabiedēju. – Ko tu domā par favorītiem?

– Par ko, Andrej?

– Vai tev ir bijis favorīts? Varbūt tagad arī ir?

– Ā, jā, ir … Kā nu ne …

– Kas viņš ir? – jautāju, taču jutu, ka iekšēji saraujos. Būs slikti, viņas atbilde var sāpēt, bet lai jau iet. Vismaz būs skaidrība. – Nu, tas tavs favorīts.

– Favorīts? Nu… medicīna. Tu taču zini – zobārstniecība.

– Ak, dievs, Lote, es ne par to, – kļuvu gandrīz vai dusmīgs, bet viņa sāka sirsnīgi smieties. Vēl mirklis, un smējāmies mēs abi, kaut gan biju vairāk nekā pārliecināts, ka Lote visu saprata pareizi, vien tēloja mazo muļķīti.

– Nu, protams, zobārstniecība, kas gan cits varētu būt tavs favorīts. Un droši arī mani sliktie zobi.

– Nevaru piekrist, – viņas seja momentā pārvērtās. Lote kļuva nopietna. – Tev ir labi zobi. Un tagad visi arī salaboti.

– Tas gan.

– Nu gan man jāiet. Paldies, par visu.

– Par ko? Par to kafijas tasi?

– Jā, arī par to. Par kafiju, – viņa pasmaidīja. – Bija laba. Varētu atkārtot, ja esi ar mieru.

Piektdienas vakaru, kad tiku ielūgts ciemos, gaidīju ar nepacietību. Darba dienas vilkās lēni, turklāt gadījās tā, ka jau nākamajā dienā uzskrēju virsū savam kolēģim Justam – Polas brālim. Neticami, cik veiksmīgi izdevās nospēlēt teātri, notēlot vēso čali, ka vēl tik nesenais kautiņš viņu mājas viesībās uz mani nav atstājis ne vismazāko iespaidu. It kā tā vispār nebūtu bijis un arī aizvainojuma par visu notikušo ne. Jutu, ka viņš it kā kaut ko vēlas man teikt, varbūt pat pielabināties. Nu, ko jūs, nevajag – vainīgais, kā visur un vienmēr, biju tikai un vienīgi es.„Grēkāzis. Mūžīgais grēkāzis. Par to es vienreiz pa īstam noraušos," nodomāju. Taču fantazēt vairs nebija laika, vajadzēja pasteigties.

Pienāca piektdienas pēcpusdiena. Nelielu satraukumu sāku just jau pirms pusdienlaika. Dīvaini… Kā tas vispār nākas, ka tāds kā es sāk uztraukties par skuķiem. Hmm, vai Lote iekļaujas kategorijā, kam piedēvējams apzīmējums„skuķis"? Laikam gad, taču ne skuķis parastais. Kāds tad? Neparastais? Jā, laikam. Ja Pola„uzsita asinis" jau tad vien, tikko par viņu iedomājos, par Loti to gan gluži nevarēja apgalvot.

Lote Ariste. Lote Ariste. Kas tev šoreiz būs prātā, Lote Ariste?

Uz kafiju. Diez, kā tas būs – uz kafiju? Vai uz kafiju nozīmē tikai uz kafiju? Vai arī tas ir tikai iegansts. Jā, bet kam?

Man telefonā bija viņas adrese. Piebraucu pie mājas Rīgas klusajā centrā. Skaista, sena. Novietoju mašīnu, novilku savus bezpirkstu cimdus, ko vienmēr izmantoju stūrējot, lai neslīdētu rokas, un, izkāpdams no tās, salonā uz aizmugurējā sēdekļa gandrīz aizmirsu puķes. Šoreiz biju nopircis piecas baltas neļķes, kam pārdevēja pievienoja asparāgu, lai ziedu pušķis izskatītos kuplāks, skaistāks. Kaut nu Lotei patiktu.

Viņa parādījās savas jūgendstila mājas ārdurvīs. Skaista un nepieejama kā karaliene. Balta jaciņa ar mežģīnēm, džinsa svārciņi nedaudz virs ceļa, kājās augstpapēžu zābaciņi. Stāvēju pie mašīnas kā sastindzis, nespēdams nolaist ne acu, līdz Lote man pamāja ar roku, lai taču beidzot nāku. Ātri iztinu puķes no papīra un pasniedzu viņai turpat, ārdurvīs. Pamanīju, ka Lote pārsteigumā ieplēta savas zilās acis. Pārsteigta, bet vai pa īstam iepriecināta?

– Pateicos, Andrej! Tik skaistas, – paņēmusi tās no manis, viņa mēģināja neļķes pasmaržot, ar degungalu gandrīz pieskaroties ziediem.

– Pudeles gan man nav. Nepaņēmu. Piedod! – klusi noteicu.

– Kurš tad to dzers? Tu nedrīksti, jo pie stūres. Es viena, vai tā?

– Pareizi. Es taču atbraucu uz kafiju, – atbildes vietā Lote ieķiķinājās.

– Vai tu maz nojaut, ka ar katru mūsu tikšanās reizi tu man patīc arvien vairāk? – jautāju, kad bijām pārkāpuši nama slieksni un iegājuši istabā. Tas gan bija vairāk jautājums sev pašam, ne viņai. Atbildes vietā klusums, vien pēc mirklīša aicinājums, lai jūtoties kā mājās. Ak, mēs, viesmīlīgie latvieši!

Ne mazāk iespaidīga, kā pati senā ēka, izskatījās Lotes istaba. Uz galda, ko sedza sniegbalts galdauts, senlaicīgs svečturis ar piecām degošām svecēm. Turpat arī kliņģeris un divi šķīvīši ar krūzītēm un karotītēm.

– Te jau kā uz lieliem svētkiem. Kliņģeris…

– Jā, to izcepa Alma, mana asistente.

– Alma? Tā pati?

– Jā, viņa ir lieliska saimniece. Pateikšu tev noslēpumu – kaut arī ārstes diploms ticis man, ne viņai, Alma ir desmitkārt apķērīgāka. Re, izcepusi mums kliņģeri, jo viņas tā saucamā priekšniece – dakterīte Aristīte – neprot pat to.

– Jā, viņa ir jautra un asprātīga, es to pamanīju, bet nenoniecini sevi. Tā nevajag!

– Tu neko nezini, Andrej.

– Varbūt ir laiks uzzināt. Pastāstīsi?

– Iešu uzvārīt kafiju, labi? – saruna tika novirzīta citā gultnē. Jā, izvairīties ir mūsu stilā.

– Pareizi, kafiju. Jā.

– Bet tu sagriez kliņģeri! Uzticu šo darbu tev. Un saliec uz šķīvīšiem!

– Labs ir.

Un droši sāc cienāties, es tūlīt nesīšu kafiju.

– Nebūs labi bez tevis.

Atgriežoties istabā, notika kas neparasts. Nebiju ievērojis, ka uz galda maliņā nolikta„Marlboro" paciņa. Lote no tās vienu izvilka un piesmēķēja pie sveces liesmas, kas atradās svečturī. Kāri ievilka dūmu un, skatīdamās man acīs, aplaizīja lūpas. Izskatījās jutekliski. Jā, baudkāri. Taču es, mūlāps, no redzētā biju tik ļoti pārsteigts, ka stāvēju kā sālsstabs. Tad pēkšņi, kā zibens ķerts, sapratu:„Muļķi, viņa to dara tevis dēļ! Lai atstātu iespaidu. Muļķi, sasodīts, mosties!"

Klusi ieklepojos, taču – ak, vai – tā man nevajadzēja darīt. Tas laikam bija lipīgi, jo pēkšņi klepot sāka arī Lote, turklāt aizgūtnēm. Momentā izņēmu cigareti no viņas rokas, nospiedu tās galu turpat, uz vienas no apakšstasītēm. Pelnu tauka nekur nemanīju. Ak, vai, pati tēlo baigo pīpmani, bet viņai nav pat tā.

– Tā nedari, ja neproti, – klusi noteicu. Lote vien mēmi manī raudzījās izmisušu, samulsušu skatienu. Izskatījās, tūlīt sāks raudāt, tāpēc viņu piespiedu sev cieši klāt, noglāstīju galvu. Kādi biezi, cieti mati! Tā apskāvušies mēs kādu laiciņu stāvējām.

– Tev to nevajag. Meitenēm nepiestāv. Re, es arī atmetu. Smoking kills.

– Tu smēķēji? – viņa čukstus jautāja. Kas viņu tā izbrīna?

– Jā, bet tikai tad, kad dienēju armijā, – atteicu. – Tagad vairs ne. Arī tev neiesaku. Bet ārste esi tu, ne es, tāpēc izlem pati.

Varbūt man tā nevajadzēja viņai teikt, bet kā tad vajadzēja?

– Klau, Lote, tu mani aicināji uz kafiju, ne cigaretēm, atceries? Būtu zinājis, būtu vismaz iepriekš patrenējies! – kaut ko centos darīt lielas labā, lai viņai uzlabotu garastāvokli. Laikam izdevās, mazliet pat pasmaidīja.

– Ja vien Alma zinātu, ka es te pīpēju, kā viņa man sadotu pa muti! – liedama krūzēs kafiju, Lote, nu jau nomierinājusies, noteica. Pat iesmējās.

– Kas tev īsti tā Alma ir?

– Asistente. Tu taču zini.

– Nē, ne tikai. Nedomāju, ka ārsts raustītos, ko par viņa izdarībām teiktu paša asistents. Tā vienkārši nevar būt!

– Acīgs puisis, ko tur lai saku. Alma ir mana vienīgā un vistuvākā draudzene. Toreiz, kad noslīka mans vīrs, tieši viņa… – Lote aprāvās, šķiet, lai apdomātu, ko teikt tālāk. – Tieši viņa man palīdzēja saņemties, saglabāt ārsta cienīgu stāju.

– Nešaubos, ka viņai tas izdevās. Nodod Almai no manis ziņu, ka arī kliņģeris viņai ir izdevies. Ļoti garšīgs.

– Viņai vienmēr izdodas, Andrej. Atšķirībā no manis, kam neizdodas nekad.

– Nesaki vis! Tam es nekad neticēšu, – pats brīnījos par to, ko te tagad muldu kā tāds skolots psihologs. No Polas mutes nekad, goda vārds, nekad mūžā tik ērmotu sevis noniecināšanu nespētu pat iztēloties. Viņa par sevi bija pārāk augstās domās. Dzīves un cilvēku izlutināta. Bet šī te – maziņā Lotiņa ar tumšajām čirkām un zilajām acīm – gluži pretēji. Viņa patiešām savā dzīvē pašas spēkiem kaut ko bija sasniegusi, taču to neuzskatīja ne par ko īpašu. Neprata novērtēt ne sasniegto, ne pati sevi.

– Netaisnīgi, – nodomāju, pat nejuzdams, ka biju to izteicis pusbalsī.

– Kas tieši, Andrej, ir netaisnīgi?

– Laikam jau pati dzīve.

– Tieši to jau es tev vienreiz jau teicu! Tu neticēji.

– Laikam tev tomēr būs taisnība.

– Laikam gan.

– Taču ir arī labā ziņa, – apņēmīgi iesāku. – Tu zini, ja dzīve būtu taisnīga, mēs nebūtu tikušies.

– Tas gan. Ja nu vienīgi klīnikā kā ārste ar pacientu, bet citādi nekā.

– Bet ir labi tā, kā ir, vai ne?

– Ja neņemam vērā, ka esmu ārste un pārkāpju ētiku, – viņa iesāka. Šo frāzi jau biju dzirdējis vismaz pāris reižu.

– Ja neņemam vērā, ka vienam te ir problēmas ar atmiņu, – tieši tādā pašā balss intonācijā mēģināju Loti parodēt. Viņa neizturēja un iesmējās. – Tātad atkārtoju labi skaļi vēlreiz tiem, kuriem lācis uzkāpis uz ausīm, kā, piemēram, dakterei Lotei. Ja neņemam vērā, ka vienam no mums ir problēmas ar atmiņu, jo tieši to, ka ārsta ētika attiecas tikai uz Ganību dambja klīniku, citur tā pārkāpta netiek, es jau vismaz vienreiz šajā kompānijā esmu teicis. Taču kompanjons nez kāpēc to neuztver vai nesaprot.

– Neizprot un nesaprot?

– Piķis viņu zina.

Tagad smējāmies mēs abi.

– Andrej? Kafija ir atdzisusi…

– Ak, tiešām. Ko nu, Lote? □

Jana Veinberga strādā Valsts izglītības attīstības aģentūras komunikācijas un programmu publicitātes nodaļā. Raksta stāstus un detektīvromānus. Izdoti stāstu krājumi *Nenotikusi mīlestība* un *Vēl viena diena*. Izdoti arī 4 detektīvromāni – *Liktenīgā atgriešanās*, *Klavierkoncerts*, *Svešais draugs*, *Mākoņaina nakts*.

Jana Veinberga

SUNS

Aiz meža aust saule. Ezers kūp kā tējas krūze. Nometu drēbes un lēnām brienu kūpošajā virumā. Ūdens apņem ādu kā vēss zīds.

Tā es katru rītu kāpju uz velosipēda un minos pāris kilometrus, lai iegrimtu tumšajā veldzē. Peldu, peldu un peldu, līdz locekļi sāk stingt. Tad ģērbjos un braucu mājās pie savas brokastu kafijas un sviestmaizēm. Galvenais noteikums – nedomāt. Vai pareizāk – nedomāt neko konkrētu, neko, kas tiešā veidā skar manu dzīvi.

Saule ir pacēlusies krietni virs koku galiem, kad es viņus pirmoreiz ieraugu. Sākumā nesaprotu, vai tā ir realitāte vai vīzija. Sieviete un vilku suns ezera pretējā krastā. Kamēr iznāku no ūdens, ģērbjos un salieku mantas mugursomā, šķiet, viņi nav pat pakustējušies, bet, kad vēlreiz paceļu acis, viņu vairs nav.

Nākamajā dienā, tikko esmu nopeldējusi pirmo apli, viņi atkal tur stāv. Kad sāku brist uz krastu, suns pēkšņi metas ūdenī un peld uz manu pusi. Uztraukumā apstājos un vēroju suņa enerģiskos centienus tikt pāri. Ezers nemaz nav tik mazs, bet sieviete joprojām nekustas. Viņa nesauc suni atpakaļ, arī neuzmundrina. It kā tas uz viņu neattiektos. It kā viņai būtu vienalga, vai suns pārpeldēs ezeru un vai pēc tam atradīs mājas.

Jūtu, ka trīcu, tādēļ noslaukos un uzmaucu kleitu pār galvu. Suns joprojām peld. Mērķtiecīgi, nemainīgā kursā uz mani. Kad esmu pilnībā apģērbusies, suns ir sasniedzis krastu, nopurinās un apsēžas sūnās. Viņa tumšbrūnās acis nenovērsdamās lūkojas manī.

– Ko nu? – Es jautāju. – Kā tagad tiksi mājās? Peldēsi vēlreiz?-

Suns pieceļas, pakustina asti un klusi iesmilkstas. Man nav no viņa bail.

– Tu esi kā Tobis, – es saku. – Pavisam, pavisam kā Tobis.

Suns reaģē uz vārdu, nenovēršot skatienu, pienāk klāt un uzliek purnu man uz kājas.

– Nē, es zinu, ka tu neesi Tobis. Nevari būt.

Bet suns priekā kustina asti un smilkst. Prātoju, ko darīt. Sievieti krastā vairs neredzu, bet nevaru braukt mājās ar svešu suni. Vai pa ceļam nebija otrs pagrieziens uz ezeru? Laikam tas ved uz to krastu, kur viņa stāvēja.

Smagi minos pa irdeno granti, suns tek līdzās. It kā viss notiktu tieši tā, kā tam jānotiek.

Viņš pats iegriežas sānceļā, un es jūtu kārdinājumu vienkārši braukt prom uz māju. Ja jau iegriezās, tad pats zina, kurp jādodas. Tomēr atbildības sajūta liek braukt līdzi. Ja nu sievietes tur vairs nav? Suns laiku pa laikam atskatās, it kā pārliecinādmies, kas es sekoju, līdz nonākam pie ezera otra krasta. Sieviete sēž turpat uz celma. Suns noguļas viņai pie kājām. Garā mēle, elsojot izkārta, un man rodas sajūta, ka viņš smaida.

– Jūs nu gan peld un peld, – viņa dobjā balsī ierunājas bez jebkāda ievada.

– Ārstu ieteikums pret izdegšanu, – es atbildu.

– Izdegšana? Kas tā par modīgu slimību? – viņa brīnās, brūnajā sejā iezīmējies sīks krunciņu raksts.

– Kad strādā un strādā, līdz tevī nepaliek ne drusciņas spēka. Ne garīga, ne fiziska, – atklāti atbildu.

– Kā tad tas var būt? Es visu mūžu strādāju, darbam nav daļas, vai tev spēks i vai nav, jāiet tik uz priekšu, – viņa skarbi nosaka.

– Taisnība. Tomēr gadās, ka uz priekšu vairs nemaz netiec. – Negribu ar viņu strīdēties, bet kaut kas jāsaka ir.

– Tas droši vien no tās sēdēšanas un blenšanas datorā. Mans dēls arī ar datoriem ņemas. Un ko ta peldēšana līdz?

– Kustības palīdz, ūdens palīdz, prieks par peldi un to, ka nenoslinkoju izbraukt, – skaidroju, bet neizskatās, ka sievieti tas īpaši interesē.

– Suns palīdzētu? – Viņa noprasa.

– Suns? – Nesaprotu, kādēļ viņa to jautā. – Ja suns sagādā prieku, tad noteikti.

– Viņš jūs izvēlējās. Un izskatās, ka jums ar nav iebildumu, – sieviete parausta plecus. Suns, it kā saprazdams, ka runa par viņu, tāpat guļot, pavēcina asti.

– Ko jūs ar to gribat teikt? – Sāku spriest, ka kundze varbūt nav pie pilna prāta.

– Man jāiet uz operāciju. Nav, kur viņu likt, negribu sūtīt uz patversmi, viņš tur nonīks.

Sāku nojaust, par ko ir runa, bet man jāturas pretī, cik varu.

– Vai tad pa to laiku nevar kādam kaimiņam atstāt? Viņš jums noteikti pieķēries, gribēs atpakaļ.

– Cik nu Džesis man pieķēries, cik – ne. Domāju, tik daudz, cik dodu ēst un pajumti. Pieklīda pirms pāris gadiem pie manis. Tāds nobēdājies un noliesējis. Tagad, re, kāds skaistulis. Gudrs. Es viņam visu pastāstīju, un viņš izvēlējās. Pati redzējāt, kā pie jums aizpeldēja.

– Un kad būsiet mājās no operācijas, ko tad? – Saprotu, ka jāizdomā kāds cits racionāls apsvērums, jo piedāvātais darījums ir neprāts.

– Nebūšu, mīlīt. Man ir astoņdesmit astoņi, dēls pastellējis, lai pārceļos pie viņa, nevarot uz šito čuhņu ne izbraukāt, ne man pārtiku vai dakterus izvadāt.

– Dēls lai tad ņem pie sevis ar visu suni. – Jūtu, ka pakrūtē ceļas dusmas. Kāpēc viņa domā, ka var uzgrūst suni man?

– Mīlīt, viņam glauns pilsētas dzīvoklis, knapi vecenei vietas, kur vēl lielam sunim.

Purinu galvu.

– Nē, nē, es arī nevaru.

– Jums ar pilsētas dzīvoklis?

Vaigos iesit sārtums. Nespēju samelot, ka fizisku šķēršļu pieņemt suni man nav. Ir citi šķēršļi. Solījums.

– Ne gluži. Bet tik un tā nevaru.

– Nu, ka ne, ne. Neiešu dzīvnieku uzspiest. Es tik gribēj, lai zināt – Džesis pats izvēlējās. Vakar domāju – ko viņš uz to ezeru raujas. Tā, it kā tur kas darāms būtu. Saku, labi, ejam ar. Redzējām, kā jūs peld. Šodien viņš atkal no paša agra rīta. Un tad metās peldēt pāri. Nemaz nezināju, ka viņš to klaidu var pārpeldēt. Lūk! – Sieviete noplāta rokas. – Bet jūs brauc, kur jums jābrauc. Mēs domāsim tālāk, ko darīt. Gan jau dēls ko izdomās.

Paskatos uz suņa pusi. Viņš, kā sapratis, ka esmu atteikusies, aizgriež galvu. Tāda kā nolemtība ir šajā pozā, kaklā kāpj kamols. Bet man ir jātur solījums. Sēžos uz velosipēda un minos prom.

– Kas tas tāds? – Reiz, kad mūsu ģimene ieradās vasarnīcā, uz piebraucamā ceļa sēdēja kucēns. Kad izkāpu no mašīnas, kucēns priecīgi metās man kājās, tad apmeta nez cik riņķus pa pagalmu, līdz nokrita augšpēdus, pavērsdams apskatei gaišo vēderiņu.

-Tas būs mans.

Man toreiz bija divpadsmit gadu, un vasarnīcā liela vientulība, jo draugi palika pilsētā, bet apkārtējiem nebija bērnu manā vecumā.

– Kur nu tavs. Viņš noteikti kādam pieder, – māte prātīgi noteica.

– Tobi, Tobi, kur tu esi? – Kaimiņa sārtā seja pabāzās pāri sētai.

– Tas ir jūsu suns? – Jautāju. – Viņam patīk te spēlēties.

– Kā ta, ka mans, kundzei uzdāvināju. Viņš visu laiku apkārt vazājas, nav, kas māju sargā. Siešu ķēdē. – Kaimiņš ienāca dārzā, paķēra Tobi padusē un gāja projām.

– Jūs nedrīkstat viņu siet ķēdē. Viņš vēl ir kucēns! – Nikni saucu pakaļ. – Viņam jāspēlējas, nevis jāsēž pie ķēdes.

– Ne priekš spēlēm paņemts, bet priekš sargāšanas, – kaimiņš īgni atcirta un prom bija.

Kad vakarā pastāstīju mātei par Tobi un kaimiņu, viņa tikai nopukojās.

– Jā, tie ir tie lejas kaimiņi, kas mīl iedzert. Diez vai par suni daudz rūpēsies un mācīs. Visdrīzāk tiešām pie ķēdes turēs.

Toreiz visu nakti nevarēju aizmigt, domāju par kucēnu un to, ka viņam lemti tik bezsirdīgi saimnieki. No rīta piezagos kaimiņa sētai. Mazais sunēns tiešām bēdīgs gulēja pie būdas smiltīs, un viņa kakla siksnai bija piestiprināta pamatīga aukla, kas neļāva nekur skriet. Ieraudzījis mani, kucēns metās pretī, bet kakla siksna viņu rupji atrāva atpakaļ. Kaimiņus nekur nemanīja. Pietupos, noņēmu siksnu, un abi ar Tobiju skrējām uz upi.

Vakarā ieradās kaimiņš, un pār viņa lūpām gāzās rupjas lamas, līdz māte viņam piedraudēja ar policiju. Viņš savukārt solīja iesūdzēt mūs par zādzību.

– Tu viņu piesēji. Un nedevi ne ēst, ne dzert. Viņš bija badā un izslāpis.

– Tu, sīkais skuķi mani nemācīsi, kā suni turēt. – Vīrietis pagrūda mani malā, paķēra Tobi un devās prom.

Mātei bija bail no rupjā veča, viņa aizliedza man tuvoties kaimiņa mājai, lai kā raudāju un lūdzos palīdzēt atbrīvot kucēnu. Lai gan Tobja atbrīvošanas misijās vairs negāju, viņš pats mēdza izsprukt no gūsta. Tādēļ rītos mēdzu staigāt pa pļaviņu, kas pletās starp mūsu mājām, un klusi dziedāt „Tobi, Tobīti, Tobi, Tobīti". To taču man neviens nebija aizliedzis, vai ne? Es zināju, ka suņiem ir laba dzirde, un bieži vien Tobis pēc brītiņa bija klāt. Tad abi spēlējāmies pa pļavu un pie upes, līdz bēdīgu sirdi pavadīju viņu līdz sētai, mudinot atgriezties pie saimniekiem. Viņš nekad man nesekoja, tikai skumīgi noskatījās pakaļ. It kā saprastu, ka ilgāka prombūtne no mājas radīs briesmas mums abiem. Mēs sapratāmies bez vārdiem.

Vasaras beigās biju gatava atdot visus savus uzkrājumus, solīju mātei visu ziemu tīrīt māju un iet uz veikalu, lai tikai viņa aiziet pie kaimiņa un mēģina Tobi atpirkt.

– Negribu runāt ar to dzērāju, un mums Rīgā nav, kur suni likt, – māte bija nelokāma, un es, raudādama atgriezos Rīgā, skumdama pēc sava drauga.

Kad nākamajā gadā ieradāmies vasarnīcā, mans pirmais skrējiens, protams, bija uz kaimiņu sētu. Bet Tobi nekur nemanīja. Ne pirmajā, ne otrajā, ne trešajā dienā. Ceturtajā mēs ar māti veikalā satikām pazīstamu sievieti, un viņa atcerējās, ka redzējusi mani spēlējamies ar Tobi.

– Vai zināt, to suni tak nobrauca, – viņa bezrūpīgi tērgāja, it kā tas nebūtu nekas briesmīgs. – Jau rudenī. Viņš muka un muka prom no mājas, un mūždien sēdēja jūsu ceļa galā. Kalniņiete, tā dzērāja sieva, lēja gaužas asaras, pat krustu ceļmalā uzlika. Kā cilvēkam kādam. Bet paši tak vainīgi. Ne kārtīgi baroja, ne mācīja, pie ķēdes vien nabadziņš tupēja.

– Viņš laikam gaidīja mani, – atpakaļceļā asaras mērcēja manu seju.

-Protams, gaidīja tevi. Tu viņu pieradināji.

Sapratu, ka tikai un vienīgi es esmu vainīga kucēna nāvē. Biju viņu pieradinājusi un pametusi.

– Piedod, piedod, es biju tā, kas tevi nogalināja, – raudāju ceļmalā pie maza koka krustiņa. – Man nevajadzēja tevi pieradināt, bet es neklausīju, jo man patika ar tevi spēlēties. Es domāju tikai par sevi, nemaz nesapratu, kā tu jutīsies, kad manis nebūs. Es tev apsolu, ka man nekad nebūs suņa. Tas būs izpirkums par tavu nāvi.

Esmu jau gandrīz tikusi līdz lielceļam. Sirds krūtīs kļuvusi smaga kā akmens. Atceros tumšās suņa acis. Gluži vienādas Džesim un Tobim. Bet varbūt Džesi pie manis atsūtīja Tobis? Lai izpērku savu vainu? Es, protams, neticu mistikai un pārdzimšanai, tikai tumšās suņa acis nedod man mieru. „Viņš tevi izvēlējās," bija teikusi vecā sieviete. „Pats gāja uz ezeru, pats peldēja pāri. Kas to lai zina, kādēļ."

Kad atgriežos, abi joprojām ir turpat. It kā būtu zinājuši, ka pārdomāšu. Džesis paceļ galvu.

– Labi, mēģināsim, – es saku. – Bet jums jādod man savs vai dēla telefons. Ja viņš pēc jums skums, tad būs jāizdomā kas cits.

– Labi, labi, par ko ne, – sievietes seja iegaismojas smaidā.

– Braucam, – es saku. Džesis pieceļas un seko man. Dodamies mājup. □

Kristiāna Kuzmina (1992) ir ieguvusi maģistra grādu baltu filoloģijā, strādājusi dažādos muzejos, profesionālo interesi veltot latviešu trimdas vēsturei un kultūrai. Ir grāmatu kluba „Grāmatu kvartāls" līdzdibinātāja. Brīvo laiku pavada daudz lasot un rakstot vēstules.

Kristiāna Kuzmina

KLINTA

Veltījums tētim un vecmāmiņai

– Mamma nāks! Es tikko piezvanīju, viņa teica, ka nāks! Un tad vakarā būs tētis un mēs brauksim uz *to māju!* – gavilējot, dipinošiem soļiem, puspalēkdamās, Klinta ieskrien istabā, kur vecmāmiņa ir piecēlusies no gultas un lauž divās daļās sedalgīna tableti.

– Izpildi nu visu, kas tev ir uzdots, – viņa domīgi nosaka, pieceļas un dodas uz virtuvi. – Lai svētdien, kad būsi atpakaļ, varu mierīgi bāzt tevi vannā un nav jāuztraucas. Matemātiku izpildi! Dzirdi?

– Jā, es jau visu izpildīju! – Klinta attrauc, brīdi domā, vai nepaspēlēties ar bārbijām, tad tomēr aizskrien vecmāmiņai līdzi uz virtuvi, uzlien uz krēsla un skatās pa logu. – Mamma nāks!

– Nāks, nāks, vēl jau tik agri ne, ir tikai desmit. – Vecmāmiņa kārto šujamās drēbes un atsēžas pie šujmašīnas.

Klinta atceras, ka pusdienlaikā solījās ieskriet arī Raitas tante, kurai jāpiemēra pāršūtais kostīms.

– Re, kur Džeku ved! – meitene ierauga, ka pagalmā ar lielo aitu suni iznāk kaimiņiene, un mudīgi atver logu, uzsauc Džekam „čau!", pēc tam turpina vērot, kas notiek ārā.

Kaimiņu tante lēni iesoļo nelielajā pļaviņā pretī mājai. Klintas skatiens tomēr aizslīd uz lielo pļavu drusku tālāk, pa kuru vēlāk jānāk mammai. Pa telefonu viņa izklausījās skaidra, tātad noteikti atnāks. Bet tētis! Tēti Klinta gaida visvairāk. Viņš piezvanīja vakar vakarā un teica, ka ir Lietuvā, tātad šodien tiks pāri robežai un tad jau būs mājās. O, nez ko viņš Klintai būs atvedis?

Vecmāmiņa, pavadījusi Raitas tanti, ķeras pie pusdienu zupas vārīšanas – Klintai ļoti garšo vistas zupiņa ar makaroniem. Meitēns kļūst arvien nemierīgāks – drīz jau viens, bet mamma vēl nav atnākusi. Klinta turpina sēdēt pie loga un vērot apkārtni. Kaut kas gaišs pavīd netālu no Vilku muižas, tur kāds nāk. . . nē, tā tomēr nav mamma. Viņas gaitu Klinta uzreiz atpazītu. Vēl pēc brīža parādās nākamais gājējs, taču aiziet uz Saules ielas pusi. Mammas kā nav, tā nav. Klinta aiziet pēc krāsojamās grāmatas un flomasteriem, Vecmāmiņa mizo un griež dārzeņus – kartupeļus, burkānus, sīpolus.

– Diez mamma atnāks? – pārliekusies pār krāsojamo grāmatu, Klinta jautā.

– Gan jau atnāks, kur šī liksies! – attrauc vecmāmiņa.

Laiks iet, bet mammas gaišā vasaras jaka Vilku ielas galā neparādās. Zupa vārās, arvien kārdinošāk izplatot smaržu, Klinta īsti vairs

negrib krāsot, nevar jau pakrāsot, jo jāskatās pa logu. Paiet viens, nāk pusdivi, pienāk divi, bet mammas nav.

Vecmāmiņa redz, ka bērns paliek arvien bēdīgāks. Sevī viņa zina, ka meitas Ievas solījumiem reti, kad var ticēt. Labums šoreiz vēl tāds, ka vakarā būs klāt znots Andis. Dievs dod, kaut nu brīvdienas tai mājā paietu normāli un nebūtu jāskrien mazmeitai pakaļ pirms laika. Lai nu dzer, bet ka nu vismaz neplēstos.

Mazliet pēc sešiem dzīvoklī atskan spalgs, prieku vēstošs durvju zvans – tā pie durvīm var zvanīt tikai tētis – Klinta kā bulta aizšaujas viņu sagaidīt.

– Nu, čau, dūdū, čau! – bērnu cieši apskauj tēta-tālbraucēja nosauļotās rokas. Viņš smaržo pēc cigaretēm un vakara siltā gaisa.

– Kur tad *šomāte*? – viņš jautā, kad gaitenī sasveicināties iznāk vecmāmiņa un mudina Klintu posties tētim līdzi.

– Kas to lai zina, viņai jau savas darīšanas. Lai gan apsolīja jau atnākt.

– Nuja.

Tētis ar vecmāmiņu vēl šo to pārrunā, iedod viņai naudu. Klinta atnes parakstīt dienasgrāmatu.

– Andi, es tik domāju, vai viņai nevajadzētu privātskolotāju matemātikā. Mājasdarbus negrib pildīt, skolotāja saka, lai iet uz pēcstundām, bet viņu jau nevar pierunāt. Varbūt baidās, ka klasesbiedri izsmies.

– Ko vajag, to vajag. Bet skaties, uzvedība priekšzīmīga, ātrlasīšanā vislabākais rezultāts klasē.

– Viņai visas mācības labi padodas, tik tā matemātika neiet.

Tēvs uzlūko Klintu, kas viņam ir piespiedusies un neatiet ne soli no viņa.

– Jāmācās, pekata, es gribu, lai tu izaudz gudra. Jāpiespiežas! – Klinta kaunīgi nodur galvu. – Labi, braucam. Man tev mašīnā ir dāvana no Alpu kalniem.

Brauciens uz *to māju* vienmēr ir galvu reibinošs, Klintai ļoti patīk vizināties tēta fūrē – tā ir liela kā istaba, tur ir daudz podziņu, ko var spaidīt, dažreiz tētis ļauj parunāt rācijā. Pie spoguļa karājas zvaniņš, kas jauki iešķindas, ja straujāk pagriežas līkumos vai nobremzē.

– Domāju šīs vasaras beigās ņemt tevi līdzi uz Itāliju.– tētis izlēmīgi saka.

Viņš pasniedzis Klintai tādu kā piena kanniņu, līdzīgai tai, kādu viņa ir redzējusi laukos, kad ciemojās pie Rasmas tantes, tikai tur tās ir daudz lielākas un smagākas. Šajā iekšā nav piena, bet šokolādes konfektes krāsainos papīrīšos ar Alpu kalnu skatiem. No tēta teiktā Klintai iemirdzas acis.

– Jā, es gribu līdzi!

– Nu, tad brauksim. Domāju, tavai pasei vēl jābūt derīgai, noprasīšu omei.

Klinta ir sapriecājusies ne pa jokam un piemirst par mammu, kura pa dienu tā arī neatnāca. Kad milzīgā mašīna apstājas pie mājas, tētis izceļ ārā visas somas un mazo televizoru, ko parasti ņem līdzi tālākos reisos, lai var skatīties filmas. Klinta paņem vienu vieglāko maisiņu, lai tētim nav tik daudz jāstiepj. Dzīvoklis ir augstu, ceturtajā stāvā.

Ārdurvis kā vienmēr ir vaļā. Viss, ko Klinta redz, tās atverot, ir tumsa, tāpēc gaida, kad ienāks tētis un ieslēgs gaismu, jo slēdzi viņa vēl īsti nevar aizsniegt. Tētis ienāk, noliek somas un ieslēdz gaismu. Durvis uz lielo istabu ir puspavērtas. Klinta pa tām ieiet un redz, ka gultā kāds guļ.

– *Šomāt*, celies augšā, tavs vecais ir pārradies! – tētis no gaiteņa sauc.

Gultā, zem segas, sakustas ne tikai mamma. Viņai blakus guļ vēl kāds. Pie gultas stāv šņabja pudele, divas glāzītes, no kurām viena ir pilna ar pelniem, cigarešu paciņa, no tās izslīdējuši daži smēķi, šķīvis ar *zakusku* – puse no tomāta, tam blakus aizkosta puse no vārītas olas.

Viss notiek ļoti ātri – tētis vīrieti sagrābj aiz kājas, strauji izvelk no gultas. Svešais pat vēl nav īsti pamodies, kaut ko bezsakarīgi murmulē, apsārtušās acis mirkšķinādams. Viņam mugurā ir novalkāts T krekls, kas nepiesedz pliko pēcpusi. Tēvs aiz krekla viņu pierauj kā-

jās un speršus sper dzīvokļa durvju virzienā. Māte, izspūrusi un aizpampusi, pieceļas gultā sēdus un miegaini cenšas paskaidrot:

– Viņš te tikai gulēja, mēs neko, nesit viņam, viņš te tikai gulēja, mēs iedzērām…

Bet tētis jau ir gaitenī, nikni bīdīdams uz priekšu svešinieku, pa reizei viņam iesperdams, kamēr vīrietis aizsmakušā balsī taisnojas:

– Andi, piedod, mēs tiešām neko, Andi, dieva dēļ!

– Tu, lops, vācies ārā, lai ne smakas no tevis te nebūtu! – tētis kliedz, izgrūž piedzērušo vīrieti laukā un aizcērt durvis.

Klinta visu šo laiku ir teju nekustīgi stāvējusi un skatījusies uz tēti, uz viņa dusmās pārvērsto seju. Tēta maisiņu viņa ir nolikusi uz mīkstā krēsla, rokā tikai uzdāvinātā šokolādes konfekšu kanniņa.

– Tā tu mani sagaidi mājās, tāda ir tava pateicība, ka es tevi uzturu! Nafig es braucu mājās? Pats to nesaprotu! – tētis bļaudams, dusmīgi dodas virtuves virzienā.

Klinta dzird, kā viņš atver ledusskapi.

– Protams, pat ne maizes rikas! Priekš kam es tev dodu naudu? Lai tu dzertu un jātos ar šitiem ļurbakiem, lai viņi nāktu manās mājās, gulētu manā gultā, drāztos ar tevi un tu viņus vēl barotu?

– Tā nu gan tas nebija!– māte ir pilnā, tomēr atbild ar noteiktību.

– Un bērnam šis viss bija jāredz. Pekatiņ, nāc, aiziesim uz veikalu.

Klinta ieiet virtuvē, neko nesaka, viņi apskaujas. Viņa nezina, ko teikt, tikai jūt, ka viņai tēta ir ļoti žēl.

Siltais vakara gaiss viņus apņem, kad viņi ir izgājuši no mājas. Laternu gaismā Klinta uzdrošinās paskatīties uz tēti, kurš iet un klusē. Gaisma pusēnās krīt uz viņa sejas - šķiet, ka tētis ir dusmās sakodis zobus, izskatās tik nikns. Tik nikns un nelaimīgs. Klinta nezina, ko viņam sacīt. Viņa ierauga tēta plaukstu - arī tā izskatās bēdīga. Viņa to satver. Varbūt tētis tagad jutīsies drusku labāk. □

Auseklis Ozols. *Labrīt, Amerika*. Detaļa. e/a, 24”×48”, 2000, privātkolekcija

Baiba Zīle studējusi Latvijas Universitātē filozofiju un tiesību zinātnes, sadarbojusies ar kultūras izdevumiem, tulkojot no franču valodas. Ir publicētas septiņas grāmatas Zvaigzne ABC. Raksta prozu.

Baiba Zīle

FRAGMENTS NO ROMĀNA *VĒLMJU NAMS*

Mašīna slīdēja cauri naksnīgajai pilsētai lēni un gandrīz pilnīgā klusumā – tas bija modernais elektromotors. Sākumā šoferis ieslēdza lēnu simfoniju, tad Red viņam palūdza to nogriezt.

„Es vēlos klausīties pilsētas skaņas," viņa teica un Vilkinsona kungs pamāja ar galvu.

Likās, kādas gan tās varēja būt naktī, taču tiklīdz radio apklusa, tumsā nudien kaut kas uzvirmoja. Attāla mūzika no blakus esošas vecpilsētas, vaļēja loga atnestas strīda klaigas. Suņa rejas pagalmā un jaunieši, kuri naktī hipodromā dzenāja bumbu. Pēdējā es nekad nebiju bijusi, tik tālu mēs ar tēva šoferi nebraucām, tumsā tas izskatījās pēc spokaina krātera ar garām, noslēpumaini švīkstošām vītolu rokām gar malām.

Pabraucām gar mazu šķibu mājiņu ielu, tie laikam bija mazdārziņi, pašā pēdējā namiņā spīdēja gaisma, tad pietuvojāmies upei – pie tās gan biju daudzreiz bijusi, taču pilsētas centrā un kopā ar Jolandas jaunkundzi, kur upes krastā slējās mūsu iecienīts tējas paviljons. Šeit, nomaļāk, upe bija tumša un vijīga, ar melniem nokareniem krūmu puduriem un liegu atsvešinājumu, te tā traucās tālāk uz jūru un arī šķita daudz platāka. Tālāk jau slējās osta, kuģi, kravas un noliktavas – diezgan draudīgs rajons, sveša industriāla planēta. Vai tiešām Kamillas nams atradās šādā vietā?

It kā uzminēdama manas domas, Red teica:

„Nu jau esam pavisam netālu. Kamillas nams te ir no senajiem laikiem, kad to visvairāk apmeklēja jūrnieki."

Izbraucām diezgan garo ostas un kuģu remonta rūpnīcas daļu, parādījās lielākas privātmājas, rajons kļuva piemīlīgāks, kā nekā jūras tuvums. Tad atkal sākās mežs, nogriezāmies pa vienu tā aleju, kuras galā vīdēja parks ar nelielu ezeriņu. Tā vidū, uz salas atradās trīsstāvu māja. Visos tās logos dega gaisma un pie ieejas vārtiem rotājās gandrīz tāda pati laterna kā pie *Grand Hotel Mare*. Mašīna apstājās pie gara un šaura tiltiņa, kurš veda uz salu.

„Esam klāt," Red teica.

Abpus pakāpieniem uz tiltiņa bija arī novietoti gaismekļi, un varēju labāk saskatīt, kur esmu nonākusi. Māja bija dzeltenīga, un priekšpusē to rotāja masīvas kolonnas, virs kurām slējās bareljefs ar divām nimfām. Vienai rokās arfa, otrai taure.

„Šī ēka sākotnēji tika būvēta kā teātris. Tā īpašnieks bija ekscentrisks advokāts, kurš gribēja te uzvest mistērijas. Taču viņam sākās naudas grūtības, un māja jau no paša sākuma nonāca pie iepriekšējiem īpašniekiem."

„Pie Kamillas?"

„Kur nu! Tas bija pirms simt gadiem! Kamilla taču nav tik veca."

Bijām jau šķērsojuši tiltiņu un atradāmies pie pašām ēkas durvīm. Tagad ievēroju, ka virs tām ar maziem zelta burtiņiem bija rakstīts:

„VĒLMJU NAMS"

Palūkojos uz Red. Viņa pamāja ar galvu, it kā teikdama „Ko tur daudz stāstīt, nāc tik iekšā un visu redzēsi." Vilkinsona kungs piezvanīja pie durvīm, un pēc mirkļa uz lieveņa parādījās milzis, kurš pirmajā acu uzmetienā šķita aktieris no simtgadīgā teātra laikiem – tik dīvaina un groteska bija tā kvadrātainā seja.

Tad es sapratu, ka tā ir sieviete. Vairāk kā divus metrus gara, tērpusies melnā uzvalkā un baltā blūzē ar žabo, īsiem, ļoti ievaskotiem matiem un milzīgu bet draudīgu smaidu. Likās, ka viņai ir vairāk zobu nekā parastiem cilvēkiem. Milzene viegli palocījās Vilkinsona kungam.

„Kamilla jau jūs gaida."

„Paldies, Ursula."

Iekšpusē, kā jau teātrī, atradās foajē, tālāk, pakāpjoties aiz sarkaniem samta aizkariem, nokļuvām palielā zālē, kuras stūrī gailēja kamīns. Gar visām telpas malām atradās dīvāni ar galdiņiem, pie kuriem sēdēja apmeklētāji. Uz viena no tiem laiski zvilnēja divas absolūti vienādas aziātiska izskata sievietes. Mistera Vilkinsona mierinātājas dvīnes Bejas, par kurām Red tika stāstījusi! Otrā zāles pusē vairāki vīrieši smēķēja un spēlēja kārtis. Teātra zāles efektu pastiprināja skatuve, kur laikam šad tam uzstājās Red minētie burvju mākslinieki. Vilkinsona kungs, neteicis mums ne vārda, devās pie abām dvīnēm, bet Red pamāja man un mēs gājām tālāk. Tur, pa kreisi no kamīna atradās niša – laikam pārbūvēta loža – un aiz tās gaitenis ar tumši trīsuļojošām spuldzītēm sniegpulkstenīšu formā gar sienām. Gaiteņa galā bija durvis, uz kurām tādiem pašiem burtiem kā nama nosaukums vēstīja: „Kamilla".

Kā naža dūriens krūtīs iedzēla spējš uztraukums. Sasodītais paātrinājums atkal visu dzina uz priekšu gaismas ātrumā. Te biju es – viena paliku viesnīcā, izvēlējos sparģeļu daudzumu, satiku Red, ierosināju skūpstīties, mēs pārģērbāmies, devāmies uz bāru un apsēdāmies pie Vilkinsona kunga galdiņa. Tad parādījās Min Do, *Madama Butterfly*, *Adagio* un sabrukums, spokainie kuģi aiz loga un remonta rūpnīcas skurstenis. Vairs nebija nekādu atmiņu par zirgiem, kluso puiku, Zaļās kļavas lapas klubu, galu galā maniem novērojumiem. Es nebiju rēķinājusies ar laika dabu, ka tas var izdzēst lietas, bet tā nu tas bija, man iekšā zvārojās nezināma veida tukšums un visa pasaule sašaurinājās līdz šīm durvīm.

Laikam izskatījos bažīga, jo Red pieskārās manai plaukstai.

„Es uz šejieni atnācu pa taisno no cirka," viņa teica. „Uzreiz pēc traumpunkta."

Pamāju ar galvu. Lidojot ar trapeci virs zemes tā kā mirstīgie to nemāk, Red noteikti nepazina baiļu. Bet arī es taču varēju būt drosmīga, kā nekā drīz apprecēšos un laulībā ar svešinieku ir jābūt bezbailīgai.

Red atvēra durvis. Pie melna lakota biroja galda sēdēja Kamilla.

Nezinu kādu es viņu biju iedomājusies no visiem šī vakara stāstiem. Kamillas izplūdušais tēls man šķita kaut kas starp raganīgu valkīru un bargu pavēlnieci liesmojošām acīm un asinssarkaniem nagiem. Mīklu un vēlmju valdniece ar kvēlojošu skatienu un kraukļa spārniem. Taču Kamilla bija sieviete ap sešdesmit, apmēram kā Jolandas jaunkundze, viņas pat bija viena auguma – nelielas un ļoti slaidas. Ar prasmīgi ķirurģiski piekoriģētu seju – plakstiņu grumbas tikpat kā nemanīja – zilās acis raudzījās pretī dzīvi un asi. Tērpusies pelēkrūtainā bikškostīmā ar baltu blūzīti, pie žaketes piespraude ar putnu. Kamilla izskatījās pēc augsta līmeņa nekustamā īpašuma mākleres. Sievietes, kura varētu konsultēt manu tēvu, kuru nākamo īpašumu iegādāties – *spa* viesnīcu vai dzīvojamo māju kompleksu.

Uz mirkli man pat likās, ka viņa *bija* reiz konsultējusi tēvu, pirms pāris gadiem viņš iegādājās bankrotējušu rūpnīcu, un pie mums atbrauca līdzīga izskata sieviete ar mapēm, sarakstiem un līgumiem, abi divas dienas sēdēja bibliotēkā un gari runāja. Es to ilgi atcerējos un brīnījos, jo sievietes – biznesa partneres mūsu mājās parādījās reti, tādēļ viešņa bija man tā iekritusi prātā. Vai tā varēja būt Kamilla? Taču nē, Kamillas nams izskatījās pārāk liels un nopietns, lai viņa paralēli nodarbotos vēl ar rūpnīcu pārdošanu.

„Sveika, Beta!" Teica Kamilla maigā, taču izlēmīgā balsī.

„Sveika, Kamilla!" Atsaucos, nemaz nebrīnīdamās, ka viņa zina, kā mani sauc.

„Tātad tu esi nonākusi pie mums." Viņa kaut ko atzīmēja palielā kladē, tad piecēlās un kaķa lēcienā sasniedza stikla kumodi pie sienas. No tās izņēma nelielu tējas kanniņu, paplātīti un divas pialas.

„Māsas Bejas man iemācīja dzert tēju. Šī ir sudraba no Šaaņjsi provinces Ķīnā. Ļoti iesaku pirms garas nakts."

Palūkojos uz Red. Garas nakts? Kas šovakar bija paredzēts? Taču mana draudzene jau bija ērti ieritinājusies lielā klubkrēslā un

viņas skatiens klīda apkārt. Otrpus durvīm, pa labi, atradās tāds pats krēsls, Kamilla pamāja ar galvu un es, drīzāk automātiski nekā apzināti, devos tur. Pie katra no krēsliem pa stāvlampai.

„Jums ir skaista māja."

Neko daudz vairāk nemācēju teikt. Kamilla neizrādīja nekādas emocijas, tikai salēja mums visām tēju. Tagad, sēžot mīkstajā krēslā, pamanīju, ka visas kabineta sienas gandrīz pilnībā klāj portreti. Pārsvarā senlaicīgi, taču netrūka arī modernu. Sievietes, pārsvarā jaunas, pa kādai vecāka gadu gājuma, taču lielākoties starp divdesmit un trīsdesmit. Kāda skaistule ar maigiem sejas vaibstiem un mandeļu acīm likās pazīstama. Kur gan es viņu varētu būt redzējusi? Pie ļoti augstajiem griestiem karājās papīra kuģīši. Tie griezās un šūpojās uz visām pusēm, laikam jau ventilācijas dēļ. Interesants telpas risinājums kopā ar portretiem, no to griešanās man nedaudz sareiba galva un uztraukums pieņēmās spēkā. Taču Kamilla stāvēja man tieši blakus un deva rokā kūpošu tējas pialu.

„Neliecies maldināta dēļ dekorācijām. Cilvēki." Kamilla attrauca, pamanījusi manu interesi. „Galvenais šeit ir cilvēki. Un arī tu esi te dēļ cilvēkiem."

Iestrēbu nedaudz no savas pialas. Tēja nemaz nebija tik karsta kā varēja likties un jau pirmais malks mani nomierināja. Nevajadzēja dzert tik daudz baltvīna restorānā ar Vilkinsona kungu. Bet ko nu vairs.

„Kuģi," izlikos, ka nedzirdēju viņas teikto par cilvēkiem. Kaut kas bija jāsaka – šai slavenajai Kamillai, kura zināja visu par visiem un kuras vēlmju namā es tagad biju nonākusi cauri pilsētas labirintiem.

„Kuģi ir no jūrnieku laikiem. Jūrnieku un nāru. Bet nekas jau nav pazudis, viņus tās uz šejieni atvilina joprojām."

Kamillai acīmredzami patika runāt mīklās.

„Tātad tu esi atnākusi uz šejieni, lai uzzinātu par savām vēlmēm."

„Par vēlmēm?"

"Nuja. Cilvēki, kuri nāk pie manis, iedalās divās kategorijās – tie, kuriem ir vēlmes un tie, kuriem tās jārada. Tā kā Vilkinsona kungs. Mierinājumam."

Vilkinsona kungam bija jārada vēlmes? Tas atkal izklausījās mīklaini. Viņš taču bija nelaimīgi iemīlējies Min Do. Laikam runa bija par to, lai viņš šeit viņu aizmirstu. Bet ja viņš nāca satikt dvīnes aziātes, vai tas nebija nemitīgs atgādinājums par viņa mīlestību? Cilvēku dalījums divās kategorijās arī atgādināja Red teikto par skūpsta diviem veidiem – laikam šādu runasveidu Red bija aizņēmusies no savas priekšnieces.

„Ar pirmajiem strādāt ir vienkārši, viņi ir mana biznesa pamats, bet diezgan paredzami un garlaicīgi. Ar otriem darboties ir interesantāk un radošāk, taču šad tad arī bīstami."

„Bīstami"

„Nu ja, jo … Vēlmes jau ir katrā iekšā, tikai daži paši tās nevar atklāt. Kad viņi nonāk pie manis, viņi nonāk paši pie sevis un rezultāts var būt pavisam negaidīts. Vēlmes ir …"

„Viļņi. Ir jāmāk pārvaldīt vilnis."

Kamilla palūkojās manī ar smaidu.

„Redzu, ka Red tev ir stāstījusi par mūsu nama filozofiju. Nuja. Nams ir piesūcies ar vēlmēm, to ir tik daudz, ka vari satvert gaisā savējo, vienkārši ieklausies."

„Jā. Taču es nezinu, vai man ir vēlmes. Man ir līgavainis."

„Tu gribi zināt sava līgavaiņa vēlmes?"

„Arī viņš nāk pie jums?"

„Droši vien, tad ir jāskaţās klientu sarakstā. Tas ir vēl viens aspekts. Šad tad sievietes nāk uz šejieni, lai uzzinātu savu vīriešu vēlmes. Tiesa, ne daudzas, pārsvarā jau viņas to negrib zināt."

„Vai tad… nav vienkāršāk to pajautāt viņiem pašiem?"

„Ne vienmēr. Vēlmes mēdz būt dažādas un ir tādas, kuras aizslēptas aiz septiņiem zīmogiem. Tu redzēsi. Tātad kā ir ar tavu līgavaini? Vai esi atnākusi uz šejieni, lai iepazītu viņu?"

No visām pusēm nāca tāda kā klusa šalkoņa. Portreti… kuģi, kuri šūpojās. Jūra… jūras skaņa, kura šeit nevarēja būt, jūra atradās tālu. Gaisma mirguļoja manās plaukstās – tējā atspīdēja lampa, kurā savukārt atspīdēja kuģi, kuri griezās arvien ātrāk, ventilācija pieņēmās spēkā, bet par spīti tai es svīdu. Kā nekā bija neparasti silta pavasara nakts,

bet šeit visi logi bija ne tikai ciet, bet aizklāti ar bieziem sēpijas krāsas aizkariem. Princis un Hēra… nē, nē, atmiņas un laiks pagaisa jau pie kuģu remontu rūpnīcas, tie sašķīda pret šalcošo skaņu.

„Nē. Viņš mani neinteresē. Es gribētu izstāstīt savu stāstu."

Kādēļ es to teicu? Šeit un tagad. Dīvainajai Kamillai, kura kustējās kā kaķis un smaidīja kā tirgone. Man taču līdz šim bija tik labi izdevies par to klusēt. Nevienai dzīvai dvēselei nebiju izteikusi savu lielāko vēlmi un tikai pavisam nesen, noklausoties Vilkinsona kunga stāstu, biju sev zvērējusi nevienam nestāstīt *savu* stāstu.

„Stāstu, oho! Man patīk stāsti. Un kāds tas ir?"

"To… to es pagaidām neteikšu. Bet tas saistīts ar jautājumu, kuru vēlos jums uzdot."

„Tu mani intriģē arvien vairāk. Kāds tas ir?"

„Vai man ir akmens sirds?"

Tā, nu tas bija pateikts. Biju pārkāpusi pirmo robežu.

Pati neticēju, ka tas ir iespējams, galu galā es šo jautājumu biju uzdevusi tikai vienreiz mūžā – desmit gadu vecumā, kad Jolandas jaunkundze man izstāstīja stāstu. Viņa to izdarīja tieši pēc manis iepazīstināšanas ar Haroldu, acīmredzami līgavaiņa esamība mani padarīja gana pieaugušu, lai es visu uzzinātu. Un es devos pie tēva nākamajā dienā, lai to pajautātu. Taču viņš man nebija atbildējis. Tā arī es vairāk nekad nebiju nevienam to prasījusi.

Un tagad es lūkojos Kamillā un viņa lūkojās manī.

„Es tev noteikti šonakt to palīdzēšu uzzināt. Bet, lai to noskaidrotu, mums sākumā ir jāapskata nams."

Palūkojos uz Red un viņa pamāja ar galvu. Nezinu kādēļ, bet šīs žests mani mierināja. Mans paziņojums nebija radījis sprādzienu, neviena no viņām arī neizskatījās izbrīnīta un nemetās mani tincināt. Gluži kā iepazīstoties ar Red, viss notiekošais šķita pašsaprotams.

„Es daudz nepazīstu svešiniekus." Nez kāpēc nedroši piebildu.

"Viņi mēdz būt diezgan garlaicīgi, pārāk daudz nesaceries."

Pamāju ar galvu. Parkā arī svešinieku sarunas bija diezgan vienmuļas, sadzīviskas un pa riņķi, taču es nama saimniecei neticēju. Te, mājā uz salas svešinieki atdzīvojās un atbrīvojās, pakļaujoties vēlmju viļņiem. Es taču pati biju dzirdējusi pamatīgu tenku un atklāsmju slāni par pilsētas iemītniekiem Red un Vilkinsona kunga sarunā, kas galīgi nebija garlaicīga. Nu jau pilsēta izģērbās manā priekšā, lobīdama acu priekšā vienu slāni pēc otra un vajadzēja būt ļoti uzmanīgai, lai ar mani nenotiktu tas pats. Vai arī tas jau sāka notikt? Ja jau biju pateikusi par akmens sirdi.

Mājas saimniece piecēlās, paņēma savu pialu un arī es sekoju viņas piemēram.

„Es palikšu te, pie telefona," teica Red un Kamilla pamāja ar galvu. Izskatījās, ka šāda lietu kārtība viņām ir atstrādāts rituāls. Ko tagad?

Abas izgājām gaitenī un tad atgriezāmies lielajā zālē. Tagad pamanīju, ka arī te pie sienām karājās dažas gleznas, taču ne portreti kā Kamillas kabinetā, bet dažādas ainiņas – puskaila meitene guļ pļavā, pār viņu noliekušies divi vīrieši, kāda dāma sēž guļamistabā pie spoguļa, kamēr gultā otra. Kamīns likās degam spožāk un nu jau gandrīz visi dīvāni zāles malā bija aizņemti. Uz viena no tiem sēdēja vīrietis gados un jauns puisis jūrnieka formā. Pēdējais man ilgi nolūkojās pakaļ.

Laikam, uz viņu raugoties, uz mirkli apstājos, un Kamilla mani viegli pabīdīja uz priekšu. Atkal nokļuvām foajē. Te abās pusēs simetriski uz augšu veda kāpnes – kā uz teātra ložām. Devāmies augšā pa labi.

Otrajā stāvā gar sienām trīsuļoja tādas pašas tumšas sniegpulkstenīšu lampiņas. Nez kāpēc biju iedomājusies, ka šeit būs lielāka dzīvība nekā lejā (zālē bija apbrīnojams miers vietai, kur vajadzētu mutuļot vēlmēm), taču te vispār valdīja klusums. Kamilla apstājās pie galerijas apmales, no kuras varēja pārredzēt zāli un nolika uz tās savu pialu. Gatavojos darīt to pašu, taču viņa pamāja man ar roku.

„Ej tālāk un apskati viņus."

„Tā drīkst?"

„Nevis drīkst, bet vajag."

„Es…"

„Un ja vēlies, tu vari doties iekšā un kādam

pievienoties. Šis ir labais spārns – cilvēkiem, kuriem es radu vēlmes, tādēļ tas ir, tā teikt, vairāk atvērts. Kreisajā atrodas privātas istabiņas. Tās domātas pārējiem."

Ko tas nozīmēja? Kādiem pārējiem? Un kas īsti bija „radu vēlmes"?

Devos uz priekšu pa pusapaļo balkona gaiteni. Bija diezgan tumšs, gaismu meta tikai nelielās sienas spuldzītes. Taču jau biju pie tumsas pieradusi un redzēju šur tur sienā sarkanus aizkariņus, tādus pašus, kā pie ieejas zļē. Pavēru pirmos.

Aiz tiem bija neliela istaba, kuras centrā atradās gulta. Tur, kur vajadzēja būt savijušies ķermeņiem un kaislībai, gulēja izsīcis stāvs, tik sīks un sažuvis savā bezspēcībā, ka izskatījās gandrīz miris. Blakus neviena nebija, un nebija skaidrs, vai es redzēju klientu vai darbinieku (darbinieci?). Un kā gan es te varētu pievienoties – kaut kam tik briesmīgam? Palūkojos atpakaļ. Kamilla stāvēja pie balkoniņa, dzerdama savu tēju un lūkojās zālē.

Devos tālāk. Aiz nākamā aizkariņa skanēja balsis – tā kā čuksti, kā mūzika, vismaz tur neviens nebija pusmiris. Bet vai tiešām tā drīkstēja skatīties kā citi nododas kaislei? Taču Kamilla bija teikusi, ka pat vajadzēja. Pavēru tumšo audumu, pavisam nedaudz, tā, ka redzēju iekšpusi tikai ar vienu aci.

Iekšā sēdēja meitene, sākumā domāju, ka tas ir bērns, kas būtu pavisam dīvaini šādai vietai, taču nē viņa bija tikai neierasti saģērbusies – kā japāņu multfilmu varone, īsā kleitiņā ar lentām un pusgarās zeķēs. Meitenei blakus, izstiepies visā garumā, gulēja kails vīrietis. Viņš gan bija skaists! Pilnīgs pretstats pirmajā istabā redzētajam spokam. Uz šo vīrieti raugoties, man uzmācās pēkšņas ilgas – tik daiļš viņš bija! Lai gan telpā bija tumšs, varēja pamanīt, ka tas bija viens no skaistākajiem vīriešiem, kādus esmu redzējusi savā dzīvē – un uz mana tēva klubu nāca daudzi vīrieši, es tos biju redzējusi. Diezgan jauns, ap trīsdesmit pieciem gadiem, ļoti pareizu klasisku seju. Seju, kādu būtu varējusi izmantot savās zīmēšanas studijās Dāvida galvas vietā, brīnišķīgu atlētisku, trenētu ķermeni, stiprām rokām un gariem viļņainiem matiem. Tādus vīriešus rādīja filmās, kur viņi gaidīja tikpat skaistas sievietes, tādi vīrieši staigāja uz golfa un tenisa klubiem un uz ielas uz viņiem atskatījās. Jā, uz tādu vīrieti lūkojoties man nudien radās vēlmes. Taču ko šis skaistais vīrietis, kurš acīmredzami varēja dabūt jebkuru sievieti pilsētā, darīja šeit, ar multeņmeiteni gultā? Viņa pieliecās un kaut ko čukstēja tam ausī, tie bija gari, liegi čuksti, kuru dvesma atplūda līdz manīm un iedzēla ķermenī saldas ilgas. Jutu, kā kājas sāk tirpt un sirds gandrīz apstājas pukstēt. KO gan tādu meitene čukstēja ausīs skaistulim, ka viņš nāca te pie viņas, nevis pavadīja laiku citu skaistuļu sabiedrībā? Kamilla bija teikusi, ka šis ir labais spārns, kurā drīkstēju pievienoties.

Vai es vēlējos viņiem pievienoties? Es noteikti gribēju sajust lielo skaisto vīrieti, izbaudīt, kā viņa garie mati apklāj manu seju un rokas pieskarās visur. Viņa maigās viegli izliektās lūpas varētu mani skūpstīt kā to bija darījusi Red – bet ļaut iepazīt pirmā veida skūpstu. Viņa ķermenis tad piespiestos pie mana ar to skurbinošo smagumu, kādu varēju nojaust rodamies no viļņa, kuru es beidzot sajustu.

Taču viņa rokas gulēja gar sāniem, viņš negribēja nekam pieskarties, nedz arī kādu skūpstīt, viņš gribēja tikai dzirdēt multeņmeitenes čukstus. Augšā, spoguļgriestos varēja vērot abu atspulgu, kas vērta skatīto vēl spēcīgāku. Ja ieskatījās viņa sejā, tajā varēja redzēt kaut ko viegli derdzīgu, tādu kā augstprātīgu smīnu pret pasauli. Skaistulis viegli pieskārās savam kailajam loceklim. Dīvainā meitene lēni pagriezās uz sarkanā aizkara pusi un ielūkojās man acīs. Uz mirkli šķita, ka dzirdu viņas čukstus, tie aizplūda manā virzienā un skanēja kā mūzika. „Vrrala", viņa teica. Un pēc tam „Ugalrrrra." Tas bija rūciens un vienlaikus glāsts, un arī šalkas un burvestība. Kādā valodā viņa runāja? To es gribēju zināt, jā, man vajadzēja viņiem pievienoties, lai paliktu šeit, un uz visiem laikiem, es arī gribēju runāt šajā valodā. Tagad sapratu, ka šī bija skaļāka šalkoņa, no kuras griežas pie griestiem pakārtie kuģi. Jā, tā runāja jūra, tā sauca vilnis. Zilā nebūtība un vienlaikus absolūts, kurā nekad nebiju iegremdējusies. Tur arī slēpās atbilde uz *manu stāstu*. Es vēlējos būt pie viņiem. Pavisam vidū, visu vēlmju dziļumā, tur kur atradās krāteris. Biju beidzot pie tā nonākusi – kā gribēju visus šos gadus. Un man bija akmens sirds.

Kāds pieskārās manam plecam. Tā bija Kamilla.

„Tava tēja dziest." □

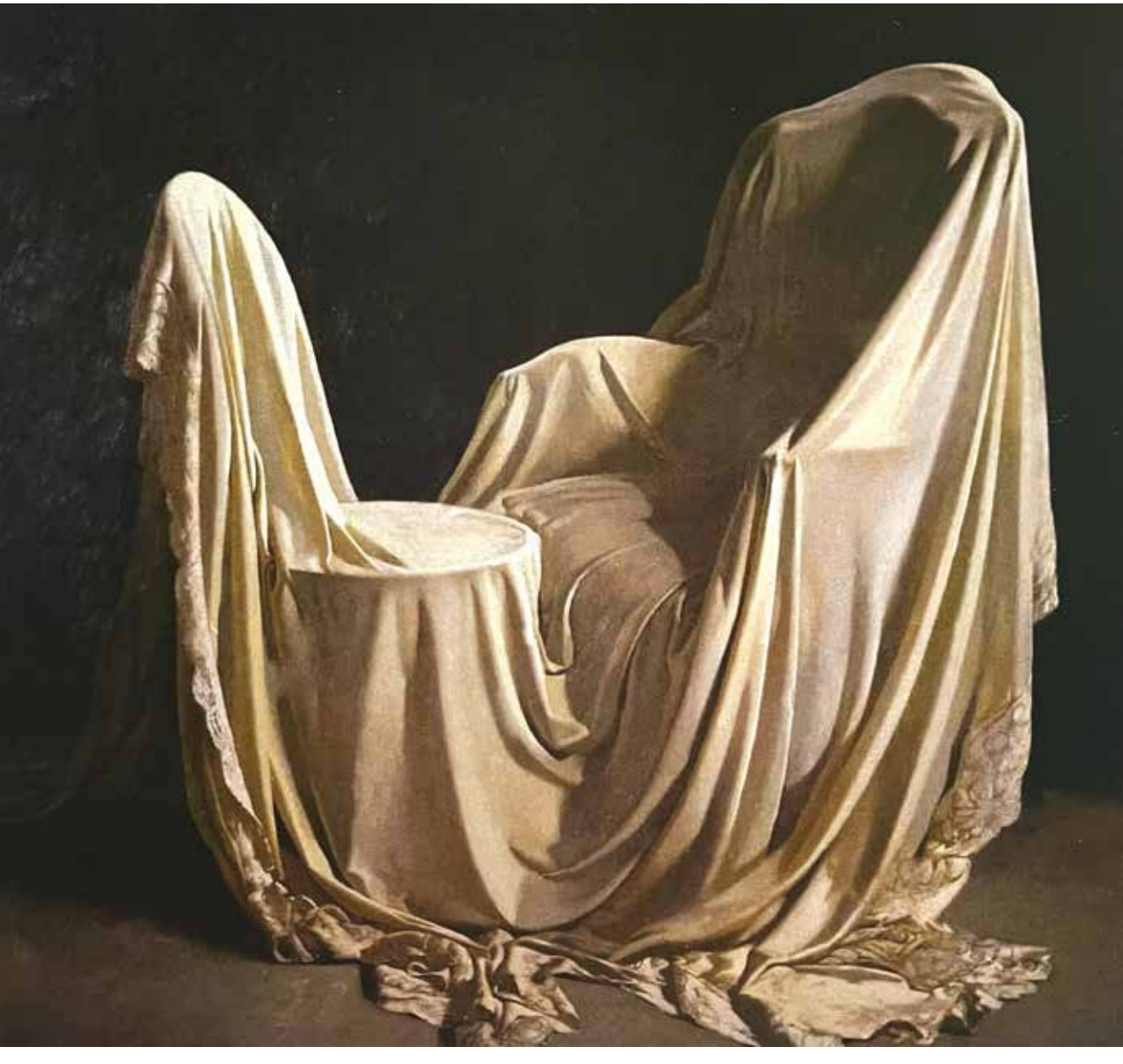

Auseklis Ozols. *Noktirne*. e/a, 62”×60”, 1981, privātkolekcija

Māra Svīre (1936) – rakstniece. Vairāk nekā 30 grāmatu autore. Sarakstījusi garstāstu *Limuzīns Jāņu nakts krāsā* un scenāriju tāda paša nosaukuma filmai (filma iekļauta Latvijas Kultūras kanonā).

Māra Svīre

ICIS

Lietainā pavasara dienā spraugā starp divāmlielām, zaļām atkritumu kastēm mana mazmeitaieraudzīja mazu, baltu, dzīvukamolīti. Tik vientuļu un tik nolemtu, ka, neprātojot un neapsverot visādus par un pret, paņēma rokās, uznesa dzīvoklī un nolika virtuvē uz grīdas. Laikam sajutis, ka ieguvis mājas, kaķēns izstaipījās, piecēlās kājās, izpurinājās un ieņerkstējās. Mazmeita, iespējams, atcerējās, ka *beigtu Napoleonu aprok zemē, lai tas nesmirdētu, bet dzīvu kaķēnu pabaro ar siltu pienu*, paņēma no ledusskapja, uzsildīja, ielēja bļodiņā, nolika kaķēnam priekšā, un tas sāka lakt.

– Tā tikai trūka! – noburkšķēja mazmeitas vīrs, atradeni ieraudzījis. – Vienreiz pabarosi un netiksi vaļā! Izliksi aiz durvīm, bet viņš neies prom, tupēs tur kā dzīvs pārmetums. Ko tad?

– Es netaisos… izlikt aiz durvīm, – mazmeita teica paklusām, nepārliecinoši, jo tikai tagad aptvēra, ka laikam rīkojusies neapdomīgi. Kaķi vai kādu citu dzīvnieku iegādāties nebija plānots.

– Bet viņu nevarēja tur atstāt. Nosalšanai. Bada nāvei. Suņiem.

Incis, Mincis, Tincis… Vēl visādi citādi vārdi tika cilāti, arī visai dižciltīgi: Leopolds, Baltimors, Džeremijs. Galu galā palika Icis. Lai pie visiem apgrūtinājumiem, kas radīsies, nenāktu vēl klāt mēles mežģīšana.

Kaut visīstākais miskastnieks bez radu rakstiem, Icis pieaugot uzvedās tā, it kā būtu vismaz trešais pretendents rindā uz karaļvalsts troni. Viņš neatzina robežas, nicināja šķēršļus, un aizliegumi izrādījās pilnīgi veltīgi. Pastaigājās un zvilnēja uz ēdamgalda vai rakstāmgalda. Brīvdienās, kad ģimene nesteidzīgi brokastoja, viņš,savu daļu jau dabūjis, apgūlās aiz krūzēm un ēdiena šķīvjiem, zvilnēja tur, labsajūtā piemiedzis acis, it kā būtu šeit vienīgi tādēļ, lai brokastotājus pagodinātu ar savu klātbūtni. Kad kāds atvēra datoru, Icis iekārtojās siltā vietiņā aizlaptopa atvāztā vāka. Viņš balansēja pa grāmatplaukta malu, palodzēm, pamanījās pat uzrāpties uz skapjaugšas un staigāja starp vāzēm un podiem, nevienu nesaplēsdams. Naktīs šaudījās pa dzīvokli, iedomātās peles ķerdams, prasījās ārā pa lodžijas durvīm un pēc brīža atpakaļ iekšā. Ja uz galda bija palikusi krūzīte vai kāds cits trauks, tadar purnu to bakstīja, līdz pāri malai nobūkšķēja zemē, saplīstot gabalgabalos. Dienā Icis rādīja augstlēkšanas meistarstiķi, pāri redeļu malai iekļūstot mazā Aldiņa gultā. Palīdis zem segas, gulēja diendusu mierīgāk nekā gultas īpašnieks. Kad saimniece lika traukā barību, palaikam iekoda kājā vai meta ar ķepu, saplēsdams zeķubikses. Iespējams, tā skaitījās kaislības izpausme, jo ne jau salkana murrāšana vien nozīmē mīlestību. Mazmeita spiedza un kliedza, skrēja pie vīra, lai žēlojot, ko viņš arī darīja, gan klusām smīkņājot.

Gāja gadi, Icis pieauga, apvēlās par smagnēju, baltu runci, kam melna cepure galvā un melna aste ar baltu galu, bet savus paradumus nemainīja, vienīgi diendusā uzticīgi sekoja Aldiņam lielākā guļvietā.

Atkal bija agrs pavasaris, kad mazmeitas ģimene nolēma apciemot māsīcu Londonā. Ne

ilgi – tikai dažas dienas. Pirmās klases skolniekam Aldim brīvdienas, vecāki pievienos sestdienai un svētdienai pāris atvaļinājuma dienas. Tikai ko ar Ici? Šoreiz izpalīdzēt nevarēja ne kaimiņi, ne radi. Zinot, ka man kaķi un – mazāk – suņi patīk vienīgi bildēs, mazmeita tomēr ierunājās: kā būtu, ja atvestu … ? Tas ir, pie manis. Jo zināja, ka viņa ir mans prieks un acuraugs kopš paša sākuma, vēl pirms savā pirmajā dzimšanas dienā ciemiņu klātbūtnē pēkšņi virpuļoja kā balerīna, iepriekš nevienu soli nespērusi. Protams, nevarēju atteikt.

Atveda nokārtošanās kasti, ēdiena traukus, barību un pašu Ici lielā, melnā somā. Izkāpis no tās svešā vietā, viņš nobijies nepieplaka zemei, lai kļūtu nepamanāms , nē, nē! Apskatījās visapkārt un tad, izslējis asti kā karogu, sāka pašapzinīgu apgaitu pa dzīvokli, gluži vai pārbaudot, cik pieņemami būs piedāvātie apartamenti. Istabu durvis manā dzīvoklī stāv vaļā, man nepatīk aizvērtas durvis, tās liekas noraidošas, pat naidīgas. Liekas, aizvērtas durvis var slēpt nezin ko. Tomēr tagad steidzīgi aizrāvu ciet savas istabas durvis, zinot Iča patiku ielīst gultā un mazmeitas žēlošanos par mūžīgo cīņu ar spalvām, kuru neesot vienīgi ledusskapī. Nu, manā istabā nebūs! Lai citur kā! Piecietīšu.

Pirmajā dienā mēs satiekam labi. No rīta izmazgāju Iča traukus, ieleju tīru ūdeni, vienā bļodiņā ieberu sauso barību, otrā ielieku *Felix* galertu ar tunča gaļu. Icis ēd lēnām, pieklājīgi kā pusdienās ielūgts ciemiņš, kurš ieradies vairāk satikšanās, ne cienasta dēļ un, kaut bļodiņu neiztukšo, tomēr vēl papildinu, jo atceros, ka vajagot, lai kaķis var mieloties, kad ienāk prātā. Tukši ēdiena trauki radot stresu. Laikam gluži kā cilvēkiem tukšs ledusskapis.

Laimīgi nokļuvuši galā, ceļotāji atsūta *WhatsApp* vēstulīti ar piezīmi, ka arī māsīcai esot kaķi, pat divi. Bildi apskatot, saprotu – sfinksi, plikie, kuri man uzdzen drebuļus, jo liekas nodīrāti. Lai es nofotografējot Ici un aizsūtot, viņi gribot parādīt, kāds smukulis. Nu labi! Tieši šajā brīdī runcis iekārtojies uz rakstāmgalda līdzās par elektrisko pārveidotai petrolejas lampai un abi kopā izskatās visai dekoratīvi.

Kādu laiku Ici nemanu. Kad jau satraucos, kur palicis, atklāju, ka, ar septīto, kaķa prātu nojautis, kurā istabā savulaik dzīvoja mana mazmeita, viņa tagadējā saimniece, palīdis zem segas, kur kādreiz gulēja viņa. Paugurs līdzenajā klājumā, nekā vairāk. Brīnums, kā pietiek gaisa, ko elpot.

Nākamā diena ir silta un saulaina. Atveru lodžijas durvis un atstāju uz visu dienu. Icis iziet ārā, pastaigā, pat apguļas uz krēsla. Izskatās, ar patiku bauda svaigu gaisu.

Pievakarē man jāiet uz pasākumu Rīgas Latviešu biedrībā. Kad atgriežos, jau gaitenī sajūtu vēsumu, kas pavasara vakaros ir klāt, tikko saule norietējusi. Steidzīgi aizrauju ciet lodžijas durvis. Icis! Visu dienu tur dzīvojās. Vai neesmu ārā atstājusi, jo kāpēc gan viņš nenāca man pretim, kad vēru ārdurvis? Tāds esot viņa paradums. Tāpēc, ka sveša? Nē, lodžijā nav, droši vien guļ, ieracies turpat, kur pa dienu. Zem segas istabā, kur skolas laikā dzīvoja Iča tagadējā saimniece.

Ieleju ūdeni, papildinu barību – ja vēlāk sagribēs uzkost, jo kaķi naktī ir mundrāki nekā dienā. Turpretim es eju gulēt.

No rīta viņš nerādās. Kāpēc ? Vai nedzird, ka grabinos, vai nemaz ēst negrib? Pasaucu: „Ici, Ici, Ici!" Nenāk. Eju skatīties. Nav! Pat ar taustīšanu gultu iztaustu. Nosvilpjas *WhatsApp*. Mazmeita no Londonas: „ Kā jums klājas? Vai Icis nav sastrādājis nedarbus?" Raizējas. Par mani vai runci? Pagāns, kaut kur ielīdis, jāpameklē, bet tiem, Londonā, labāk nebojāt garastāvokli. Atbildu: „Viss kārtībā, dzīvojam labi."

Šausmas! Lodžija! Ja nu viņš uzrāpās uz lodžijas malas… Icis rāpsies?! Lēca kā savulaik Alda gultiņā! Un ja nu… ar to duku… ar to atvēzienu, cilpienu… ja nu pāri malai un lejā …no ceturtā stāva?! Skrienu skatīties. Līdz lodžijas durvīm. Tālāk lēnām un bailīgi. Ko ieraudzīšu? Baltu spalvu čupiņu zemē? Nē, par laimi! Bet tas nenozīmē, ka sētniece nav atradusi, savākusi, un tagad Iča mirstīgās atliekas varbūt guļ atkritumu kastē, man nav iespējas pārbaudīt, jo gružu vada lejasgala atslēga vienīgi sētniecei, bet sētniece… Ak, kā lai zinu viņas gaitas!

Paga, paga, paga! Kāpēc tūlīt iedomāties traģēdiju? Es taču pamatīgi nepārbaudīju iespējamās vietas, kur dzīvoklī varētu slēpties vai būt iesprūdis. Nu, ja iesprūdis, tad ņaudētu, tas radījums neciestu klusēdams, nē,

piebļautu visu māju. Tātad slēpjas. Pārbaudu visus kaktus un aizvietas, pat savā istabā, cerot, ka tieši tur, aizliegtajā teritorijā, būs ielīdis, jo rīta satraukumā aizmirsu aiztaisīt durvis. Paveru virtuves skapīšus un ieskatos pat cepeškrāsnī, atceroties stāstu par kaķi, kurš ielīdis cepeškrāsnī pasildīties un nejauši izcepts. Pilnīgi zaudējusi loģisko domāšanu! Manējā taču auksta un durvis atvāzt gan kaķis neprot. Nujā, bet kur tad viņš ir? Aiz dzīvokļa durvīm! Vakar, man prom ejot, kaut kā nepamanīts izšmauca un, nabadziņš, nakti aukstā trepju telpā nodrebinājies, tagad tup aiz durvīm un gaida, kad ielaidīšu. Paskatos. Protams, ne jausmas!

Vienīgi, ja nu…nē! Kāpēc nē? Kaķi krītot uz visām četrām! Pat no ceturtā stāva? Un kāpēc nē? Vēlreiz skatos lejā. Re, vīnstīgas! Varēja nolaisties kā pa kāpnēm, nemaz lēkt nevajadzēja. Icis būs aizgājis mājās! Kaķi pierodot pie vietas, atšķirībā no suņiem, kuri jūtoties saistīti ar saimniekiem. Mazmeitas ģimene dzīvo tikai pāris kvartālu attālumā. Droši vien Icis tagad tup aiz viņu dzīvokļa durvīm. Nē, nē, par mājas ārdurvīm tālāk netika, jo kods priekšā. Ja nu kāds ielaida...

Sijā sīks smidzeklis, diena tikpat nemīlīga kā tā, kad Ici atrada. Pirmoreiz! Re, tagad man viņš jāatrod otrreiz! Varbūt līdz galam vēl nemaz nav ticis, ceļu taču īsti nezināja, gāja, instinkta vadīts, varbūt apmaldījās. Ne pa ielu, bet caur pagalmiem, kur droši vien satika blandonīgas kaķenes un, kas zina, palika pie kādas pameņģēties.

Rīgas nami ielas pusē ir tikpat dažādi kā cilvēki, kuri tajos dzīvo. Gados un pasaules putekļos krāsu un greznumu pazaudējušas pirmskara celtnes par spīti visiem likteņa vējiem joprojām turas braši kā vientuļas večiņas, kas, izklīdušo bērnu, arī mazbērnu pamestas, uzliek galvā cepuri un iet uz kafejnīcu, lai apēstu kūciņu *Vecrīga,* siltumam izdzerot krūzi kafijas ar piņģerotu melnā balzama. Starp vecajām mājām iespiestas padomju laikos no bāliem silikātķieģeļiem celtās, pelēkas kā divos darbos nomocījušās mātes, kam nav vairs spēka būt sievām. Ielu stūrī, kur kādreiz bija skvēriņš, jauno laiku būve izrāda savus mirdzošos sānus līdzīgi tikko no ūdens iznākušai vāravai jūrmalā. Taču visas mājas pieklājīgi rindojas gar sētnieku noslaucītās ietves malu.

Pavisam citādi izskatās no sētas puses. Es eju caur pagalmiem. Laipoju ap automašīnu izdauzītām asfalta celiņu bedrēm, klunkuroju pa dubļainām takām, ieskatos izdrupušās patrepēs un pagrabu priekšās. Manas cerības spārno vietas, kur samestas lupatas un noliktas bļodiņas kaķu ēdināšanai. Pašu nav. Laikam, brokastis ieturējuši, aizgājuši savās runcīgās padarīšanās. Vai, gluži otrādi, šorīt neko nedabūjuši, cer kaut kur kaut ko samangot. Pa gabalu pamanu vienu raibu, citu strīpainu. No Iča ne vēsts. Kādas mājas sētniece ar grābekli velk kopā sīku drazu. Speros klāt, padodu labrītu un apjautājos, vai nav redzējusi baltu kaķi ar melnu asti un baltu galu. – Čto? Kādu galu? – Astes, astes galu! Kaķim! – Bože moi, poņala! Kas ir jūsu sētniece? Gaļa, ja?– Minstinos, nezinu… varbūt.– Pazuda? Vakar? Oi, liekas, Galka vakar redzējusi.

Vakar! Ko man vakardiena var dot?! Eju tālāk.Vēl viens sētnieks. Slauka mājas durvju priekšu. – Labdien! Vai jūs… ? – Un tā tālāk. Tas paskatās, tad rāda ar pirkstu uz muti un ausīm. Kurlmēms. Es arī sāku rādīt: pietupstos, glaudu neesošo kaķīti, it kā saņemu klēpī. Teātris neizdodas. Sētnieks atkal vicina slotu. Ā, man taču ir Iča bilde! Atveru telefonā attēlus, parādu, tad kustinu pirkstus, tēlojot skriešanu, sakampju galvu, savelku sāpīgu ģīmi. Laikam beidzot viņš saprot, jo parausta plecus un noplāta vienu roku, jo otrā slota.

Izeju ielu krustojumā, tam pāri, un drīz tieku pie mājas, kurā mazmeitas dzīvoklis. Kura ieeja? Trešā, ceturtā? Esmu ciemojusies, bet atceros tikai, ka garās ēkas vidū. Tā ir, kad ar mašīnu atved līdz durvīm un tūlīt liftā iekšā! Icis! Viņš gan zina, īstās būs tās, pie kurām viņš tupēs. Nav! Pie dažām atkal lupatas un bļodiņas savvaļas kaķiem. Varbūt pagājušajā naktī cīnījies par vietu šādā viesnīcā un, pastāvīgā iemītnieka uzvarēts, sakosts, ar noplēstu ausi kaut kur ielīdis pārciest sāpes un pāridarījumu? Bet kur? Vien asfaltēts piebraucamais ceļš gar māju un kails, vēl neatzēlis laukums pretējā pusē. Nerādās arī tie kaķi, kuri pārtiek no žēlastības. Tātad ir kādas cilvēka acij nepamanāmas patvēruma vai izklaides vietas, ko Icis laikam atradis, bet es nespēju.

Nodrebinos. Auksti. Smidzeklī klaiņojot, manas drēbes pievilgušas kā tās lupatas, kas tur, zemē, mētājas.

Nosvilpjas telefons. *Whats App*. „Čau! Te zied narcises un tulpes. Šodien iesim uz Madam Tisso dzīvo miroņu muzeju. Kā Icis? Cerams, pārāk Tevi neapgrūtina. Bučiņas!" Neapgrūtina! Nepavisam neapgrūtina! Jo vienkārši nav. Izgaisis. Nu kur viņš varēja aizblandīties?! Ja nu tomēr pagalam? Sadabūt sētnieci, paprasīt, vai…? Un ko atbildēšu mazmeitai…? Tiesa, viņa bez problēmām būs tikusi vaļā no kaķa, kurš koda kājā. Un ja nu ko apgrūtināja, tad pašus! Vairs nevajadzēs sargāt ādas dīvānu, ko tik un tā viņš saskrāpējis. Bet es taču nevaru ciniski paziņot: pazudis, un labi vien, ka tā. Mīļš! Neapšaubāmi. Katrreiz apjautājas, ko un kā Icis. Par viņu, to nepateicīgo! Uzticēja tikai uz dažām dienām, bet es nenosargāju. Ja kaķi nevarēju, tad Aldiņš pat ne uz stundu pie manis vairs nebūs drošībā. Un puika mani uznīdīs! Jo viņš bija… nē, nē, joprojām ir īstais kaķa saimnieks, vienīgais, kuram Icis ļāva sevi raustīt aiz astes, grūstīt, stumdīt, velt un čamdīt, kad Aldiņš vēl pat staigāt neprata, un tā līdz šim laikam. Turpretim no pieaugušajiem pat glāstus nepieņem, ieņerkstas un laižas prom vai met ar ķepu.

Ko lai rakstu?! Pagaidām vēl neko. Viss labi, viss labi. Ar sliktām ziņām nav jāsteidzas. Atzīšos, kad viņi atgriezīsies. Un varbūt… varbūt pavisam drīz Ici ieraudzīšu, tikai jāaiziet līdz mājas durvīm.

Ne spalvu kušķīša, ne dvēseles. Vai kaķiem maz ir dvēsele? Jau krēslo. Atkal *WhatsApp* no Londonas. Vestminsteras abatija, Londona no panorāmas rata… Un: „Vai ar Ici kas noticis?" Telepātija? Nojauta? Domu pārraide? Kāpēc mazmeita tā jautā? Neteikšu. Viss kārtībā, viss labi! Vēlreiz izstaigāju kāpņu telpu, ieskatos katrā atkritumu vada kambarī. Uz ko es ceru? Saprotams, ka nav! Ja nu… ja pieliktu Iča bildi lejā, pie ziņojumu dēļa? Nokopēju, pierakstu: ja kādam pieklīdis vai redzēts, lūdzu piezvanīt…Neticu, neceru. Skaidrs, pa tukšo! Briesmīgi kādam vajadzīgs tas vecais runcis! Nu, gadi uz pieres nav rakstīti, bet smuks, patiešām smuks. Cik koķets tas baltais melnās astes galiņš! Bija! Ak, bija! Nu vairs nekā…

– Varbūt jūsējais, – vēlu vakarā piezvana lejas stāva kaimiņiene. Suņi ošņājuši un ņerkstējuši uz patrepes tumšā kakta pusi. Viņa paskatījusies aiz metāla plāksnes: balts kaķis tup sarāvies.

Pagrābju melno somu, ādas cimdus un nesos lejā. Kaimiņiene rīkojas lietišķi, pastumj metāla plāksni, un tur jau viņš ir! Zemei pieplacis, zaļās acis bez izteiksmes kā jau kaķiem, vien spīd tumšajā kaktā lielas un apaļas kā divi dārgakmeņi. Badā pamiris? Nobijies? Nikns? Nevar zināt, cik ilgu laiku no vairāk nekā diennakts sabijis ieslodzījumā. Varu tikai prātot, kā viņš tur nokļuva. Stāstu, ka laikam nolēca vai pa vīnstīgām nokāpa no ceturtā stāva. Tālāko lūkoju uzminēt. Lejā droši vien sajuta āra drēgnumu un gribēja atpakaļ siltumā. Bet priekšā aizvērtas durvis. Un vēl otras, gaitenī, abas noslēgtas, ar kodiem, par ko runcim, protams, nekādas jēgas. Kāds nācējs kaķīti ielaidis vai Icis nepamanīts veikli iešāvies līdzi? Ticis! Tāpēc, ka Icis! Diezin vai nav zinājis kāpt līdz ceturtajam stāvam vai, ticamāk, pēkšņi garām vests suns, piemēram, tas lielais, melnais, ko saimnieks sauc par Emmu, un Icis bailēs iešāvies pa trepes kaktā, bet ārā vairs nekā, jo metāla plāksnes stūris uz iekšu padodas, bet uz ārpusi atduras.

Piedāvāju kaimiņienei cimdus. Viņa neņem, netic, ka zvērs skrāpēs un kodīs. Patiešām, Icis nepretojas, ļaujas paņemt rokās un ietūcīt somā. Kaimiņiene iespiež somu padusē, un mēs braucam ar liftu augšā.

Laikam pārguris un pārbijies, runcis lūgšus jālūdz, lai kāpj ārā no somas, un arī tad neskrien uz virtuvi ēst, bet lēnā gaitā aizšļūc uz mazmeitas istabu mīkstā gultā atpūsties no pārdzīvotā. Ar visiem patrepes netīrumiem zem rūtainas segas uz balta matrača.

Eju piepildīt traukus ar svaigu ūdeni un barību. Trinkšķis no Londonas: „Vizinājāmies ar kuģīti pa Temzu. Saule. Jauki. Kā Rīgā?" Bilde, lai. Visi priecīgi, smejoši. „Vai Icis ilgojas pēc mums?" Kā tad! Dēkojas gluži tāpat kā viņi! Rakstu: „ Bezgalīgi ilgojas. Citādi nekas ievērības cienīgs nav noticis." Un pielieku kaķa foto. Citā rakursā nekā iepriekšējoreiz. Žēl, ka nenobildēju, kad tupēja melnajā somā. □

Rakstniece Līga Rimša dzimusi 1945. gadā, Ventspilī. Pēc kara gadiem nācies daudzkārt mainīt vecākus un dzīves vietas, dzīvot bērnu namos un internātskolā.

Rakstījusi grāmatas *Vēlos būt par deputāti*, *Ko nezina sfinksa* (2020), *Nātrēs brienot* (2021), *Saulespuķe* (2022), *Mazo somiņu laiks* (2024) un *Brašais Čieps* (2025).

Līga Rimša

PAGRABS

Mistisks stāsts

– Nolādētais laiks! Pie velna visu! – Šķendējās Inda, brienot pa šauro meža ceļu.

No rīta nekas neliecināja par gaidāmo lietu. Debesis bija skaidras, laika ziņas solīja saulainu dienu. Sakarā ar gaidāmajiem valsts svētkiem, šī piektdiena tika pasludināta par brīvdienu. Viņai darbā nebija jābūt – klases audzēkņi varēja atpūsties no „piekasīgās" skolotājas.

Diemžēl, vīram Robertam bija tieši šodien jāveic operācija. Viņš bija slimnīcas labākais ķirurgs. Šī operācija izjauca visus laulātā pāra plānus. Bija paredzēts aizbraukt uz Roberta vecās mammas lauku mājām, lai tur atzīmētu viņas miršanas gadadienu un nākošajā dienā aizietu uz tuvējiem kapiem, kur tā pirms gada tika guldīta. Vecā Māra, pirms atstāt šo pasauli, savas lauku mājas bija novēlējusi mazdēlam Robītim, nevis savai meitai Marijai, kā sauca vīramāti. Tā nedaudz dusmojās uz māti, bet tā tikai noteica:

– Mājai vajadzīgs saimnieks – vīrišķis. Bābas māju ātri postā aizlaidīs, bet jaunajiem tieši laikā. Varēs to būdu modīgu uztaisīt, ar visām tām jaunajām „uzpariktēm".

Naudu, cik tā bija iekrājusi, viņa novēlēja meitai. Daudz tur nebija un liela daļa izgāja Māras apbedīšanai. Kad bēru šņabis bija nodzerts, ģimene sāka gudrot, ko iesākt ar mantoto īpašumu. Mēs ar Robertu nolēmām to pārdot. Lai mēs tajā varētu dzīvot kā baltie cilvēki, bija nepieciešams ierīkot kanalizāciju, centrālapkuri. Tik daudz līdzekļu mums nebija, bet ņemt kredītu vai aizņemties no mammas, Roberts kategoriski atteicās. Uzzinājusi par nodomu „izandelēt" Māras novēlēto īpašumu, vīra māte pateica kategorisku – nē.

– Tās ir dzimtas mājas, es tur uzaugu. Lūdzu, cieniet vecās mammas piemiņu un manu vēlēšanos mantojumu saglabāt. Man ir līdzekļi, lai daļēji segtu mājas remontu. Mēs lēnām un kopīgiem spēkiem tiksim galā. Es tur varēšu vecumdienas pavadīt, bet kad jums būs bērni, varēsiet tos vest ārā no Rīgas, svaigā gaisā. Kopā ierīkosim mazdārziņu, sakopsim lielo ābeļdārzu. Būs pašu audzēti dārzeņi, augļi un ogas. Mežs blakus, netālu ezers. Sēņosiet, ogosiet un makšķerēsiet, cik uziet. Līdz Rīgai pāris desmit kilometru. Kas te ko ar mašīnu atskriet – tīrais nieks. Es arī ar autobusu varu atbraukt un to kilometru kājām noiet. Atvaļinājumus varēsiet pavadīt pašu īpašumā, nevis mētāties pa pasauli.

Viņa laikam bija piemirsusi, ka pati, reizi vai divas gadā, dodas ārzemju ceļojumos. Arī šobrīd viņa bija kaut kur Itālijā un nevarēja mums pievienoties atceres pasākumā. Bet es savu braucienu uz lauku mājām uzņēmu kā

jauku izklaidi, iespēju kopā ar vīru pabūt ārpus ierastās vides.

Vīramāte tik krāšņi aprakstīja mājas turpmāko likteni, ka mums bija žēl šķirties no skaistās nākotnes. Par māju Rīgas tuvumā varēja saņemt labu naudu, gribētāju to iegādāties netrūktu. Taču mani, īstu Rīgas iedzimto, baidīja dzīve laukos. Lauku mājas ar pagātnes ēnām, ar saviem šausmu stāstiem, tajās klīstošiem spokiem – uzdzina drebuļus.

Visu izšķīra Roberta piezīme –

– Tā nav slikta doma, es piekrītu mammai. Ja ņem vērā, ka nekustamā īpašuma cenas arvien pieaug, nebūtu prātīgi steigties ar pārdošanu. Turklāt, labi koptu īpašumu var pārdot daudz dārgāk. Mīļā, tu taču man piekrīti?

„Mīļā", tas ir es, piekritu. Bija pagājuši tikai divi gadi, kopš apprecējāmies. Ikdienas rutīnas rūsa vēl nebija iekodusies mūsu attiecībās. Ar sirdi jutu, cik ļoti Robis mani mīl. Es arī redzēju viņā tikai visu labāko. Vīra dēļ biju gatava kaut degošu pagali apēst. Par to domājot, brišana pa dubļaino ceļu likās vieglāka. Tikai savas lielās mīlestības dēļ šorīt pateicu Robertam, ka no rīta pati aizbraukšu ar autobusu. Tā, līdz viņa atbraukšanai, pagūšu pagatavot svētku vakariņas un sačubināt mūsu mīlestības ligzdiņu nakts priekiem.

– Labi, mīļum, es tev piezvanīšu, kad operācija beigsies. Tik drīz tas nebūs, visdrīzāk vēlu pēcpusdienā vai vakarā. – Robis skatījās manī vainīgām acīm.

– Nomierinies, man būs ar ko sevi nodarbināt, tu esi pelnījis vienu īpašu vakaru un es tev to apsolu. – Par atbildi saņēmu daudz bučiņu un rotaļīgu kodienu ausī.

To atceroties, kājas sparīgāk mīcīja slidenos dubļus. Likās, ka kļūst siltāks. Līdz brīdim, kad ceļam pārkāries egles zars ar smagu ķepu aizķēra lietussarga malu un auksta ūdens straumīte ielija tieši aiz apkakles. Ledaina tērce noskrēja lejā gar mugurkaulu.

– Velns parāvis!

Vēlreiz piesaukusi nelabo, nepatikā noskurinājos. Slapjās drēbes lipa pie auguma. Nomierinājos, kad tiku līdz meža malai. Turpat, pāri pļavai, bija redzama pamatīga akmens būve. Cauri lietus plīvuram tā izskatījās smaga un neviesmīlīga. Nebrīnītos, ja no skursteņa gala uz slotas izlidotu Māras rēgs. Viņa dzīves laikā man likās pārāk daudz zinoša un varoša nekā parasta lauku sieva. Varbūt bija burve, zintniece vai pareģe? Muļķības! Aprāvu savas iedomas. Vecmāmiņa kā vecmāmiņa – sirsnīga un laipna. Māja kā māja – mūsu mantojums. Visai iespaidīgs. Pieliku soli, lai ātrāk tiktu istabā, zem jumta, ieslēgtu sildītāju un apžāvētos. No maniem no rīta ieveidotajiem matiem bija palikušas slapjas, taisnas šķipsnas, no kurām pilēja ūdens. Tāds izskats Robertu varēja šokēt, tāpēc to vajadzēja kompensēt ar īpaši garšīgām vakariņām. Ne velti es stiepu līdzi Rīgā sapirktās delikateses. Ledusskapi pēc bērēm iztukšojām un atslēdzām. Tomēr bija pagrabs. Zināju, ka tā saturs varētu pabarot nelielu armijas daļu.

Kad Roberts mani pirmo reizi atveda šurp, lai iepazīstinātu ar vecmāmiņu, viņa man izrādīja visu māju. Māra nebija veca lauku ragana, bet pavisam mūsdienīga, pensionēta bibliotēkas vadītāja. Neskatoties uz visu laipnību, ar kuru tiku uzņemta, man šķita ka viņa līdzīga burvei vai spīganai. Mani toreiz samulsināja pēc iepazīšanās mazdēlam teiktais:

– Lepnu sievu esi dabūjis!

Nezinu, ko viņa ar to domāja. Vai tas bija kompliments man, vai brīdinājums Robertam. Varbūt tikai manas iedomas. Es vienmēr baidījos no tā, ko nesapratu.

Pirmā iepazīšanās dienā saimniece vispirms izrādīja visas dzīvojamās telpas, tad veda rādīt pagrabu, ar kuru acīm redzami lepojās. Pagrabs atradās dziļi zem mājas pamatiem un nedaudz atgādināja bumbu patvertni. Velvētiem mūra griestiem, betona klonu, ar labu ventilāciju. Telpa bija sadalīta apcirkņos – kartupeļiem, bietēm, burkāniem. Divas mucas, paredzētas kāpostu un gurķu skābēšanai, toreiz stāvēja tukšas. Lielie stikla baloni, kuros kādreiz raudzēja mājas vīnu, tagad bija nolikti tālākā kaktā. Neliela koka muciņa vēl bija pilna ar rudenī lasītām, sālītām sēnēm. Kad pajautāju, kam domāts pie griestiem iemūrētais metāla stienis, Māra pasmīnēja. Droši vien domāja, ka visas pilsētnieces ir nejēgas. Sapratu, ka bez iemesla tas stienis tur neatrastos. Pagraba saimniece beidzot paskaidroja.

– Rudenī visi kāposti netiek likti mucās. Tās skaistākās galvas izrauju ar visām saknēm un apsējusi kātus ar auklām, piekaru pie stieņa. Ja ārējās lapas apkalst, kāpostam iekšā nav ne vainas. – To sakot, viņa tik apmierināti smaidīja, ka likās – viņa jūt svaigu kāposta garšu.

Kad viņa norādīja uz rindās saliktajiem plauktiem, es noriju siekalas. Plaukti bija salikti četrās rindās, viens virs otra. Līdz malām pilni. Tādus krājumus parasti gatavo cilvēki, kuri kādreiz pārcietuši badu. Šādas stalažas bija ierīkotas pie divām pretējām sienām.

– Skaties, pie tās sienas ir saldie plaukti. – Pastiepusi roku, viņa ar mezglainu pirkstu rādīja uz burkām. – Tur es lieku ievārījumus, sulas, kompotus. Visu kas gatavots ar cukuru. Redzi tos ķirbjus, es viņus taisu pēc savas garšas, saldā marinādē ar kanēli. Īsta delikatese.

Man raibs metās acīs no krāsu spilgtuma, kas mirdzēja aiz burku stikla sāniem. Uz grīdas, zem plaukta stāvēja sulas, vīna un sīrupa pudeles, kuras rotāja uzlīmes par to saturu un datumiem. Pēc tiem varēju spriest, ka tur glabājas vairāku gadu raža un darbs. Tagad uz Roberta vecmāmiņu skatījos ar īpašu cieņu. Vajadzēja daudz spēka, lai to visu sagatavotu, īpaši pēc vīra nāves. Iedomājos, cik ūdens tika atnests no akas, cik malkas plītij, lai visu konservētu, sālītu un marinētu. Vecmāmiņa neatzina uz gāzes plīts gatavotu ēdienu. Gāzi viņa izmantoja tikai rudeņos – burku satura karsēšanai.

– Sakiet, vai jums nav par grūtu to visu sagatavot? Izcilāt ūdens katlus, karstās burkas, visu aizvākot? Es to nevarētu, – nedaudz kaunīgi atzinos.

– Varētu. Ja vajadzētu – visu varētu. Vajadzība iemācītu. – Māra to pateica ar tādu pārliecību, ka noticēju viņas teiktajam.

Vecmāmiņa pasniedza līdzi paņemto skalu grozu ar plakanu dibenu.

– Turi. Uznesīsim augšā, ko ieēst un jums līdzi paņemt.

Tad sapratu, no kurienes nāk Roberta mammas atnestās burkas, kad viņa brauca pie mums ciemos. Piepildījušas grozu, kāpām augšā pa stāvām, abās pusēs ar kārtīm norobežotām kāpnēm. Cauri lūkai izkāpām nelielā koridorā, kas savienoja virtuvi un istabu. Koridorā, blakus pagraba lūkai bija arī kāpnes, kas veda uz otro stāvu. Šīs divas kāpnes, uz augšu un lejā, bija kā divi ceļi – uz debesīm un elli. Vecā Māra prātīgi aizvēra biezo pagraba vāku, turot to aiz tam piesistās ādas cilpas. Šajā mājā viss bija darīts pārdomāti, radot drošības sajūtu. To apliecināja viņas stāstījums.

– Agrāk pagraba ieeja bija ierīkota mājas ārpusē. Vīrs to aizmūrēja un te, koridorā, ierīkoja lūku un trepes lejā, lai man nevajadzētu ziemā no virtuves skriet aukstumā. Redzi, cik tagad labi – iezslēdz elektrību, atver lūku un kāp lejā. Slēdzis tepat blakus, sienā. Ērti, vai ne? – Es piekrītoši pamāju. Pat man, pilsētniecei, kurai vispār nekāda pagraba nav, tas bija skaidri redzams.

– Es tev to visu stāstu, lai tu kādreiz varētu man palīdzēt, ja pati vairs nevarēšu lejā nokāpt. – Māra to pateica ar smaidu, it kā jokojot. Tikai pirksti nervozi knibināja zem zodz sasietā lakatiņa mezglu. Varbūt viņa cerēja, ka kādreiz dzīvosim šajā mājā visi kopā.

To atceroties, pasmaidīju no patīkamās domas, ka tūlīt būšu mājās. Savās mājās. Noliku smago somu pie durvīm un aizvēru lietussargu. Mājas stūri apliekusi, auksta vēja brāzma apsvilināja nosalušās rokas. Kājas izmirkušajos apavos, lika ķermenim kratīties sīkos drebuļos. Ar pūlēm izņēmusi no somas atslēgas, centos atslēgt durvis. Vajadzēja pielikt visus spēkus, pirms tās padevās. Gandrīz krišus iekritu priekšnamā un nospiedu elektrības slēdzi. Gaisma neiedegās. Nospiedu vēl vairākas reizes, iegājusi istabā, pamēģināju tur. Elektrības nebija.

– Velns, velns, velns! – kliedzu pilnā balsī. Ja manas tā brīža dusmas varētu ievadīt vecajos elektrības vados – gaisma iedegtos. Vadus bija sen jānomaina, bet tas arvien tika atlikts uz vēlāku laiku. Roberts katrreiz tur kaut ko pielaboja un te nu bija rezultāts! Viņš noteikti tiktu galā, bet ne es.

Sēdēju istabā blakus elektriskajām sildītājam, no kura bija mazāk labuma kā no izlobītas pupu pāksts, un klabināju zobus. Jauka vakara vietā, ko biju apsolījusi vīram, viņu gaidīja tumsa un aukstas vakariņas. Ārā bija gaišs, bet rudenī tumsa uzbrūk agri. Vajadzēja kaut ko darīt. Par ko Dievs mani sodī-

ja? Atcerējos, kā mana vecmāmiņa kādreiz mācīja – nelamājies, nepiesauc velnu, piesauksi nelaimi. Laikam tieši to biju dusmās izdarījusi.

Mans skatiens atdūrās pret Māras pēdējo fotogrāfiju plaukta malā. Atcerējos viņas teikto: tu varēsi, vajadzība iemācīs. Sapratu, ka pienācis laiks rīkoties. Man bija nepieciešams pavisam nedaudz, gaisma un siltums.

Vispirms sameklēju divas pēc bērēm palikušās sveces un sērkociņus. Tālredzīgi noliku istabā un virtuvē. Kamēr ārā gaišs, sanesu no akas ūdeni, salēju uz plīts stāvošā lielā katlā. Atnesu malku plīts un krāsns kurināšanai. Malkas šķūnī salasīju skaidas un tāsis iekuriem. Āra darbi bija padarīti. Atlika iekurināt plīti un lielo krāsni istabā.

Tas izrādījās grūtāk nekā domāju. Es nekad nebiju to darījusi, tikai redzējusi, cik ātri un viegli to izdara Robis vai viņa vecmāmiņa. Es centos darīt tāpat. Saliku plītī vecas avīzes, rupjās skaidas un tāsis. Virs tām sakrāvu malkas pagales. To pašu atkārtoju istabā un atviegloti nopūtos. Atlika tikai pielikt uguni un telpas drīz iesils. Guļamistabu izkurinās Roberts, kad atbrauks. Tam vēl bija pietiekoši laika. Man pašai darbu pāri ausīm.

Izkrāvu uz galda atvestos produktus. Ieliku cepešpannā kulinārijā nopirkto gatavo cepeti un blakus no pakas izņemtos „Dimdoņa" sautētos kāpostus. Pirms pasniegšanas ieliksu cepeškrāsnī, lai skaisti apbrūninās. Atliks izvārīt kartupeļus un nokāpt pagrabā pēc skābiem gurķiem, tomātiem želejā un kādas mājas vīna pudeles. Pārējos produktus atlika tikai sagriezt, skaisti izdekorēt un šķīvjos saliktus ienest istabā. No kumodes izņemto linu galdautu pārklāju galdam. Asās locījuma vīles paslēpu zem traukiem. Aukstais galds bija kārtībā, atlika izkurināt telpas. Jā, neaizmirst noiet pagrabā pēc vīna.

Devos uz virtuvi. Man vispirms bija nepieciešams karsts ūdens. Pieliku aizdedzināto sērkociņu papīra vīkšķim zem malkas krāvuma. Tas nedaudz apgruzdēja un nodzisa. Pie otra mēģinājuma, sērkociņš nodzisa uzreiz. Parušināju avīžu žūksni, lai papīru starpā iekļūtu gaiss. Nedaudz padomājusi, izņēmu virsū sakrautās pagales, lai vispirms aizdegtos skaidas un tāsis. Beidzot papīrs uzliesmoja, uguns sāka pieķerties skaidām. Es no visa spēka pūtu krāsnī, līdz noreiba galva. Jau sāka degt dažas virsū uzliktās pagales. Tad uguns kļuva arvien vārgāka, starp pagalēm raustījās tikai dažas sīkas liesmu mēlītes, kuras drīz izdzisa. No plīts riņķu šķirbām, no krāsns mutes vēlās biezi, tumši dūmi, kas ātri piepildīja virtuvi un koda acīs. Izskrēju istabā, lai ieelpotu tīru gaisu. Ilgi prātot nebija laika. Atgriezos virtuvē, cauri dūmiem aizskrēju līdz logam un atrāvu to vaļā. Atpakaļ dodoties vēl paķēru kartupeļus, nazi un bļodu. Kamēr virtuve vēdinājās, mizoju kartupeļus, sēžot uz mājas sliekšņa. Dusmas bija pārvērtušās spītībā. Ja citi var, es arī varēšu. Kad atgriezos virtuvē, dūmi bija izklīduši. Uzlikusi kartupeļu katliņu uz plīts malas, no jauna ķēros pie kurināšanas.

Pie plīts, uz drošībai piesista bleķa, gruzdēja trīs no krāsns izvilktās pagales, izplatot sīvu dvingu. Savilku lielu kaudzi vecu avīžu un papīru, blakus noliku sīkākas skaidas, nedaudz palikušās tāsis. Vispirms piebāzu plīti pilnu ar avīzēm, atstājot vietu tikai dažiem tāss gabaliņiem. Iekurināju. Man par brīnumu, tikko uzliesmoja avīzes, plīts skurstenī kāds skaļi iegaudojās un liesmas rūkdamas šāvās uz augšu. Sākumā satrūkos no tādas velnišķības. Kad liesmas nedaudz noplaka, saliku atpakaļ skaidas un gruzdošās pagales. Plīts lēni un pateicīgi tās gremoja. Sīvā dvinga lēnām izklīda. Varēju aiztaisīt logu. Vēl bija jāiekurina istabas krāsns. Baidījos, ka problēma atkārtosies, bet viss izdevās. Vakarā sūdzējos vīram, ka mājā notiek burvestības – bija atnācis manis piesauktais velns. Tas briesmīgi rūcis un gaudojis. Roberts paskaidroja, ka sen nekurinātā mājā skurstenim vispirms jāsasilst, lai rastos vilkme. Vēl paslavēja, ka darīju pareizi, vispirms sadedzinot avīzes. Tas skanēja loģiski, bet mani nepārliecināja. Tālāk notiekošais, tikai apstiprināja manas aizdomas par nelabā klātbūtni.

Laiks steidzās uz priekšu, krēsla sāka vilkt tumšas ēnas aiz loga. Iezvanījās telefons. Roberts paziņoja, ka beidzis darbu un pēc stundas būs klāt. Tad gāja pa galvu, pa kaklu. No virtuves uz istabu pēc dvieļiem, tad atpakaļ pie ūdens bļodas izmazgātu galvu un nomazgātos. Pie plīts žāvējot matus, uzliku vārīties kartupeļus un sildīties cepeti. Kamēr vilku svētku kleitu, atcerējos par skābajiem gurķiem un vīnu. Tikmēr iestājās tumsa. Iededzināju istabā un virtuvē sveces. Mazajā

koridorā, starp istabu un virtuvi, logu nebija. Tur valdīja tumsa. Tos pāris soļus līdz pagraba lūkas vākam nogāju tumsā. Ar roku sataustīju vākam piestiprināto ādas cilpu un ar pūlēm uzcēlusi augšā, atbalstīju pret sienu. Automātiski nospiedu blakus sienā esošo slēdzi, bet lejā viss palika tumšs kā ellē. Iegāju istabā pēc sveces. Atpakaļ nākot, istabas durvīs radies caurvējš nopūta liesmu, bet es, inerces nesta, spēru vēl soli atvērtās lūkas tukšumā. Lidojot lejā, tikai dzirdēju pirms manis lejup nokritušās sveces atsitienu pret betona grīdu.

Kad atvēru acis, visapkārt valdīja tumsa, tikai daži raibi punktiņi lēkāja acu priekšā, griežoties savās orbītās. Tad tie pārvērtās melnos varžu kurkulēnos, kas haotiski šaudījās acu priekšā. Kaut kur, augstu virs manis, vajadzēja būt pagraba lūkai, izejai no šīs velnišķīgās tumsas. Tā bija melna un blīva kā darva. Vai sātans bija mani iegrūdis ellē? Nejutu karstumu, sēra smaku un velnus ar dakšām apkārt lēkājām. Tātad biju elles priekškambarī. Ar acīm saspringti urbos tur, kur agrāk atradās lūka. No piepūles acis sāka asarot un cauri varavīksnes plīvuram iezīmējās blāvs, lūkai līdzīgs četrstūris. Uz brīdi tas iegaismojās gaišāk, bet tūlīt to aizsedza melns galvas apveids. Seju saskatīt nevarēja, tikai spurainu āža bārdu un garus ragus. Šausmās aizvēru acis. Tad izdzirdēju soļus, kuru skaļā dimdoņa atbalsojās pagraba velvēs. Milzīgas ķetnas sagrāba manos plecus un gribēja kaut kur stiept. Es spārdījos un cenzdamies iesist, atvēru acis. Mani sastindzināja degošais, elles ugunīm pilnais skatiens. Nepārvaramas, stindzinošas bailes lika zaudēt samaņu.

Kad atguvos un atvēru acis, galva bija turpat. Tāpat pārliekusies man pāri. Āža bārda un ragi bija pazuduši. Manī lūkojas mīļuma un pārmetuma pilnās Roberta acis.

– Kāpēc tev pašai vajadzēja kāpt lejā. Varēji pagaidīt kamēr atbraukšu, – vīrs saudzīgi bārās.

– Es nekāpu, es tur iekritu no augšas, – centos paskaidrot.

– Ko muldi?! – Roberts, neticēdams teiktajam, prasti iebļāvās. – Varbūt esi galvu sasitusi, ka neko neatceries. Ja tu būtu kritusi no augšas, tev būtu lauzti kauli un sasitumi. Nekā tāda nav. Domāju, kad nokāpi lejā, tev nodzisa svece un tu pret kaut ko paklupi. Par to liecina svece, kas bija blakus un tas, ka tev nav nopietnu sasitumu. Varbūt traumēji galvu un tad tev visādi velni rādījās. Kad salaboju elektrību un atradu tevi, tu kāvies un skrāpējies. Ar pūlēm uznesu augšā.

Man bija grūti izskaidrot notikušo, bet labi atceros brīdi, kad krītot, nezināms spēks bija mani uztvēris un saudzīgi nolicis uz betona klona. Es vairs necentos pārliecināt vīru par savu patiesību. Pietika, ka sapratu – šai mājai piemīt kāds mistisks spēks, kurš sargā savus iemītniekus. □

Teds Čangs (Ted Chiang)

Teds Čangs (1967) ir ķīniešu izcelsmes amerikāņu zinātniskās fantastikas rakstnieks, kura daiļradei raksturīga intelektuāla un filozofiska introspekcija. Mazrakstītājs (īsstāstu krājumi *Tavas dzīves un citi stāsti* (2002) + *Izelpa: stāsti* (2019), taču prestižo Hugo, Nebulas, Locus u.c. balvu laureāts. No viņa īsstāstiem pazīstamākais ir „Tavas dzīves stāsts", kas bijis pamatā pasaulslavenajai zinātniskās fantastikas filmai *Ierašanās* (2016).

Izelpa

Tulkojis Kristaps Vecgrāvis

Varētu teikt, ka mana apziņa ir iekodēta šo sīku lapiņu stāvoklī, taču pareizāk būtu teikt, ka tā ir iekodēta pastāvīgi mainīgajā gaisa modelī, kas virza šīs lapiņas. Vērojot šo zelta lapiņu svārstības, es redzēju, ka gaiss ne tikai nodrošina enerģiju dzinējam, kas realizē mūsu domas, kā mēs vienmēr esam uzskatījuši. Patiesībā gaiss ir mūsu domu nesējs. Viss, kas mēs esam, ir gaisa plūsmas modelis. Manas atmiņas bija ierakstītas nevis kā rievas uz folijas vai pat slēdžu novietojums, bet kā noturīgas argona straumes.

Pēc tam, kad es biju aptvēris šī režģa mehānisma būtību, manā apziņā brīžam strauji kārtām slīdēja atziņu kaskāde. Pirmais un triviālākais bija saprast, kāpēc gan zelts, viskaļamākais un veidojamākais metāls, bija vienīgais materiāls, no kura var izgatavot mūsu smadzenes. Tikai plānākās folija lapas šādā mehānismā varētu gana ātri kustēties, un tikai vissmalkākie pavedieni varētu kalpot kā eņģes. Salīdzinājumam ar tiem vara skaidas, ko bija radījis mans irbulis, kad es iegravēju šos vārdus un notraucu no lapas ik reizi, kad tā bija pabeigta, ir tik rupjas un smagas kā lūžņi. Tas patiešām bija medijs, kurā dzēšanu un ierakstīšanu varēja veikt ātri, daudz ātrāk nekā jebkurā slēdžu vai zobratu sistēmā.

Tālāk kļuva skaidrs kāpēc, personu, kura mirusi no gaisa trūkuma plaušās, uzstādot plaušas, neizdodas atdzīvināt. Šīs lapiņas režģī saglabā līdzsvaru neskaitāmu gaisa spilvenu ielokā. Šāds izkārtojums ļauj tām ātri lidot uz priekšu un atpakaļ, taču tas nozīmē arī to, ka, ja gaisa plūsma kādreiz pārtrūkst, viss tiek zaudēts; visas lapas sabrūk vienādos noturīgos stāvokļos, izdzēšot modeļus un apziņu, ko tās pārstāv. Atjaunojot gaisa padevi, vairs nevar atjaunot to, kas ir pazudis. Tāda bija ātruma cena; stabilāka vide modeļu glabāšanai nozīmētu to, ka mūsu apziņa darbotos ievērojami lēnāk.

Tieši tad es saskatīju risinājumu pulksteņa anomālijai. Es redzēju, ka šo lapu kustības ātrums ir atkarīgs no tā, vai tās saņem gaisu; ar pietiekamu gaisa plūsmu lapas var kustēties gandrīz bez berzes. Ja tās kustējās lēnāk, tad tas bija tāpēc, ka tās bija pakļautas lielākai berzei, kas varēja rasties tikai tad, ja gaisa spilveni, kas tās atbalstīja,

bija plānāki un gaiss, kas plūda caur režģi, kustējās ar mazāku spēku.

Nebūs tiesa, ka torņa pulksteņi darbojas ātrāk. Notiek tā, ka mūsu smadzenes darbojas lēnāk. Torņa pulksteņus darbina svārsti, kuru temps nekad nemainās, vai dzīvsudraba plūsma caur cauruli, kas nemainās. Bet mūsu smadzenes ir atkarīgas no gaisa plūsmas, un, kad gaisa plūsma ir lēnāka, mūsu domas palēninās, tāpēc mums šķiet, ka pulksteņi darbojas ātrāk.

Mani pārņēma bažas, ka mūsu smadzenes varētu augt lēnāk, un tieši šī perspektīva mani pamudināja veikt autodisekciju. Taču es biju pieņēmis, ka mūsu izziņas dzinēji - lai gan tos darbina gaiss - galu galā ir mehāniskas dabas, un kāds mehānisma aspekts noguruma dēļ pakāpeniski deformējas, tādējādi izraisot palēninināšanos. Tas gan būtu briesmīgi, bet bija vismaz cerība, ka mēs iespētu šo mehānismu salabot un atjaunot mūsu smadzeņu sākotnējo darbības ātrumu.

Taču, ja mūsu domas bija vien gaisa modeļi, ne zobratu kustība, problēma kļuva daudz nopietnāka, jo kas tad varētu izraisīt to, ka gaiss, kas plūst cauri katras personas smadzenēm, varētu kustēties lēnāk? Tā nevarētu būt spiediena samazināšanās no mūsu uzpildes staciju automātiem; gaisa spiediens mūsu plaušās ir tik augsts, ka, pirms tas sasniedz mūsu smadzenes, tas ir jāsamazina, izmantojot virkni regulatoru. Es redzēju, ka spēka samazinājumam jārodas no pretējās puses: apkārtējās atmosfēras spiediens palielinājās.

Kā tas ir iespējams? Tiklīdz šis jautājums tika uzdots, vienīgā iespējamā atbilde kļuva skaidra: Mūsu debesis nevar būt bezgalīgi augstas. Kaut kur virs mūsu redzesloka robežām mūsu pasauli apņemošajām hroma sienām ir jāieliecas uz iekšu, veidojot kupolu; mūsu Visums ir drīzāk noslēgta kamera, nevis atklāta aka. Un šajā kamerā pakāpeniski uzkrājas gaiss, līdz tas kļūst vienāds ar spiedienu tvertnē zem tās.

Tāpēc šī gravējuma sākumā es rakstīju, ka gaiss nav dzīvības avots. Gaisu nevar ne radīt, ne iznīcināt; kopējais gaisa daudzums Visumā ir nemainīgs, un, ja gaiss būtu viss, kas mums nepieciešams dzīvei, mēs nekad nemirtu. Dzīvības avots tomēr ir gaisa spiediena atšķirība, gaisa plūsma no telpām, kur tas ir biezs, uz tām, kur tas ir retināts. Mūsu smadzeņu darbību, mūsu ķermeņu kustības, visu mašīnu, ko jebkad esam uzbūvējuši, darbību virza gaisa kustība, spēks, kas rodas, kad dažādie spiedieni tiecas izlīdzināties. Kad spiediens visur Visumā būs vienāds, viss gaiss būs nekustīgs un bezjēdzīgs; kādu dienu mēs būsim ieskauti nekustīgā gaisā un nespēsim no tā gūt nekādu labumu.

Patiesībā mēs nemaz nepatērējam gaisu. Gaisa daudzums, ko es katru dienu uzņemu no jauna plaušu pāra, ir tieši tik daudz, cik izplūst caur manu ekstremitāšu locītavām un apvalka šuvēm, tieši tik daudz, cik es pievienoju apkārtējai atmosfērai; viss, ko es daru, ir gaisa ar augstu spiedienu pārvēršana gaisā ar zemu spiedienu. Ar katru sava ķermeņa kustību es veicinu spiediena izlīdzināšanos mūsu visumā. Ar katru savu domu es paātrinu šī liktenīgā līdzsvara iestāšanos.

Ja es to būtu sapratis jebkādos citos apstākļos, es būtu izlēcis no krēsla un izskrējis ielās, taču pašreizējā situācijā - ķermenis ieslēgts ierobežojošā kronšteinā, smadzenes piekārtas manā laboratorijā - tas bija neiespējami. Es redzēju, kā smadzeņu lapas plīvo straujāk no manu domu burzmas, kas savukārt pastiprināja manu satraukumu par to, ka esmu tik savaldīts un nekustīgs. Panika tajā brīdī varēja novest mani līdz nāvei, murgainam paroksismam, kad vienlaikus esmu iesprostots un spirālveidīgi nekontrolējams, cīnoties pret saviem ierobežojumiem, līdz man beidzās gaiss. Tā bija gan nejaušība, gan nodoms, ka manas rokas noregulēja vadības ierīces, lai novērstu manu periskopisko skatienu no režģa, tāpēc es redzēju tikai sava darba galda gludo virsmu. Tā atbrīvots

no nepieciešamības vērot un pastiprināt savas bažas, es varēju nomierināties. Kad biju atguvis pietiekamu mieru, es sāku ilgstošu sevis salikšanas procesu. Galu galā es atguvu savas smadzenes to sākotnējā kompaktajā konfigurācijā, no jauna piestiprināju galvas plāksnes un atsvabinājos no ierobežojošā kronšteina.

Sākumā citi anatomi man neticēja, kad pastāstīju, ko esmu atklājis, bet mēnešos, kas sekoja manai pirmajai autodisekcijai, arvien vairāk un vairāk no viņiem pārliecinājās. Tika veiktas vēl citas smadzeņu ekspertīzes, veikti vēl citi atmosfēras spiediena mērījumi, un visi rezultāti apstiprināja manus apgalvojumus. Mūsu Visuma fona gaisa spiediens patiešām pieauga, un tā rezultātā palēninājās mūsu domas.

Pēc tam, kad patiesība kļuva plaši zināma, ilgāku laiku valdīja panika, jo visi pirmo reizi ļāvās domai, ka nāve ir neizbēgama. Daudzi aicināja stingri ierobežot aktivitātes, lai samazinātu atmosfēras sabiezēšanu; apsūdzības par gaisu izšķērdēšanu pārauga niknos kautiņos un dažos apgabalos arī nāves gadījumos. Tas bija apkaunojoši, šādi nāves iemesli, kopā ar atgādinājumu, ka paies vēl daudzi gadsimti, pirms mūsu atmosfēras spiediens kļūs vienāds ar pazemes rezervuāra spiedienu. Mēs precīzi nezinām, cik gadsimtu tas prasīs; tiek veikti papildu mērījumi un aprēķini, par kuriem notiek diskusijas. Tikmēr tiek daudz diskutēts par to, kā mums vajadzētu pavadīt laiku, kas mums vēl atlicis.

Viena sekta ir veltījusi sevi mērķim mainīt spiediena izlīdzināšanu un atradusi daudz piekritēju. Mehāniķi uzbūvēja dzinēju, kas paņem gaisu no mūsu atmosfēras un iespiež to mazākā tilpumā, un šo procesu viņi sauca par "kompresiju". Viņu dzinējs atjauno gaisu līdz tādam spiedienam, kāds tas sākotnēji bija rezervuārā, un šie reversālisti satraukti paziņoja, ka tas veidos pamatu jauna veida uzpildes stacijai, kas ar katru uzpildītu plaušu atdzīvinās ne tikai personas, bet arī Visumu. Diemžēl rūpīgāka dzinēja pārbaude atklāja tā liktenīgo trūkumu. Pats dzinējs tiek darbināts ar gaisu no rezervuāra, un par katru tā saražoto gaisa plaušu dzinējs patērē ne tikai vienu plaušu, bet nedaudz vairāk. Tas nemaina izlīdzināšanas procesu, bet, tāpat kā viss pārējais pasaulē, to saasina.

Lai gan pēc šīs neveiksmes daļa sektantu aizgāja vīlušies, reversālisti kā grupa nepadevās un sāka izstrādāt alternatīvas konstrukcijas, kurās kompresoru darbināja atsperu atspriegošana vai atsvaru nolaišana. Šiem mehānismiem neveicās labāk. Katra saspringtā atspere nozīmē gaisu, ko izlaiž persona, kura to ir uztvēris; katrs svars, kas atrodas augstāk par zemes līmeni, nozīmē gaisu, ko izlaiž cilvēks, kurš to ir pacēlis. Visumā nav tāda enerģijas avota, kas galu galā nebūtu radies no gaisa spiediena starpības, un nevar būt dzinēja, kura darbība šo starpību nesamazinātu.

Reversālisti turpina savu darbu, būdami pārliecināti, ka kādu dienu viņi uzbūvēs dzinēju, kas rada lielāku kompresiju, nekā tas patērē, mūžīgu enerģijas avotu, kas atjaunos Visumam tā zaudēto enerģiju. Es nedalu viņu optimismam; es uzskatu, ka izlīdzināšanās process ir nenovēršams. Galu galā viss gaiss mūsu Visumā būs vienmērīgi sadalīts, vienā vietā tas nebūs blīvāks vai retāks nekā jebkurā citā, nespēs darbināt virzuli, pagriezt rotoru vai apvērst zelta folijas lapiņu. Tās būs spiediena, dzinējspēka un domāšanas beigas. Visums būs sasniedzis pilnīgu līdzsvaru.

Valters Nollendorfs

DEVIŅI MĒNEŠI 1955. GADĀ

No *Rakstiem* līdz *Jaunajai Gaitai*

„Un kur ir pats žurnāls"?

Jautājums no publikas pārtrauca Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienības (ALJA) kongresa runātāju ALJAs 3. gadskārtējā kongresā 1954. gada novembra beigās Indianapolē. Runātājs bija ALJAs žurnāla Raksti redaktors Gunārs Šmits, kurš ziņoja par žurnāla jaunākā numura sagatavošanu un vicināja tā vākus. Jautātājs biju es. Viņam bija jāatzīstas, ka paša žurnāla gan vēl neesot. Žurnāls ar zīmīgo numuru 13 iznāca decembrī un par notikušo kongresu rakstīja nākotnes formā.

Mani ievēlēja jaunajā ALJAs valdē galvenokārt manu organizatorisko prasmju un pedagoģisko zināšanu dēļ. Taču jaunajai valdei bija skaidrs, ka neatliekami jākārto Rakstu lieta. Uz valdes lūgumu pēc paskaidrojumiem redaktors atbildēja augstprātīgi. Ja nemaldos, pat norādīja, ka jaunais priekšsēdis Konstantīns Sventeckis esot nekompetents. Vai ar viņu iespējams sadarboties? Valde ilgi nedebatēja, bet rīkojās.

Tā kā es biju pārtraucis redaktora ziņojumu ar nekaunīgi tiešo jautājumu, valde nekavējās uzdot žurnāla tālāko likteni kārtot galvenokārt man. Šmitu vispirms atcēla no ALJAs Apgāda nozares vadītāja posteņa, viņa vietā iecēla mani un teica, lai rīkojoties.

Bet ko darīt, ja redaktors negrib sadarboties ar jauno šefu? Valdei nācās atcelt gan redaktoru, gan visu Rakstu redakciju un pārņemt visus redakcijas materiālus. Kad pie Šmita ieradās ALJAs delegācija, lai tos pārņemtu, viņš tos atteicās nodot. Bija 1955. gada aprīļa beigas.

Bija jāsāk no nulles. Mums nebija ne manuskriptu, ne līdzstrādnieku un abonentu sarakstu, ne arī grāmatvedības dokumentu. Nebija vairs pat nosaukuma, jo valde nevēlējās riskēt ar iespējamu tiesāšanos. Saucām to pagaidām par rakstu krājumu. Rakstu krājumam bija jāiznāk uz ALJAs kongresu septembra sākumā. Četri mēneši. Visas acis uz mani. Bet vai bija saprātīgi uzdot darbu man? Vai bija saprātīgi man to pieņemt? Un vai tas vispār bija iespējams tik īsā laikā? Atskatoties, liekas – nekādā ziņā.

Ja ALJAs valde būtu rīkojusies saprātīgi, tā būtu izsludinājusi konkursu un izveidojusi redakciju vispirms. Es būtu izkritis jau pirmajā jautājumā. Redaktora pieredze? Nebiju nekad neko vēl rediģējis. Hm, bet citu kandidātu nav.

Vai pārzināt, kas notiek jaunajā literatūrā un pazīstat jaunos latviešu autorus? Izņemot Olafu Sumbru, ar kuru iepazinos uz kuģa ceļā uz Ameriku 1950. gada maijā, nepazinu jaunos literātus. Un viņi nepazina mani. Grēvenes bēgļu nometnē gan bija ap Jāni Jaunsudrabiņu veidojies literātu pulciņš, bet tas neiekļāva ģimnāziju. Ja Lībekas latviešu ģimnāzijas skolotājs un literatūrkritiķis Jānis Rudzītis izaudzināja vairākus jaunos literātus, Grēvenes latviešu ģimnāzija mācīja latviešu valodu un literatūru.

Zināšanas literatūrā, publikācijas? Grēvenes latvieši ģimnāzijā bija likti labi pamati. Bija zināšanas, rakstīju labus domrakstus. Publikācijas? Tikai piezīmju burtnīcās. Tālākais Nebraskas Universitātē Linkolnā, kur diezgan nejauši biju iekļuvis angļu rakstīšanas programmā, rakstījis esejas, apceres, vingrinājies daiļliteratūrā. Manas pirmās publikācijas bija dzejoļi literārajā žurnālā *Prairie Schooner*, kuri bija ieguvuši otro vietu studentu dzejas konkursā. Vienīgais, ko vēl varēju piedāvāt bija manas zināšanas un prasmes vācu un angļu valodas literatūrā. Tas bija kaut kas, bet vai pietiekami?

Nebija arī saprātīgi man šo darbu uzņemties. Jo vairāk pārdomāju, jo vairāk nevaru saprast, kas mani uz to dzina, it kā man trūktu darāmā. Nebraskas Universitātē 1955. gadā rakstīju maģistra darbu vācu literatūrā par Gētes laikmeta dzejnieka Frīdricha Helderlina (Friedrich Hölderlin 1770-1843) dzeju. Gatavojos no Nebraskas pārcelties uz Mičiganas Universitāti Annarborā, lai tur sāktu doktorantūru vācu literatūrā. ALJAs valdē biju jau uzņēmies vadīt Pulciņu nozari. Gatavoju mācību materiālus, meklēju vadītājus un apzināju lektorus pulciņu vadītāju kursiem vairākās vietās ASV. Kur atrast laiku

jauna rakstu krājuma veidošanai, labi apzinoties, ka pāris vasaras mēnešos tam jābūt gatavam, un ne tikai vākiem.

Jāievēro arī, ka pirms 70 gadiem nebija ne datoru, ne elektronisko saziņas līdzekļu. Attālumi bija lieli, tālsarunas dārgas. Galvenais sazināšanās līdzeklis – pasts. Manuskripti pienāca ar roku rakstīti, labākajā gadījumā mašīnrakstā. Visi bija jāpārraksta. Bija jāsagatavo papīra makets fotografēšanai un iespiešanai. Laimējās, ka Linkolnā darbojās Artura Augstuma apgāds „Vaidava". Augstums Vācijā bija apguvis pieredzi, izdodot faksimilā Latvijā izdotās grāmatas, kuru trimdā trūka. Šī tehnoloģija ļoti palīdzēja ietaupīt laiku un izdevumus. Taču četri mēneši un – pasts. Labi, tas toreiz bija samērā lēts.

Nebija laika sākt ar redakcijas veidošanu. Bija jāgādā manuskripti. Un – jaunajam rakstu krājumam bija vajadzīgs nosaukums. Rakstīju pa labi un pa kreisi. Neviena priekšlikuma. Tas bija jāizgudro pašam. Protams, kritikas netrūka. *Jaunā Gaita*?

Izklausoties pēc Eduarda Zicāna bērnu lasāmgrāmatas Vieglā gaita, zobojās draugs Olafs Stumbrs. Dažam labam nosaukums asociējās ar Jauno strāvu, lai gan tas man toreiz nebija ienācis prātā.

Taču *Jaunajai Gaitai* veidojās sava no vecākās paaudzes atšķirīga nostāja, un tā redaktorus un autorus sāka saukt par jaungaitniekiem. Uzņemos atbildību un esmu pat drusku lepns par šo pienesumu latviešu kultūrvēsturei.

Tikpat grūti bija piesaistīt līdzstrādniekus. Pieredze ar diviem neseniem jauno autoru izdevumiem – bez Rakstiem bija arī Ulubele – neliecināja labu. Un kas gan bija gaidāms no nepazīstamiem censoņiem ASV vidienē, kas cerēja izdarīt to, kas nebija izdevies viņu priekšgājējiem? Jaunie ASV austrumkrasta literāti, kas bij veidojuši Rakstu kodolu, rosījās pa Elles ķēķi un tikai pamazām sāka sūtīt savus rakstus jaunajam žurnālam, kad tas bija jau pierādījis savu noturību. Uz jaunā redaktora rakstāmgalda nekrājās manuskriptu kalni.

Pārāk ātri pienāca jūlijs. ALJAs valdes sēde Indianapolē bija visnotaļ karsta. Temperatūra pārsniedza 100 Fārenheita grādus, ap 40 grādus pēc Celsija. Vēl karstākas bija diskusijas par jauno rakstu krājumu. Ziņoju, ka man nav ne puse vajadzīgā materiāla, lai līdz ALJAs kongresam izdotu pirmo numuru, par iespēju veikt atlasi nerunājot. Varbūt nesteigties. Labāk labu pirmo numuru nekā šā tā sastiķētu. To sakot, man prātā bija gan Gunāra Šmita liktenis, ko sāku izprast visā pilnībā, un paša spraustie standarti.

Nespēju veicamo pabeigt, kad atskanēja spēcīga balss: „Neesam nekādi zemnieki. Mēs te sēdēsim, kamēr rakstu krājums būs." Tas bija Aivars Ruņģis. Atcirtu – lai gādā manuskriptus. Aivars Ruņģis to labi aprakstījis savā grāmatiņā par *Jaunās Gaitas* sākumiem. Arī to, ka maz zināju par viņa literāro darbību. Atklājās, ka valdē ir arī citi talanti un kontakti. Aivara sauciens bija katalizators. Valde sarosījās, nāca talkā un pieticīgā manuskriptu kaudzīte uz mana rakstāmgalda strauji izauga par krietnu pakalniņu, ar ko pietika pirmajam numuram. Karstā Indianapoles sēde ar Aivara saucienu un spēcīgo valdes atbalstu bija tāds pat pagrieziena punkts kā mans jautājums ALJAs kongresā tai pašā pilsētā pirms nepilna gada. Bet mēs ar Aivaru ņo šī brīža kļuvām draugi līdz mūža galam. Šogad svinam viņa simto jubileju.

Manuskriptiem vēl bija jātop par žurnālu. Tas nozīmēja pārrakstīšanu, rediģēšanu, koriģēšanu un maketa sagatavošanu Augstuma spiestuvei. Te neatsverams bija topošā arhitekta Aivara Roņa pašaizliedzīgais darbs. Augusta beigās bija gatavs makets. Bija pats pēdējais brīdis.

Atceros, ka pēdējā vakarā pirms izbraukšanas uz kongresu Klīvlandē Augstuma spiestuvē līdz pusnaktij darbojās rotators un kaudzītē krājās pašu brošētie žurnāli. Tas varēja būt 31. augustā. Uz Klīvlandi izbraucām droši vien 1. septembra pievakarē. Jāveic ap 900 jūdzes, 1400 kilometri. Toreiz vēl nebija moderno autoceļu. Bija jārēķinās ar 20 vai vairāk stundu braucienu, mainoties braucējiem.

Kongresu atklāja sestdienā, 3. septembrī. Nevarēju atturēties un ziņojumu par grūtībām ar jauno žurnālu beidzu, vicinot pirmā numura vākus. Varēja jau manīt dziļas nopūtas sākšanos, kad atvērās zāles durvis un *Jaunās Gaitas* pirmie eksemplāri nonāca lasītāju rokās.

Kas gan tajā bija, kas liecinātu par ilgu mūžu. Pavirši skatoties – maz. Taču tomēr pirmais numurs lika pamatus tālākajam. Redakcijas

ievadrakstu rakstīju es. Tajā iekļautas atziņas un vienošanās par rakstu krājuma būtību. Apzinoties, kā latviešu valoda ir latviskās kultūras un identitātes pamats, tam jākalpo radošai latviešu valodas attīstībai trimdas jaunajā paaudzē. Vienlaikus *Jaunajai Gaitai* jākalpo kā saiknei ar vecākās paaudzes pieredzi un ar trimdas sabiedrību. Citiem vārdiem – žurnālam jāveido mijiedarbība starp jaunajiem autoriem un žurnāla lasītājiem. Jo būs labāks saturs, jo vairāk lasītāju, jo vairāk lasītāju, jo lielāka autoru interese dot žurnālam savu labāko. Honorārus nevarējām maksāt; labākais atalgojums trimdas autoriem bija lasītāju interese un atsaucība.

Vienkāršais, pašsaprotamais konstatējums – žurnālam vajag ne tikai rakstītājus, bet arī lasītājus – manuprāt, bija izšķirošs vairākos veidos, sākot jau ar tā praktisko pusi, ko, kā liekas, nebija darījusi iepriekšējā ALJAs valde.

Bija zināms, ka Rakstu iznākšanu lielā mērā finansēja Brīvās Eiropas komiteja, ko, kā tikai vēlāk uzzinājām, savukārt finansēja ar ASV Centrālās izlūkošanas padomes (CIA) komunisma apkarošanai piešķirtajiem līdzekļiem. Nauda bija, žurnāls iznāca, bet kā uzzinājām – galvenokārt uzkrājās, nenonācis pie lasītājiem. Kad beidzās atbalsts, beidzās arī pats žurnāls.

Mūsu slēdziens: iztiksim bez šāda veida finansējuma, bet visiem spēkiem gādāsim par žurnāla izplatīšanu un lasītāju piesaistīšanu. Nekavējoties veidojām pārstāvju tīklu visā pasaulē. Tie bija gan žurnāla izplatītāji, gan sakarnieki ar jaunajiem autoriem. Par to var palasīties Ruņģa brošūrā.

Šis praktiskais risinājums vienlaikus nodrošināja *Jaunās Gaitas* neatkarību satura jautājumos. Tās autoriem redakcija varēja garantēt uzskatu un izteiksmes brīvību. Lai gan žurnāls nepelnīja daudz un labprāt pieņēma ziedojumus, tas nekļuva par ķīlnieku atbalstam, kas būtu saistīts ar ierobežojumiem vārda brīvībai.

Aizstāvēt savus autorus un žurnāla neatkarību nācās jau diezgan drīz, bet it sevišķi 1959. gadā, kad Amerikas Latviešu Apvienības (ALA) valde nosodīja *Jaunās Gaitas* saturu kā neatbilstošu „latvieši kopējiem mērķiem un morālei", izsakot cerību, ka ALJAs vadība atradīs veidu, lai gādātu, ka redakcija ietur „akceptējamu virzienu". Citādi ALA atturēšoties sniegt savu atbalstu. Taču bija par vēlu. Žurnāls nekad atbalstu nebija lūdzis. Tam bija jau izveidojusies plaša atbalstītāju saime, ko ALAs nosodījums tikai palielināja. Pamati bija droši.

Pirmā numura saturu veidoja 13 autori, pseidonīmus neskaitot. Tā laika lasītājiem tikai pāris varēja būt kaut cik pazīstami – Olafs Stumbrs, Mirdza Timma, Modris Mednis, Visvaldis Klīve, varbūt arī Andrejs Pablo Mierkalns, lai gan ne ar savu īpatnējo dzeju. Taču, ja vērtē no tālākā, lielākā tiesa laika gaitā kļuva pazīstami, pat ievērojami un enciklopēdisku šķirkļu cienīgi. Visi, izņemot Voldemāru Aparjodu, bija dzimuši neatkarīgajā Latvijā. Visjaunākā autore, septiņpadsmitgadīgā Andra Nerete (Agate Nesaule), vēlāk kļuva pazīstama amerikāņu un latviešu literatūrā ar romānu *Woman in Amber* (*Sieviete dzintarā*). Divdesmitgadīgā Kalamazū jaunatnes pulciņa aprakstītāja Lalita Lāce kļuva pazīstama kā dzejniece un rakstniece ar vārdu Lalita Muižniece. Aiz Valža Noras slēpos es. Arī Antons A. Acuraugs I. bija mans dubultnieks. Viņš un Aivara Ruņģa radītais Toms Bezmērs labu laiku veidoja žurnāla humora un satīras nodaļas „Skabargu" koksnes kodolu.

Jaunās Gaitas nozīmi trimdas literatūrā un ideju vēsturē pienākas vērtēt citiem. Daudz jau darīts trimdas literatūras pētniecībā, bet tieši *Jaunās Gaitas* vērtējums varētu būt kāda maģistra vai pat doktora darba vērts. Taču skaidra ir attīstības līnija no pirmā numura uz jaunatnes apgādu „Ceļinieks", piecdesmito gadu beigās. Tas no ALJAs pārņēma *Jauno Gaitu*, izveidoja bērmu žurnālu Mazputniņš un jaunatnes žūrnālu Mēs. Ap to sešdesmitajos gados izveidojās neformāla „Studiju grupa", kas turpināja un paplašināja *Jaunajā Gaitā* iesāktās diskusijas par svarīgiem nacionāliem jautājumiem, it sevišķi attiecībā uz Latvijas nākotni. Arī septiņdesmito gadu sākumā nodibinātā Latviešu Rakstnieku Apvienība (LaRA) auga no šīs saknes.

Nav pārspīlēti teikt, ka pirmā atklātā tikšanās ar Latvijas rakstniekiem un kultūras darbiniekiem Stokholmā 1989. gadā bija turpinājums pirmajā numurā bikli iesāktajam. Neatkarīgās Latvijas paaudzes divas daļas bija atkal kopā. Krasi atšķirīgos apstākļos abas bija kopušas latviešu valodu, tās garu,

latvisko kultūru un identitāti. Bijām bijuši šķirti, bet tomēr nedalāmi. Latvija bija ceļā uz atjaunoto neatkarību. Latvijas kultūras dzīve sāka uzņemt jaunu gaitu.

Jaunā Gaita nu jau labu laiku ir bez vākiem un lapām. Viss digitāli. Apbrīnojami. Nākotnē varbūt visu izdarīs mākslīgais intelekts. Bet tad jau varbūt vairs žurnāli nebūs vajadzīgi. Drusku baisi. Taču varbūt tieši tāpēc labi atcerēties, kā tas notika senos laikos, kad vēl žurnāliem bija vāki un lapas un kad tie bija jāsūt pa pastu. Uz tiem laikiem un *Jaunās Gaitas* 70 jubileju no sākotnējiem 13 rakstu autoriem var atskatīties tikai divi – Lalita Muižniece un es. Pirmie jaungaitnieki, bet nebūt ne – pēdējie.

Te mani pie svārku stērbeles parausta Acuraugs. Nu jā, manam jokubrālim arī tieši 70. Atskatoties nebūsim tikai nostalģiski. Pasmaidīsim arī.

Jaunā Gaita digitāli un elektroniski soļo tālāk. Ar tās piektā redaktora Jura Žagariņa gādību to viegli atrast tīmeklī, visus numurus, arī pirmo.

Valters Nollendorfs (dzimis 1931) – rakstnieks, literatūrzinātnieks, sabiedrisks darbinieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis (1990). Aktīvi piedalījies Baltijas Studiju veicināšanas Apvienības (AABS) darbā, kopš tās dibināšanas un bijis tās prezidents (1976-1978). Kopš 1996. gada dzīvo Latvijā, aktīvi darbojas sabiedriskajā un kultūras dzīvē, īpaša nozīme darbam Latvijas Okupācijas muzejā un nākotnes muzeja būvē. Viens no *Jaunās Gaitas* dibinātājiem.

No arhīva . . .

. . . no SKABARGU „koksnes kodola”
***JG* 6.-8. numuros** →

Antons A. Acuraugs I: Valters Nollendorfs

Toms Bezmērs: Aivars Ruņģis

Vilibaldis Pāķis: tas pats Aivars Ruņģis

Antons A. Acuraugs I

MANA (DEMOKRATISKĀ) CĪŅA

Cilvēces, civilizācijas, tautu, organizāciju un redakciju likteņos pienāk brīži, kad likteņa lēmuma rezultātā notiek liktenīgi notikumi, rodas likteņa izvēlēti vadoņi, kas, paļaudamies uz likteņa nemaldību, nebaidās savās rokās pārņemt likteņa grožus, lai pārgrozītu augšā minēto iestādījumu – likteni. Un bieži liktenis ir lēmis, ka šāds no tautas gara izgarots vadonis, pamatodams savu drošsirdīgo, patstāvīgo un pašaizliedzīgo rīcību likteņa lēmumā, runā likteņa apgarotus vārdus, kas tautām vai redakcijām līdz sirmām mūždienām atgādina ciņu, kas norit pāri tautas tiesībām.

Austot jaunam rītam, kas apspīd mani, likteņa izredzētajā kalnā rāpjoties, es jūtos liktenīgā notikuma spiests izskaidrot, kāpēc es un nevis Bezmērs ir izredzēts pārstāvēt tautas patieso balsi Skabargās, kāpēc es, likteņa balss skubināts un savas balss uz priekšu vilkts, izšķīros par Skabargu pārņemšanu (skat. sekojošās lpp., red.) savās rokās un Bezmēra izsūtīšanu politiskā trimdā.
/../
/Taču/ darbi, kā zināms, ir niecīgs pamats politiskam apvērsumam. Parasti tie izpaliek. Un tādā gadījumā jābūt citiem iemesliem. Tos man deva liktenis caur Bezmēra muti. Tas, ko man zem četrām acīm Trimdas Teātra un Dekorāciju Draugu Komitejas aizkulisēs uzticēja Bezmērs, bija tik liktenīgs, ka es pat neuzdrošinos viņa vārdus atklāt, jo negribu nosarkt. Viņa priekšlikums galīgi pierādīja viņa politiskās deģenerācijas tendences, humoristiskās demagoģijas tieksmes un absurdās nopietnības slieksmes. Bet ja kāds politikā zaudē humoru, viņš ir kaitīgs tautas un redakcijas labākajām interesēm.

Tāpēc arī nekavējoties klusībā kontaktēju redakcijas darbiniekus un konsultējos ar Vilibaldu Pāķi, lai demokrātiskā veidā vienotos par to, ka Bezmērs nespēj sadarboties ar Skabargu redakciju un nepārstāv lasītāju intereses. Jo demokrātiskā iekārtā pārstāvības un slepenības princips ir pats svarīgākais. Tautas gribai jāizpaužas!

Apvērsums politikas dēļ

"Skabargu" redakcijā, kā to redzēja

Vilibaldis Pāķis

Politika ir neizbēgama...

Bezmērs pielieto politiku...

Acuraugs rīkojas neparedzēti...

Apvērsums gatavs...

Bezmērs bēg...

Bezmērs aizbēdzis...

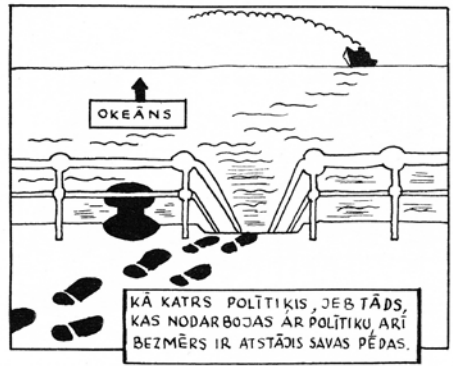

Kas būs, kas nebūs...

Bezmēra trimdu atklātībai parāda
Vilibaldis Pāķis

Tālu prom no Acurauga...

Svarīga sastapšanās...

Bezmērs saskaņas ar lielo politiku...

Pēdējā brīdī...

Par politisku izrīcību no "Skabargu" redakcijas padzītā Bezmēra atpakaļ ceļam izsekojis Vilibaldis Pāķis

Bezmērs atvēris Acurauga vēstuli...

...seko aicinājumam atgriezties...

Krastā piestājis kuģis...

... bet kas tad tas?

Kur palicis Bezmērs?

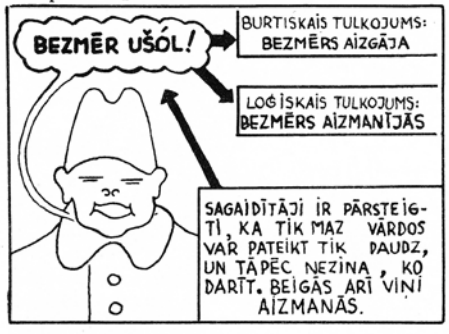

Bezmērs ierodas "Skabargu" redakcijā.

...turpinājums sekos!

Atis Rozentāls

PĀRLAICĪGAIS UN ŠODIENĪGAIS

Raiņa un Blaumaņa lugu jaunākie iestudējumi Latvijā

Latviešu literatūras klasiķiem arī mūsdienās teātri pievēršas samērā regulāri. Joprojām Valmieras teātra repertuārā ar labiem panākumiem rāda Raiņa *Jāzepu un viņa brāļus* Ineses Mičules režijā, un skatītāji turpina pirkt biļetes arī tad, kad izrādes ieraksts jau parādīts Latvijas Televīzijā. Tagad Inese Mičule turpat Valmierā ķērusies pie Rūdolfa Blaumaņa, iestudējot *Ļauno garu*, bet Nacionālā teātra plānā iezīmēts 12. marts, kad vajadzētu būt Mičules iestudējuma *Ugunī* pirmizrādei. Lailas Burānes veidoto Blaumaņa noveļu salikumu skatuvei *Trīs bēres un divas kāzas* jau novembra beigās Liepājas teātrī parādīs Mārtiņa Eihes režijā, bet nākamā gada jūnijā Valmieras teātrī Elmārs Seņkovs rādīs savu versiju par *Skroderdienām Silmačos*. Zināms jau arī tas, ka nākamvasar diviem jau iepriekš rādītiem *Skroderdienu* brīvdabas iestudējumiem producentu grupu paspārnē pievienosies vēl trešais, ko producēs Juris Millers – uz vēl netapušā iestudējuma izrādēm dažādās Latvijas vietās biļetes tirgot sāka jau šovasar.

Pie Blaumaņa un *Ļaunā gara* atgriezīšos raksta beigās, vispirms dodot vietu diviem Raiņa *Induļa un Ārijas* iestudējumiem ļoti atšķirīgās versijās.

Ārijas noslēpums

Režisores Indras Rogas *Induļa un Ārijas* iestudējums Latvijas Nacionālajā teātrī ievadīja jauno sezonu un ir uzskatāms par programmatisku darbu, ņemot vērā, ka Raiņa lugā ir izteikts kara fons un cīņa par varu ir viena no galvenajām tēmām gan lugā, gan izrādē. Kara tuvums Latvijas teātrī vairāk bija jūtams, kad Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā tikko sākās, tomēr aizmirst, ka karadarbība notiek tuvāk, nekā mums gribētos, nevar arī māksla.

Raiņa attēlotā situācija rāda kūru pretstāvi kā leišiem, tā vāciem, un kā vienu, tā otru intereses kūriem nav izdevīgas. Indras Rogas izrādē scenogrāfs Mārtiņš Vilkārsis izveidojis no pārbīdāmiem elementiem transformējamu dekorāciju, kas brīžiem atgādina Berlīnes mūra fragmentus, brīžiem – kādu upurvietu. Sadarbībā ar video mākslinieku Arti Dzērvi un gaismu mākslinieku Oskaru Pauliņu ir radīts vizuāli vienots, nedaudz drūms tēls, kurā dominē zemes un asiņu toņi. Annas Heinrihsones kostīmos uzsvērts kūru un leišu pagāniskums, tikai kūri ir puiciskāki, leiši ar izteiktām (diemžēl butaforiskām) matu kodeļām un bārdām – pieaugušāki. Vāci savukārt ir salīdzinoši „civilizēti", to vadoņi – gludi skūtām sejām un glītos, mākslinieciski apgleznotos apģērbos.

Būtiska vieta izrādes kopnoskaņas veidošanā ir Ērika Ešenvalda mūzikai, kuru dzied Valsts akadēmiskais koris „Latvija". Koristi sēž partera ložās un daļēji arī skatuves priekšā, veidojot skanisku ietvaru, kas ieskauj skatītājus, vismaz parterā zināms efekts tiek sasniegts. Mūzika, kuru, kā komponists atklājis, viņš sarakstījis lielākā apjomā, nekā tā ietilpusi izrādē, varētu dzīvot arī ārpus konkrētā iestudējuma, bet neapšaubāma ir tās ietekme uz izrādes poētisko intonāciju.

Un tomēr jaunais Nacionālā teātra iestudējums primāri nav par kūru virsaiša un vācu jaunavas meitas neiespējamo mīlestību. Lauras Siliņas atveidotā Ārija ir tik mērķtiecīgi padarīta statiska un kaut kādā ziņā dekoratīva (kaut gaišās matu cirtas ir nenoliedzami efektīgas), ka ir diezgan skaidrs – šī nav „zemes mīlestība" starp reālu vīrieti un sievieti, bet gan drīzāk Induļa sastapšanās ar kādu augstāku spēku vai ideju. Raiņa luga gan šādai interpretācijai nedaudz pretojas, īpaši ainās, kad vāci pret Āriju tomēr izturas primāri kā pret komtura meitu. Izrāde kopumā fokusējas uz Induli, viņa sarežģītajām izvēlēm apstākļos, kad „ikviens lai kungs" ir ideāls, bet ne reāls mērķis. Kārļa Reijera Indulī maz vīrišķīga spēka demonstrācijas, vairāk šaubu, izmisuma un centienu atkarot zudušo Emboti ar jebkuriem līdzekļiem. Taču ir skaidrs, ka kūru saujiņa ir par vāju, lai būtu nozīmīgs

pretspars vācu un leišu apjomīgākajiem, nežēlīgākajiem karaspēkiem un to ciniskajiem vadoņiem. Martas Marijas Gruzdovas atveidotā Vizbulīte un Matīsa Kučinska Uģis ir simpātiski, jauni cilvēki, kuru mīlestība un dedzība jāupurē pārspēkam. Izrāde kopumā ir inscenēta ar vērienu, taču tā atstāj daudzus neatbildētus jautājumus.

Cita versija

Zīmīgā datumā – Lāčplēša dienā, 11. novembrī, Xiaomi arēnā (agrāk pazīstama kā „Arēna Rīga") divas reizes skatītājiem tika parādīts vērienīgs dejas uzvedums *Indulis un Ārija* Agra Daņiļeviča horeogrāfiskajā virsvadībā un Intara Rešetina-Pētersona režijā. Agra Daņiļeviča deju skola „Dzirnas" šogad savu 40 gadu jubileju nolēmusi svinēt ar lieluzvedumu, kas horeogrāfa un viņa audzēkņu pieredzē nav pirmais. Jaunajā izrādē iesaistīti ne tikai „Dzirnu" dažādu gadu dejotāji, arī tādi, kas pašlaik aktīvi vairs nedejo, un studijas bērni, bet vēl divu Tautas deju ansambļu „Lielupe" un „Ogre" dalībnieki. „Esmu pateicīga, ka man bija iespēja būt daļai no šīs komandas un radīt kostīmus 554 cilvēkiem," Facebook ierakstīja izrādes kostīmu māksliniece Jana Čivžele.

Protams, veidojot iestudējumu ar tik milzīgu dejotāju sastāvu, uzsvars jāliek uz mērķtiecīgu dejotāju masas (piedodiet par šo apzīmējumu) organizēšanu. Tādējādi līdztekus horeogrāfam inscenētājam Agrim Daņiļevičam strādājuši horeogrāfi Markuss Zmelnigs, Baiba Ķestere, Marta Paula Rāzna, Beāte Ieva Roze, Anete Klapkalne, Paulis Bārzdiņš un Kārlis Božs. Lai cik grūti ir saglabāt galvenā

Deju lieluzvedums *Indulis un Ārija*

Foto: Andrejs Zavadskis

Valmieras teātra izrāde *Ļaunais gars*. Anna: Inese Pudža, Jānis: Rihards Jakovels

Foto: Matīss Markovskis

varoņu pāra dominanti tāda apjoma inscenējumā, kopumā tas ir izdevies, vairākas reizes arī paceļot Induļa un Ārijas atveidotājus Pauli Filipu Bārzdiņu un Beāti Ievu Rozi virs pārējiem dejotājiem. Teksts ir reducēts līdz nedaudziem teikumiem, kas izskan lielākoties Zanes Zustas pārstāstā, no oriģināla atstājot samērā maz, vienlaikus librets respektē lugas sižetu, bet, protams, no tekstuālas ideju cīņas izrādes tēma pārslēdzas uz fiziskiem kauju un citu darbību atveidojumiem.

Būtiska vieta izrādē ir Valtera Pūces mūzikai, viņš pats spēlē arī čella solo, izrādē iesaistīti ļoti nopietni izpildītāji – orķestris „Sinfonietta Rīga" ar diriģentu Normundu Šnē un koris „Balsis" Inta Teterovska vadībā. Pūces mūzikai piemīt ne tikai melodiskums, bet arī teju holivudisks vēriens, kas piemērots konkrētajam masu uzvedumam, jo palīdz apvienot horeogrāfiju ritmiski precīzos un muzikāli iedarbīgos koncertnumuros, saglabājot vienotu muzikālo dramaturģiju. Režisors Intars Rešetins-Pētersons, gan citādi, nekā sākumā iecerēts, beidzot varēja īstenot savu sapni iestudēt šo lugu, ko bija piedāvājis pat vairākiem teātriem. Būtiski, ka izrādi skatījās arī daudz jauniešu, kas nāca organizēti no skolām – pat ja dažs no viņiem kādā brīdī mazliet garlaikojās, Raiņa vēstījuma nospiedums noteikti paliks atmiņā.

Sliktā nauda

Un nu – atpakaļ pie raksta sākumā solītā Blaumaņa. Luga *Ļaunais gars* nav pati populārākā no rakstnieka mantojuma, taču Valmieras teātra vēsturē ir veiksmīga šī darba interpretācija Feliksa Deiča režijā 1996. gadā, tolaik teātra Apaļajā zālē. Režisore Inese Mičule nolēmusi pārcelt lugas darbību uz

nosacītām mūsdienām, vienlaikus īpaši nemainot Blaumaņa tekstu un lugas sižetu, bet naudas summa, ko šķietami laimē Riharda Jakovela atveidotais saimnieks Jānis, ir konvertēta no 75 000 cara rubļiem uz 4,5 miljoniem eiro. Vienlaikus ziņu par laimestu Jānis izlasa drukātajā avizē, kas ar mūsdienu realitāti ir drusku pretrunā.

Valmieras teātra izrāde sākas neparasti – puskrēslā cilvēki pārnēsā kastes, viņu kustības ir mehāniskas, un, atkarībā no samaitātības pakāpes, asociācijas var svārstīties skālā no pasta nodaļas līdz narkotiku kurjeriem. Tomēr pareizā atbilde ir – mūsdienu zemnieku saimniecība, kas audzē vistas un pārdod olas. Vistas kā cilvēku aprobežotības simbols Latvijas teātrī gan ir jau bijušas – Alvja Hermaņa iestudējumā *Revidents* Jaunajā Rīgas teātrī (2002). Scenogrāfa Uģa Bērziņa veidotajā industriālajā vidē varoņi darbojas Ilzes Vītoliņas radītajos kostīmos, kas no ikdienišķi neitrāliem pakāpeniski nomainās uz pārspīlēti svinīgiem, pat bezgaumīgiem. Paņēmiens nedaudz atgādina savulaik Rolanda Atkočūna mēģinājumu Dailes teātra izrādes *Trīnes grēki* (2012) darbību pārcelt uz Rīgas centrāltirgus paviljonu, liekot Blaumaņa varoņiem staigāt bezgaumīgā apģērbā, kādu tirgū var iegādāties. Vēl viens jaunievedums ir Ievas akcents – Alūksnes vai Gulbenes, to varbūt pati aktrise Ieva Estere Barkāne labāk zina. Tas, ka brāļa iemīļotā runā „nepareizā" latviešu valodā, Ineses Pudžas atveidotajai Ievai ir papildu arguments, kāpēc liegt jauniešiem precēties.

Izrāde ir atturīgi vēsa, tā nav komēdija, bet īsti nav arī drāma, teātris palicis pie Blaumaņa dotā žanra apzīmējumu „tautas luga". Taču galvenā atšķirība, manuprāt, ir attieksmē pret lugas varoņiem. Lai kādas nepilnības arī nebūtu rakstnieka radītajiem varoņiem, viņus visus ieskauj Blaumaņa cilvēkmīlestība, kāda, vismaz pēc izrādes spriežot, nepiemīt Inesei Mičulei. Režisore nesaudzīgi uzrāda visas rakstura vainas un negodīgās savstarpējās attiecības, nedodot nekādas atlaides. Bet tas savukārt izrādes noskaņu padara atsvešinātu un kaut kādā ziņā drūmu, respektīvi, to, ka viss īpaši labi nebeigsies, jūt jau darbības gaitā. Režisore stāv visiem šiem ļaudīm pāri un rāda, cik viņi ir slikti, pat Jāņa māte, kas naudā saskata lugas nosaukumā minēto ļauno garu, Valmieras versijā ir diezgan šiki tērpusies, tātad – liekule. Izrāde pildās ar skatītājiem, kas nāk uz Blaumani, bet tajā valda pavisam cits gars.

Gaidīsim nākamos iestudējumus. Sezona priekšā vēl gana gara.

Atis Rozentāls ir laikraksta *Diena* Latvijas ziņu nodaļas redaktors un *Jaunās Gaitas* redkolēģijas biedrs.

Latvijas Nacionālā teātra izrāde *Indulis un Ārija*
Indulis: Kārlis Reijers, Ārija: Laura Siliņa

Foto: Mārtiņš Vilkārsis

Linda Treija

ROMANTISKAIS REĀLISTS

Auseklis Ozols (1941-2025)

„Es sapratu, ka mans patiesais darbs ir novērot Dieva radīto un pēc labākās sirdsapziņas to piefiksēt, izmantojot man dotās Dieva dāvanas, un dalīties tajā ar saviem līdzcilvēkiem."

Auseklis Ozols

Dzīve

Mākslinieks nāca pasaulē 1941. gada 22. septembrī Strenčos, Latvijā, vācu okupācijas laikā.

Krievu armijai tuvojoties, Ozolu ģimene devās prom no dzimtenes. Ausekļa vecāki Dzintra un Alfrēds Ozoli un māsa Aija pārdzīvoja daudzus smagus brīžu bēgļu gaitās, arī Drēzdenes bombardēšanu. Mākslinieks vēlāk atcerējās, kā pār pilsētu lidoja viens bumbvedēju vilnis pēc otra, metot degbumbas, un nakts debesis iedegās tā, it kā būtu diena. Ausekļa māsa Aija atminas, ka, kad sākās Drēzdenes apšaude, viņu tēvs ieskrēja grāvī blakus dzelzceļa sliedēm ar Ausekli klēpī. Auseklis esot pacēlis acis uz savu satraukto tēvu un teicis: „Neuztraucies, Tēti, Dievs mūs sargās," un tad bērns esot iemidzis. Cenšoties sasniegt amerikāņus un britus, Ozolu ģimene pārdzīvoja arī ieslodzījumu nacistu koncentrācijas nometnē Dahavā, Bavārijā, kur īsu brīdi tika aizturēti un pēc tam atbrīvoti. Kā daudzas latviešu ģimenes viņi gaidīja kara beigas aiz sabiedroto līnijas, visu laiku cerot atgriezties atbrīvotajā un neatkarīgajā Latvijā. Saprotot, ka tas nenotiks, viņi 1949. gadā, pēc pavadītajiem četriem gadiem Vircburgā, kara saplosītajā Rietumvācijā, pārcēlās uz Trentonu, Ņūdžersijas štatā.

Auseklis uzauga pēckara Amerikas reibinošajos 50. gados. Tur arī radās interese par mākslu. Mākslinieks par šo laiku atceras, ka „to ļoti veicināja Trentonas apgabala skolotāji un mākslinieki. Baksa (Bucks) apgabala un Delavēras ielejas gleznieciības skola (Delaware Valley School of American Painting) Trentonas apgabalā deva man pirmo vispārējo mākslas ietekmi un kļuva par ceļvedi manā mākslinieciskajā karjerā. Pēc vidusskolas daudzi mani mudināja izvēlēties tālāk izglītoties vecākajā mākslas skolā Amerikā, daudzu manu mentoru alma matter – Pensilvānijas Tēlotājmākslas akadēmijā (Pennsylvania Academy of Fine Arts PAFA). Manas estētiskās jūtas izveidojās un pilnveidojās šajā augstskolā, kā arī Pensilvānijas Universitātē (The University of Pennsylvania) un Tailera Mākslas skolā Templa universitātē (The Tyler School of Art at Temple University)."[1]

Nozīmīgs pagrieziens Ausekļa Ozola turpmākajā dzīvē un karjerā bija 1968. gads, kad viņš satika jauno Ņūorleānas mākslas muzeja NOMA kuratori Dode Platou, kura uzaicināja mākslinieku strādāt pie izstāžu projektiem un iekārtošanas. Esot Ņūorleānā, viņš ne tikai strādāja muzejā, bet arī dzīvi iesaistījās vietējā mākslas vidē. Uzturēšanās pilsētā, kas bija paredzēta tikai uz vienu gadu, kļuva par pastāvīgu dzīvi, kad viņš 1972. gadā satika un apprecēja Gvendolīnu Lānu (Gvendolyn Laan). Ņūorleānā Lānu ģimene, kura 1948. gadā ieradās Amerikā no Holandes, bija ievērojama ar savu ieguldījumu vietējā mākslā un kultūrā. Jaunajā Ozola ģimenē piedzima trīs meitas – Saskia, Aija un Indra Šarlote. Saskia Ozols ir māksliniece un turpina tēva aizsākto klasiskās mākslas tradīciju saglabāšanu.

Ozols turpināja pavadīt laiku arī Filadelfijā, gleznojot dizainus un sienas gleznojumus, kā arī nodarbojoties ar komerciālo mākslu. Septiņdesmito gadu beigās Auseklis un Gvendolina, jūtot, ka Ņūorleānā trūkst mākslas skolas, kas pielietotu mācīšanā vairāk klasiskās un tradicionālās akadēmiskās metodes, atvēra mākslas akadēmiju virs itāļu restorāna Magazine ielā pašā pilsētas centrā – The New Orleans Academy of Fine Arts (NOAFA).

1980. gadā notika traģēdija. Gvendolina gāja bojā negadījumā 1980. gada 12. aprīlī, kad kaimiņš pielādēja pistoli un nejauši izšāva pa sava otrā stāva logu. Lode izgāja cauri

[1] *Auseklis Ozols. The romantic Realism of an Artist and Teacher* by John R. Kemp, 192 lpp., Pelican Publishing Company, Gretna, 2018.

Ozolu dzīvojamās istabas logam, trāpot un nogalinot Gvendolinu.

Otrs trieciens sekoja pavisam drīz – ēka, kurā atradās Ausekļa izveidotā skola, tika pārdota, un jaunie īpašnieki nevēlējās atjaunot īres līgumu. Tomēr mākslinieks atrada spēku sevī turpināt gleznot, atrast risinājumu mākslas akadēmijas telpu problēmām un veltīt laiku un mīlestību savām trim meitām.

Pāris gadus vēlāk viņa skolniece Dorotija Koulmena (Dorothy Coleman) piedāvāja kā jaunu mājvietu Ņūorleānas Mākslas akadēmijai 19. gadsimta 80. gadu trīsstāvu ēku ar plašu skatu uz ziemeļiem tālāk Magazine ielā 5256. Dorotija Koulmena vēlāk kļuva par mākslas akadēmijas prezidenti. Akadēmija bija Ausekļa lolojums, liela daļa no viņa dzīves. Viņš ievadīja daudzus jaunos mākslinieku klasiskās mākslas pasaulē, kļuva par viņu nozīmīgu mentoru. Viņš uzskatīja, ka galvenais mākslā ir skatīties dabā, novēroto iemūžināt, lai parādītu to citiem. Tas kļuva par lielu izaicinājumu mākslinieka, kad viņš 2012. gadā zaudēja redzi ar labo aci, taču, tāpat kā pēc iepriekšējām traģēdijām un grūtībām, Auseklis Ozols atrada spēku un gribu turpināt gleznot un mācīt.

Ozols ir saņēmis daudzus apbalvojumus, to starpā Pensilvānijas Mākslas akadēmijas Kresona Eiropas ceļojošo stipendiju (Cresson European Traveling Scholarship)1964. gadā un Tūrona balvu (Thouron Prize for Composition) 1963. gadā. Viņš saņēma arī Ņūdžersijas štata muzeja (New Jersey State Museum Purchase Prize) balvu 1965. gadā, Nacionālās Dizaina akadēmijas Dž. Hallgartena balvas (National Academy of Design's Julius Hallgarten Awards) 1963. un 1964. gadā, Delgado biedrības balvu Ņūorleānas Mākslas muzejā (Delgado Society Award at the New Orleans Museum of Art), Ņūorleānas Mākslas padomes 2009. gada mākslas kopienas mākslinieka balvu (Arts Council of New Orleans's 2009 Community Arts Artist of the Year) un Ņūorleānas Mākslas muzeja (New Orleans Museum of Art's Love in the Park Award) balvu 2008. gadā, u.c.

Auseklis Ozols ir arī gleznojis sienas gleznojumus Luiziānas gubernatora savrupmājā Batonrūžā (Baton Rouge), Svētās Rozes de Limas baznīcā Beisentluisā, Misisipi štatā (St. Rose de Lima Church in Bay St. Louis, MS) un Vindzoras viesnīcā Ņūorleānā (Windsor Court Hotel in New Orleans). Viņa darbi atrodami daudzās privātās kolekcijās, kā arī muzejos, starp tiem minami Ņūorleānas mākslas muzejā (New Orleans Museum of Art), Ņūdžerijas štata muzejā Trentonā (New Jersey State Museum in Trenton) u.c.

Ozols aizgāja šoruden no sirds mazspējas savās mājās Ņūorleānā, Luiziānas štatā, 2025. gada 24. septembrī, tikai divas dienas pēc savas 84. dzimšanas dienas.

Ņūorleānas tēlotājmākslas akadēmija (NOAFA)

„Pirmajos gados NOLA (New Orleans, LA) es iepazinos ar trim galvenajām mākslas skolām un to mācību programmām: Ņūkombas mākslas skolu (Newcomb art school at Tulane), UNO mākslas nodaļu (UNO art department Tulane) un LSU (Louisiana State University). Visas bija lieliskas skolas ar augstīgu vēsturi, taču tās bija nonākušas „jauno" un aizraujošo virzienu aizsegā. Pamatkursi, piemēram, mākslinieciskā anatomija, zīmēšana un gleznošana, portrets, ainava, klusā daba, krāsu teorija, materiāli un tehnikas, un daudzi citi, kas gadsimtiem ilgi bija galvenie kursi, tika atmesti, jo tie pārāk ierobežoja brīvo garu."[2]

Auseklis Ozols, iedvesmojoties no Tomasa Īkinsa (Thomas Eakins, 1844-1916) un Pensilvānijas Tēlotājmākslas akadēmijas mācību metodēm un estētiskās filozofijas, 1978. gadā, saņēmis savu uzņēmējdarbības sertifikātu no Luiziānas štata sekretāra, nodibināja Ņūorleānas Tēlotājmākslas akadēmiju.

Mākslinieks pats sagatavoja nepieciešamo aprīkojumu gleznošanas un zīmēšanas studijai, gan unikālus koka studijas molbertus, paša izstrādātus zīmēšanas solus, kā arī modeļu statīvus un citas mēbeles. Divu gadu garumā darbs akadēmijā bija ļoti iedvesmojošs, jo klases bija pilnas. Pēc traģiskā notikuma ģimenē un mākslas akadēmijas telpu zaudējuma 1980. gadā, varētu domāt, ka turpināt iesākto Auseklim Ozolam būtu bijis pārāk sāpīgi un grūti.

Bet mākslinieks, ar Dorotija Koulmenas palīdzību, atrada iespēju turpināt mākslas akadēmijas darbību nu jau citā ēkā, kura piederēja Koulmena (Coleman) ģimenei, kas ļoti atbalstīja mākslas akadēmijas ideju. Ieguvis

[2] <https://ozolscollection.org/1642-2/>

Auseklis Ozols. *Godājamie veterāni*. Detaļa, e/a, 2017

arhitektūras izglītību koledžā, Auseklis Ozols pielāgoja jauno ēku, lai tajā iekārtotu dzīvotspējīgu mākslas akadēmiju. Tika izveidota lekciju zāle un modernas gleznošanas studijas, biroja telpas un divas lielās apakšstāva telpas kļuva par galerijām. Tika izveidots arī neliels skolas veikals mākslas materiāliem.

Studentu apmācības programmā bija zīmēšanas, gleznošanas, skulptūras un fotogrāfijas pamati, sākot no ģeometriskām formām, perspektīvām līdz klasiskajai tēlniecībai, cilvēka anatomijai un pēc tam jau portretu, figūru zīmēšanai no dabas. Ozols mācīja saviem studentiem principus, kas vadījuši mākslinieku kopš renesanses.

Mākslas akadēmijā strādāja vairāki labi pazīstami vietējie mākslinieki, starp tiem arī tēlnieks Kinzejs Branhems (Kinzey Branham), ar kura palīdzību tika sagatavota tēlniecības nodaļa blakus esošajā ēkā, kas arī piederēja Koulmaniem. Mācības guva lielu atsaucību. Akadēmijas galerija kļuva par iecienītu un pieprasītu vietējo izstāžu norises vietu.

Mākslinieks aizgāja pensijā no darba Ņūorleānas mākslas akadēmijā 2020. gadā, kad notika liela diskusija par akadēmijas nākotni un misijas saglabāšanu. Koronavīrusa pandēmijas laikā arhīvi, dokumenti, zīmējumi un gleznas, kas datējamas ar 20. gadsimta 50. gadiem, bija jāiepako un jāpārvieto, un tā radās Ozola kolekcija (THE OZOLS COLLECTION: A Museum of American Painting and Pedagogy). Ausekļa Ozola dibinātā mākslas akadēmija ar savu tradicionālo metožu un teoriju mācīšanu un saglabāšanu atstāja paliekošu iespaidu uz Ņūorleānas, mākslas dzīvi. Tā aktīvi darbojas arī pašreiz.

Uzskati un domas par mākslu

Ozols savu gleznieciības stilu ir raksturojis kā romantisko reālismu. Mākslinieks uzskatīja, ka vienīgais ceļš uz patiesi izteiksmīgu gleznieciību, vai tā būtu reāla vai abstrakta, ir labs zīmējums un kompozīcija.

„Zīmēšana ir meklēšana, ieskatīšanās radīšanas brīnišķīgajos noslēpumos, un tā ir arī personības izpausmes līdzeklis," sacīja Ozols. „Viss, kas ir mūsos, izpaužas šajā zīmējumā. Tas ir brīnumaini. Nevar iemācīties gleznot, neiemācoties zīmēt. Tas vienkārši tā ir. Zīmējums ir visu vizuālo mākslu pamats. Tā ir būtība. Tas ir kā būvēt katedrāli.

Vispirms jāieliek pamati, tad nāk sienas un galu galā visa mūzika, dekorācijas un izteiksmes seko pēc tam. Bet pats galvenais ir, ka tam jābalstās uz kārtīga pamata. Šis pamats ir zīmējums."[3]

Viņš gleznoja, zīmēja no dabas, gan ainavas, portretus, ziedus, klusās dabas un agri nonāca pie atziņas ka cilvēka acs redz pavisam citādi nekā kameras acs. Mākslinieks mācījās PAFA 20. gs. sešdesmitajos gados pie tādiem pazīstamiem mūsdienu mākslinieciem kā Marsela Dušampa (Marcel Duchamp), Žaka Lipšica (Jacques Lipchitz), Roberta Raušenberga (Robert Rauschenberg) un Roberta Mazervela (Robert Motherwell), kā arī citiem abstraktā ekspresionisma kustības mākslinieciem. Auseklis saprata un mīlēja abstrakto mākslu. Viņa vārdiem: „Abstrahēt kaut ko nozīmē nonākt pie būtības esences. Tas prasa studijas un daudz zināšanu. Tas nav kaut kas ātrs vai vienkāršs. Ja mākslinieks strādā godīgi un izpaužas, tas būs redzams. Tas ir kaut kas, ko nevar piespiest vai viltot."[4]

Auseklis Ozols bija gleznotājs, kuru fascinēja pasaule ap viņu. Mākslinieka radītie darbi piesaista ar skaistumu, kas nāk no ikdienas novērojumiem. Tas izpaužas viņa gleznotajās ziedu kompozīcijās, cilvēku figūru pozās, seju vaibstos, tveicīgi piesātinātajās Luiziānas ainavās. Viņš vienreizēji spēja uzburt to īpašo Luiziānas dabas noskaņu ar žuburotajiem kokiem, kuru zaros šūpojas spāņu sūnas, ar ūdens atspīdumiem ciprešu purvā, pelikāniem, gārņiem un vanagiem, tveicīgajiem saulrietiem un rasainajiem saullēktiem, kas bija mākslinieka mīļākais dienas brīdis. Auseklis Ozols savā mākslā mēģināja atrast to, kas ir fundamentāls, paliekošs, būtisks.

[3] <https://64parishes.org/entry/auseklis-ozols>
[4] Turpat

Izmantotie materiāli:
Auseklis Ozols. The romantic Realism of an Artist and Teacher by John R. Kemp, Pelican Publishing Company, Gretna, 2018.
<https://auseklisozols.com/>
<https://ozolscollection.org/1642-2/>
<https://64parishes.org/entry/auseklis-ozols>

Gleznotāja, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir *JG* mākslas redaktore.

Rita Šmagre-Žīgure

ULVIS ALBERTS. KAMERA KĀ IDENTITĀTE

Meistara rudens

Ir 11. novembris, diena, kad Latvijas pelēkajās debesīs skopi parādās gaisma. Gaisma, kas prasa spilgtumu, zibsni, turpinājumu. Spilgtumu, ko sniedz sveces liesma vai fotokameras ekspozīcijas gaisma. Laiks nobriedinājis Latvijas varoņu vakaru – Lāčplēša dienu, kad zemes smagnējā tumsa uzziedinās tūkstošiem sveču trīsu un kūpošu lāpu liesmas. Pēc pāris stundām sociālie tīkli tiks uzlādēti ar krāšņiem attēliem, fotogrāfijām no Liepājas līdz Zilupei, tiks veidoti stāsti un stāstiņi par šo Latvijai sakrālo brīdi. Tikmēr Rīgas pusē, Mārupē savā istabā sēdēs kāds sirms vīrs ratiņkrēslā, mums zināms kā fotogrāfs Ulvis Alberts un, iespējams, raudzīsies mirgojošā televīzijas ekrānā ar svētku tiešraidi no 11. Novembra krastmalas. Roka varbūt neviļus pastiepsies pēc fotokameras, domas kārtos rakursus un kompozīciju, uzliks gaismas, vēros ēnas un pusēnas. Uzticamais instruments – fotokamera meistaram jau ilgu laiku kā klusē, tikai ritmiski, neredzami viļņi reflektē tās kādreiz trauksmaino un mutuļojošo dzīvi.

Apmēram simts kilometrus no Rīgas uz Vidzemes pusi – Cēsīs, Lielās Skolas ielas 6 pagalmā starp tēlnieka Jāņa Mintika sfēriskajām lodēm un vakara prožektoru gaismām vīd lielizmēra izstādes plakāts. Tas uzrunā un aicina ar dinamisku, tumšādainu sievietes tēlu, vēl šodien Latvijas platuma grādos pietiekami ekstravagantu un noslēpumainu: *ULVIS ALBERTS. CAMERA AS PASSPORT. Fotoizstāde Cēsīs 12.7.- 29.12.*

Gandrīz pusgadu Pasaules latviešu mākslas centra galerijā ir apskatāma latviešu izcelsmes amerikāņu fotogrāfa Ulvja Alberta darbu izstāde. Tā tapusi sadarbībā ar galeriju un izsoļu namu *Birkenfelds*, Ulvja Alberta fondu un Pasaules latviešu mākslas centru Cēsīs.

Ulvis Alberts. Īsa biogrāfija

Ulvis Alberts dzimis 1942. gadā Rīgā, un otrā pasaules kara laikā kopā ar ģimeni devies bēgļu gaitās uz Vāciju, bet 1949. gadā pārcēlies uz dzīvi ASV. Tēvs Uga Alberts bija mākslinieks un arhitekts. Ulvis Alberts studējis Vašingtonas štata universitātē Sietlā un ieguvis bakalaura grādu radio un televīzijas mākslas zinātnē. Universitātē apgūta arī fotogrāfija. Pirmās nozīmīgās fotogrāfijas – rokmūziķu portretus, kā Bobu Dilanu, Džimmiju Hendriksu, Džeriju Garsiju – publicējis sešdesmito gadu beigās Sietlā vietējos preses izdevumos. Septiņdesmitajos gados darba gaitas Ulvi Albertu aizvedušas uz Amerikas Filmu institūtu Beverlihilsā un viņš pārcēlies uz dzīvi Losandželosā. Holivudas filmu uzņemšanas laukumi viņam kļuva par iedvesmas avotu aktieru, režisoru, producentu portretiem, kā Džeks Nikolsons, Pols Ņūmens, Kristofers Rīvs, Groučo Marks un projektiem, piemēram, „Ledusskapis". Septiņdesmitajos, astoņdesmitajos gados Ulvis Alberts pievērsies pokera spēļu fotografēšanai, kas rezultējās grāmatā *Poker Face* (1981). Pokera fotogrāfijas kļuva par vienu no nozīmīgākām fotogrāfa daiļrades izpausmēm.

Kopš 1983. gada Ulvis Alberts regulāri apmeklējis Latviju, veidojis fotogrāfiju sērijas gan par padomju periodu, gan Latvijas brīvvalsts laiku – 90. gadiem.

2017. gadā 75 gadu vecumā Ulvis Alberts pārceļas uz dzīvi Latvijā.

Ulvja Alberta fotogrāfa darbība apkopota grāmatā *Ulvis Alberts. Camera as Passport,* 2009., Rīga. Tā kļuvusi par Ulvja Alberta radošās dzīves konceptu, tajā iezīmētas četras galvenās tēmas – slavenību portreti, pokers, projekts Ledusskapis, Latvija.

Ulvis Alberts strādājis lielākoties ar analogo fotogrāfiju, izmantojot melnbalto filmu. Iedzimtais talants, kameras redzējums ir noteicis viņa lomu un nozīmību gan trimdas, gan Latvijas fotogrāfijas laukā.

Galerija *Birkenfelds.* Ceļš uz Latviju

Galerijas Birkenfelds direktors Toms Zvirbulis stāsta:

„Ar fotogrāfiju manas attiecības sākās 2009. gadā. Ar kolēģi toreiz vēl apspriedāmies, vai galerijai būtu jēga strādāt ar fotomākslu. Mēs nodarbojāmies ar gleznieciību, grafiku, tēlniecību. Toreiz sabiedrības attieksme pret fotomākslu bija skeptiska, vēl nebija tādas telefona fotografēšanas kultūras kā šodien, nebija 'aifonu' fotogrāfiju buma un sociālo tīklu attīstības kā šodien.

Man šķita unikāli, ka Ulvis Alberts – latvietis, kurš bijis klāt Amerikā daudziem interesantiem notikumiem, redzējis un saticis personības – mūziķus un kinozvaigznes, kas bija interesantas arī manai paaudzei Latvijā. Melnbaltā fotogrāfija, ar daudziem noslēpumainiem, nezināmiem tēliem, kā pokera spēlmaņi vai slavenību sērijas, kā slavenības pie ledusskapjiem – tas mani aizrāva! Es piedāvāju Ulvim sarīkot viņa grāmatas *Ulvis Alberts. Camera as Passport* prezentāciju un arī darbu izstādi. Ulvim tas likās forši, ka kāda galerija šeit (Latvijā) par viņu ir ieinteresējusies un piedāvā sadarboties ar labiem nosacījumiem. Izstādei un grāmatai bija plaša un interesanta publicitāte. Ar to brīdi sākās galerijas un Ulvja sadarbība. Galerija Ulvja darbus sāka pārstāvēt vai visā pasaulē, piedalījās starptautiskās izstādēs, mesēs. Ja iepriekš Ulvis bija cieši saistīts ar Ameriku un tās tirgu, tad tagad, strādājot ar mūsu galeriju, viņam radās daudzi cienītāji arī Latvijā.

Ar Ulvi esam kļuvuši draugi – gan priekos, gan bēdās. 2017. gadā Ulvim Amerikā bija sirdstrieka un tika veikta sirds operācija, un tā kā Ulvim nebija neviena, kas par viņu parūpētos, tika pieņemts lēmums pārvākties uz Latviju. 2017. gadā es palīdzēju Ulvim repatriēties, arī pārvest viņa darbu arhīvu. Kopš tā laika Ulvis ir Latvijā. Tā sanācis, ka Ulvja veselības stāvokļa dēļ esmu viņam blakus arī ikdienā un atbalstu viņu līdz pat šai dienai."

Galerija *Birkenfelds*. Izstāde Pasaules latviešu mākslas centrā, Cēsīs

Toms Zvirbulis:

„Ulvja darbi ir sadalīti vairākos ciklos – slavenības, slavenības pie ledusskapja, mūziķi, pokera spēlmaņi. Pieturoties pie šī koncepta galerija *Birkenfelds* ir veidojusi visas Ulvja izstādes. Ar gadiem Ulvja arhīvā tiek atklātas arī jaunas tēmas, kā rodeo fotogrāfijas, tāpat darbi no dažādiem Ulvja inscenētajiem projektiem.

Pasaules latviešu mākslas centra direktors, izstāžu dizainers Kārlis Kanderovskis kopā ar savu komandu visu meistarīgi iekārtoja, radot stāstu par tēliem, kas reflektē Ulvja dzīvi. Kārlim palīdzēja arī mans kolēģis Aldis Jumejs, kurš labi pārzin Ulvja daiļradi un kuram ir pieredze darbā ar pašu Ulvi. Veidojot Ulvja izstādi Cēsīs, mans uzdevums bija sagādāt pašus darbus un teksta materiālu. Darbi uz izstādēm vienmēr tiek iedoti vairāki, bija izvēle. Izstāde rezultātā – oriģināla. Kārlis lieliski pārvalda telpu, zin kā veidot stāstu. Arī iepriekšējās izstādes ir labs apliecinājums viņa profesionālismam un kompetencei. No manas puses svarīgi ir neiejaukties. Ir jāļauj otram radīt tādu tēlu, kādu viņš to redz. Izstādē redzami ne tikai Ulvja darbi, tur bija arī fotokameras, filmiņas, pokera lietas. Puiši strādāja fantastiski, viņi izstādei pat pokera galdu uztaisīja! Es vairākkārt esmu braucis uz Cēsīm un skatījies Ulvja izstādi un katru reizi esmu tajā atradis jaunu redzes leņķi – jaunas nianses vai kopsakarības. Tā kā Kārlis pats nāk no Amerikas, viņa redzējums par ekspozīciju ir atšķirīgs no citiem latviešu kuratoriem. Kā teica

Kino redaktors Martin Scorcese ar sievu Julia Cameron no sērijas Icebox. 1975

Popdieviete Cheryl Sarkisian (Šēra) ar popdievu Elton John. 1975

viens mans klients – es šajā izstāžu zālē jūtos kā citā valstī."

Stikla caursišana. Zudušo laiku meklējot

„Ulvim ir fantastisks cilvēku arhīvs. To nav iespējams atkārtot," atzīmē Toms Zvirbulis. Ulvja Alberta fotogrāfijas ieved skatītāju pagājušā gadsimta atmosfērā un notikumos. Un ne tikai. Ulvis Alberts Cēsīs ienācis ar Ameriku, vidi, pasauli, kas skatītājam Latvijā lielākoties asociējas ar kaut ko varenu, daudzveidīgu un pretrunīgu. Amerika – zeme un cilvēki, kuri dzīvo zemeslodes otrajā pusē, tālu, tālu projām... Un te notiek brīnums, kā stikla caursišana. Izstāde liek sastapties aci pret aci ar personībām, kuru vārdi pazīstami, sejas panti redzēti. Tie kā mistiskas nāras jaunekliīgiem vaibstiem iznirst no pagātnes un paģēr pieņemt viņu laiku. Skatītājs stāv šo tēlu priekšā un mēģina vilkt paralēles starp savu iztēli, stereotipu drumslām, klišejām un Ulvja Alberta radīto viņa laika klātbūtnes efektu – 60., 70., 80. gadu jauneklīgumu, bohēmu, maigumu un azartu. Fotogrāfijas un tēli žilbina, liek notirpt acu nerviem – meitenīgā Tīna Tērnere, kurai vēl priekšā rekordlielas turnejas un dziesma „The Best", supermens, popkultūras ikona aktieris Kristofers Rīvs izcilā fiziskā formā marmorīga baseina malā, plastisko operāciju neskartā, dabīgā skaistule mūziķe Šēra pārī ar līdz nepazīšanai jauneklīgo, draisko superzvaigzni Eltonu Džonu, vēl trīsdesmit trīs gadīgs, gandrīz kā eņģelis Pols Makartnijs, vizuāli eksotiskais afroamerikānis un čeroki cilts pēctecis ar burvju ģitāru – Džimmijs Hendrikss. Skatītājs tiek ievests aizspogulijā, ar Ulvja Alberta acīm un kameru nolūkojas slīdošajās, sastingušajās sejās un stāvos kā ikonās. Tēlos, kuri vēl šodien tiek pielūgti, idealizēti un preperēti.

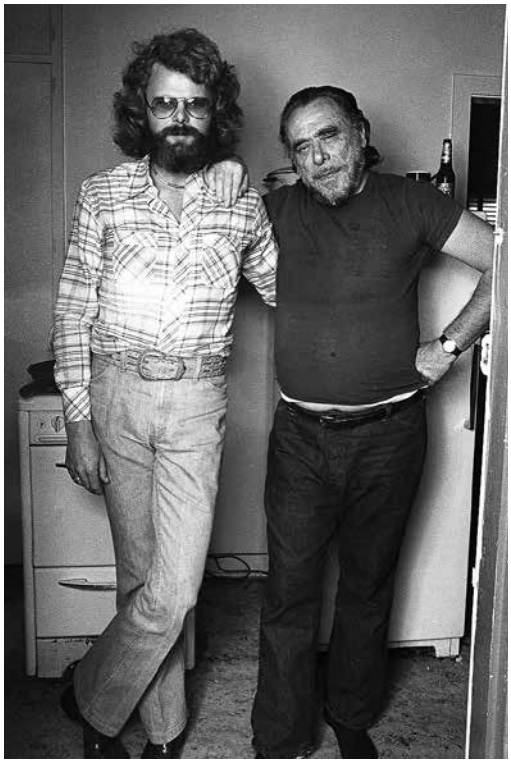

Ulvis Alberts pats, kopā ar rakstnieku Charles Bukowski pie viņa ledusskapja. 1976

Vispasaules pokera čempions Doyle Brunson ar savu vinnestu Lasvegasā. 1980

Pokera spēle – patiesība zem maskas

Ulvja Alberta fotogrāfiju sērija ar pokera spēlētajiem ieved klusējošā spēles pasaulē. Neviļus rodas jautājumi – „Kas ir pokers? Kur tas radies?" Iztēlē pazib krāsaini, mirgojoši kazino tālajā Lasvegasā vai hrestomātiskā Džeimsa Bonda filma *Casino Royale* ar augsto likmju pokera turnīru un meistarīgo Danielu Kreigu. Interesanti ir uzzināt, ka lielākā daļa pētnieku uzskata, ka pokera spēle radusies tieši Amerikā 19. gadsimta sākumā upju kuģos Misisipi un Ņūorleānā. Manos priekšstatos – gudra un sarežģīta spēle, kurā iesvaidītie ir cilvēki ar īpašām spējām.

1977. gadā Ulvim Albertam bijusi reta iespēja dokumentēt profesionālā turnīra aizsākumus Lasvegasā. Salīdzinot ar mūsdienu turnīriem, agrīnajos pasākumos, piemēram, kā *The Big On*e un *Texas Hold'em Buy-in*, dalībnieku skaits bijis nosacīti neliels. Lielākā daļa spēlētāji cits citu pazinuši gan pēc vārda, gan īpaši – pēc reputācijas. Šajos turnīros Ulvis Alberts ir iemūžinājis vairākus leģendārus azartspēļu pasaules pārstāvjus – *Amarillo Slim* Prestonu, Džeku *Treetop* Štrausu.

Ulvja Alberta fiksētajās pokera spēles epizodēs dalībnieku vidū dominē statisks miers, neredz atklātas emocijas vai pārdzīvojumus. Tāda īpaša, klusa savaldība, tēlota vienaldzība. Pokera spēlētāji ir uzlikuši maskas. Un tomēr... Ulvja Alberta pokera spēlētāju portreti ir kā psiholoģiskas miniatūras. Viņš fiksē sviedru pilienu, nelielu plakstiņa kustību, pirkstus, kas nervozi satvēruši žetonus. Tajā mirklī, kad spēlētājs cenšas noslēpt emocijas, fotokamera tās atklāj. Tā kļūst par rentgenu, kas izgaismo iekšējo trauksmi un spriedzi. Šajā spēlē arī Ulvis Alberts ir spēlētājs. Kamera ir viņa likme, viņa kārts uz galda.

Kas tavā ledusskapī?

Icebox projektu Ulvis Alberts iecerēja 1976. gadā, kad darba gaitas viņu aizveda uz Amerikas Filmu institūtu Beverlihilsā un dzīvi Losandželosā. Tur viņam bija iespēja nokļūt Holivudas filmu industrijas laukumos, fotografēt tā ainas, kā arī televīzijas seriālu un kinofilmu aktierus, režisorus un citas kino personības. Iespēja inscinēt pazīstamu un slavenu cilvēku portretus viņu mājās, pie ledusskapja ir nedaudz provokatīvs, vienlaicīgi sociāli atraktīvs paņēmiens, kas neparastā veidā atklāj personas raksturu, paradumus, pat dzīves stilu.

Icebox projektā Ulvis Alberts ir atvēris privātās telpas durvis, jo saņēmis uzticēšanos. Tās ir ledusskapja durvis. Šis klusais, aukstais priekšmets kļuvis par cilvēka atspulgu – rāda to, ko viņš ēd, ko mīl, ko uzglabā. *Icebox* sērijā kamera kļuvusi par netiešu liecinieku, par instrumentu, kas redz ne tikai modeļa – slavenības seju, bet arī ikdienas vājības, dažkārt komiskas un amizantas detaļas. Kamera, gluži kā antropologs, pētījusi dzīves liecības, kas nav bijušas paredzētas skatītājam no malas, un tieši šajā slepenībā dzimusi patiesība.

Latvija. Loks noslēdzas.

Ulvis Alberts, 2. pasaules kara bēgļu bērns ir atgriezies Latvijā, savā dzimtenē. Un to lielā mērā atkal noteica fotokamera. Pirmā tikšanās ar Latviju notika 1983. gadā, kad padomju iekārtas stingrā un slepenā uzraudzībā un pēc fotogrāfa Jāņa Kreicberga uzaicinājuma, kapitālisma pasaules fotogrāfs Ulvis Alberts – amerikānis, latviešu emigrants spēra kāju senču zemē. Tikšanās ar dzimteni Ulvim Albertam bijis īsts kultūršoks, kas pateicoties latviešu fotogrāfu videi un draugiem, ticis daļēji pārvarēts. Arī šajā laikā Ulvja Alberta fotokamera neklusēja, tā precīzi kā ķirurga skalpelis grieza padomju reāliju norises, kuras, raugoties ar laika distanci, atgādina butaforiskas, sastingušas ainavas. Ulvis Alberts vairākkārt, arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, viesojies Latvijā un fotografējis. Ir sajūta, ka meistars caur kameru mēģinājis atdot dzimtenei savu mīlestību, cerību, īpaši pēdējā, 90. gadu nogales projektā *Riga Young.*

Meistars atgriezies, laikrites loks noslēdzies. Ulvja Alberta dzīve ir bijusi kā garš ekspozīcijas kadrs, kurā satikusies gaisma no Holivudas paviljoniem, ēnas no pokera galdiem un pelēcīgie pustoņi no Rīgas bruģa. Ulvja Alberta kamera vienmēr ir bijusi viņa identitāte – viņa balss, viņa pase, viņa atmiņa.

Mākslas zinātniece Rita Šmagre-Žīgure kopš 2017. gada darbojas Pasaules latviešu mākslas centrā (PLMC) Cēsīs.

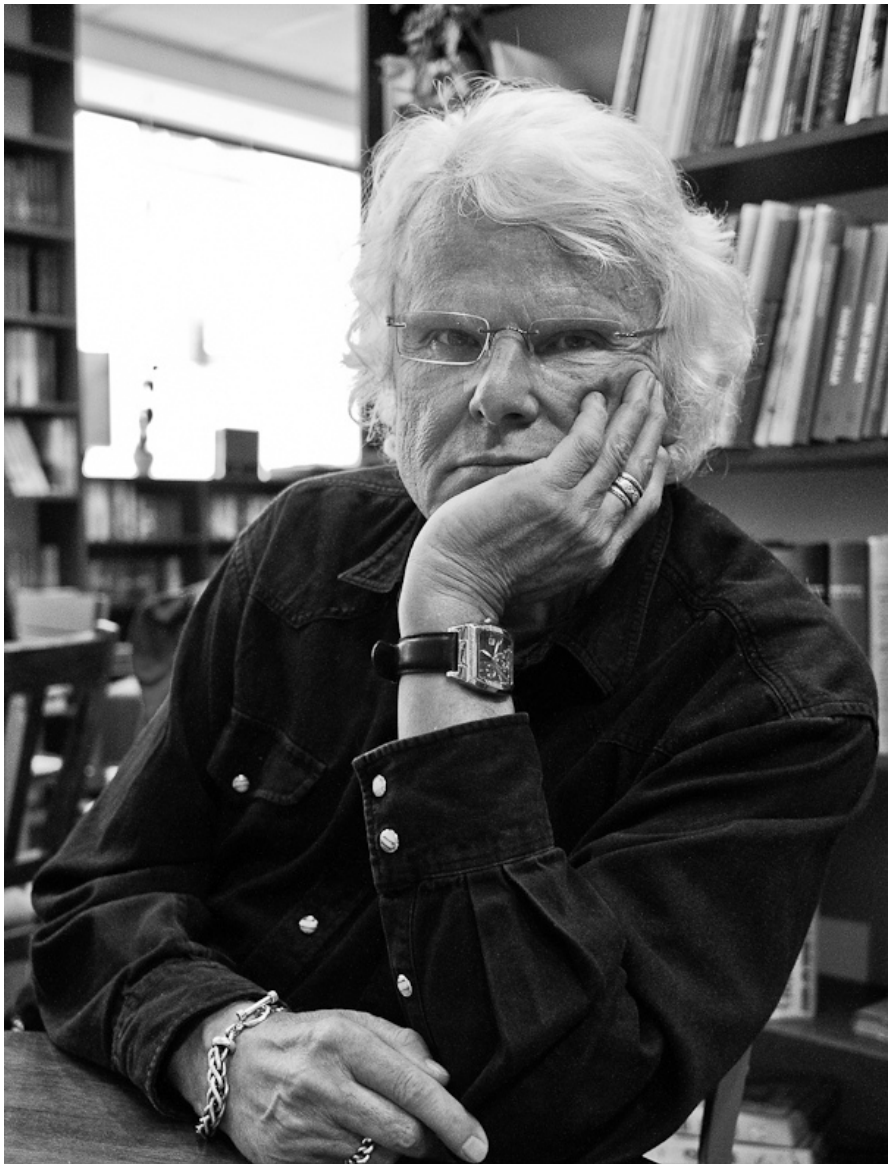

Foto: Imants Gross

ULVIS ALBERTS
1942.08.V - 2025.18.XI

Šajā tumšajā rudens mēneša dienā, bet Latvijai tik nozīmīgajā datumā, 18. novembrī, fotogrāfs Ulvis Alberts devās mūžībā. Tikai dažas dienas pirms šīs skumjās ziņas *Jaunā Gaita* saņēma mākslas zinātnieces Ritas Šmagres-Žīgures rakstu par Ulvja Alberta fotoizstādi Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs. Ulvja Alberta fotogrāfijas laika gaitā tika publicētas arī žurnālā *Jaunā Gaita*. Fotogrāfa darbi ir nozīmīgs pienesums gan pasaules, gan Latvijas fotomākslas kontekstā. Viņš spēja bez teatrāla mākslinieciskuma notvert dzīves mirkli, kas bieži vien bija pārsteidzošāks, interesantāks un unikālāks par samākslotu kadru.

Linda Treija

DVĒSELES SEISMOGRĀFS

Māris Salējs. *Atsevišķa gaisma.* Pētergailis, 2025

2008. gadā Visvalža ielas zālē Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē es laimēju loterijā – kāda studentijas pasākuma balvu fondā bija Māra Salēja dzejoļu krājums *Mana politika* (Pētergailis, 2001). Kopš tā laika katru šī autora dzejas grāmatu uztveru kā apbalvojumu lasītājiem – šos darbus raksturo tādi lielumi kā poētiska esamība un esamības poētika.

Būt par Salēja dzejas mediatoru nav iespējams, tāpat arī pragmatiski skaidrot grāmatas vērtību vai lasītāja ieguvumus – arī jaunākajam krājumam tā mākslinieciskajā spektrā piemīt kas okeānisks, mikrokosmisks. Jo vairāk tiecaties skaidrot un aprakstīt šādu mākslu, jo vairāk attālināties no jēgas izteikšanas – tā slēpjas izjūtā, individuālā rezonansē ar dzeju. Drīzāk ir iezīmējami daži subjektīvi pieturpunkti, kuri, iespējams, līdzēs orientēties citiem šīs poētikas ceļiniekiem, kuri domā par šiem dzejoļiem un jūt tos.

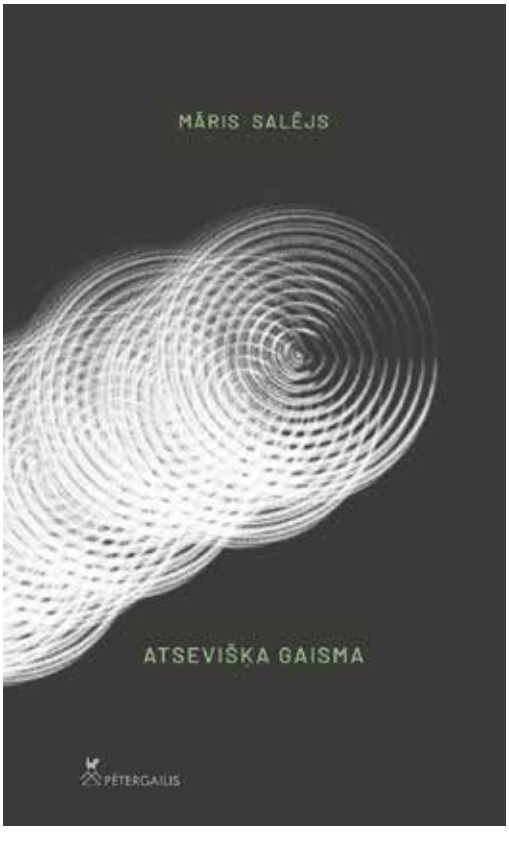

Tumsas un gaismas plašā, daudzšķautņu semantika ir krājuma centrā. Opozīciju tvērumi ir gan ētiskajās kategorijās, cilvēkam izjūtot postošā un ļaunā ārdošo dabu, gan eksistenciālos un esamības fragmentējumos. Cilvēks piedzīvo „lēno un sāpīgo tumsu", pasaulei reizēm ir „tumsas dūres" un tumsa ir dzīva, pat pieradināma:

> es tevi pamērīšu tumsa
> vai tev nav temperatūra
> atstāšu uz galda termometru
> un izslēgšu gaismu (8. lpp.).

Daudzu spēcīgu dzejoļu vidū viens īpaši zīmīgi un programmatiski runā par cilvēka attieksmēm ar savu iekšpasauli:

> dažreiz es aptveru savu tumsu
>
> tur nav nekā īpaša
> ne šausmu ne pārbaisa daiļuma
> vienkārši tumsa
> kā labi noausta vadmala
> no melnas avs vilnas
>
> arī šī ir manta ko kodes maitā (11. lpp.).

Tumsa kā vadmala asociējas ar šķietamu pamatīgumu, kas mazu kukainīšu saēsts, tomēr sairst. Tumsas tēla sasaite ar indivīdu te un citviet krājumā („brīnos cik manī tumsa ir tekoša" 78. lpp.) uzsver, ka svarīgs ir ētiskais un (ne)spēja sadzīvot ar neētisko tā pārākajā formā – ļaunumā. Tāpat arī skumjās, bezspēcībā, neziņā, ar ko cilvēks ir spiests sastapties gan ārēja miera dzīvē, gan piedzīvojot globālu katastrofu kara veidolā. Cilvēks stāv neaptveramajā – nevainīgu upuru, savu tuvo nāvēs, vismelnākās tumsas viducī:

> jūs prasāt kas tur iekšā
> dvēsele skatās šausmu kino
> un nesaprot ka ir ārpusē
>
> pie visiem ko nogalina (83. lpp.).

Pat tad, kad sāpju rētas sadzīst un āda ataug, pasaule atjaunojas, paliek „tumsas sēklas palienē" – piedzīvojot traumatisko un galējo tumsu, cilvēks mainās un šausmu, atdarījuma un aizdomu nospiedums viņā paliek mūžīgi.

Salēja dzejā metafiziskais, sakrālais un jutekliskais pastāv līdzās un spēcīgi iedarbojas uz

lasītāju. Autors apspēlē matēriju un to izsakot, lieto precīzu valodu:

> Mūsu dienišķo gaisu dodi mums šodien
> biezais gaiss pil no apaļā galda (69. lpp.).

Vairākos dzejoļos uzmanību saista gaisa tēls kā ēters, pirmsākums, pirmavots un arī brīvība, pilnība –

„tukšs un īpaši skanīgs gaiss. tev ir dzīvība. ko vēl vairāk" (75. lpp.).

Šī šķietami klasiskā binārā opozīcija Salēja krājumā ne mirkli nekļūst paredzama, krājumā nav vienveidīgu dzejoļu – gaismas un tumsas plašā, padziļinātā tēlainība reprezentēta tik meistarīgi, ka dažkārt dzejoļa būtību lasītājs piedzīvo tikai pēc otrā vai trešā lasījuma. Lakonisko rindu precizitāte atklājas, savienojot mikrotēlu un stihiju, piemēram:

> gāju mājup
> uz ādas bija palicis 1 piliens jūras (23. lpp).

Tam gan nav nozīmes krājuma lasījumā, bet ietekmē uz grāmatas raksturu, noskaņu gan – dzejoļu datējums izdevumā nav hronoloģisks, kompozicionālā sakārtojumā ievērots cits princips, ja dzejoļus ar to tapšanas norādi varam attiecināt uz pagājušo laiku, tad tas te plūst gluži kā atmiņas, kas mūs piemeklē mainīgi un viļnveidīgi, neizsekojami un racionāli neizskaidrojami.

Autoru interesē augstākā jēga, kas atklājas garīgā askēzē – darbu noslēdz Lieldienu cikls, kurā cilvēks meklē skaidrību un garīgu gaismu:

> cik kristāltīrs cik kristustuvs ir piedodošais
> augstums
> nokāpdams pie atlikuma –
> atmežota klaja (100. lpp.),

prāta mieru un iekšēju atvieglojumu pats sava cilvēciskā mazuma, mirstīguma priekšā.

Attiecības ar Dievu šīs dzejas cilvēkam nav viennozīmīgas un tas ir viens no interesantākajiem aspektiem krājumā. Māra Salēja krājums runā tikpat daudz par nenotveramo, nenoģiedamo, metafizisko, kā par cilvēcisko – šīs dzejas īpašais uztverējs, dvēseles seismogrāfs, rūpīgam lasītājam pastāstīs daudz dziļa un skaista par viņu pašu.

Agija Ābiķe

VALDZINĀJUMA NOSLĒPUMS

Jānis Tomašs. *Maigajā cietumā.* Pētergailis, 2025

Visupirmais iespaids par Jāņa Tomaša trešo dzejas grāmatu: nelokāms meklētājgars un drosme būt pašam. Gara brīvība kā radošā darba uzskatu izpausme un dvēseles vitālais pirmatnīgums kā dzīvesveida pamats.

Lasu lasīdama mazo lirikas grāmatu, un ar katru lasīšanas reizi ir patīkami tajā atklāt aizvien jaunas dzejoļu interpretācijas nianses. Turklāt sena patiesība atgādina, ka recipienta izziņas procesam imanentā brīvība paver arī jaunas perspektīvas viedokļu dažādībai, kas lirikas darba vērtību tikai cēlina.

J. Tomaša jaunajā krājumā, iespējams, vēl intensīvāk saklausu viņa „radāmo domu" jēgu – dzejnieka paša pieredzētā, pārdzīvotā un iztēlē radītā poētiski spilgtu atspulgu – viņa domu darbu:

> mana galva kļuva par mājvietu domām kur tās iekārtojās uz palikšanu... (61. lpp.)

Darbs apvienojumā ar dabas doto talantu, dzīvojot saskaņā ar sevi, determinējis šā autora lirikas ne vienmēr vārdos izskaidrojamo valdzinājumu.

Pašam, visticamāk, to nemaz neapzinoties, dzejnieks Spīdolas „kategorisko imperatīvu" *Es esmu es*! kā garīguma uzturēšanas

„bausli visupirmo" piesaka sava liriskā protagonista vārdiem:

„ar nazi man gribas rakstīt
ar cirvi atskaņu skaliņus skaldīt
atpestī mani no formas un satura
no rokraksta izliktajām cilpām...". (5. lpp.)

Šī izteika tikpat labi var arī mudināt atteikties no ierastās prakses obligāti skatīt krājuma dzejoļus to tematiskajā sasaistē un domas virzību – laika ritē vai liriskā vēstītāja izaugsmes pakāpēs, lai gan tajā nav noliedzama viņa klātbūtne laika plūduma retrospektīvās atcerēs no

mazā cilvēka pakāpšanās virtuvē uz ķeblīša...
(6. lpp.)

līdz vēstītāja, četrdesmitgadnieka, sūrmajām atziņām

uz šīs neauglīgās asfalta aramzemes... .
(8. lpp.)

Tāpēc *Maigajā cietumā* man labpatīkas suverēni staigāt kā pa izstāžu zāli, kurā gleznas, neatkarīgi no to žanra, kurators izvietojis tā, lai skatītājs tās uztvertu kā mākslinieka radošo mirkļu epifāniskus uzplaiksnījumus un vienlaikus atraisītu fantāzijas lidojumu arī izstādes apmeklētājā.

J. Tomaša jauniznākušā lirikas krājuma (tāpat kā divu iepriekšējo dzejas grāmatu) tekstuālo naratīvu veido tas, ar ko sabiedriski politiskās norisēs ieinteresēts cilvēks saskaras savās ikdienas gaitās, ieskaitot *Es* vēstītāja privāto sfēru, ar visiem tās kāpumiem un kritumiem, kā arī darbu pie sevis paša pilnveidošanas. Šī daļēji pragmatisko, daļēji mentālo notikumu „palete" ir daudzveidīga, bet tas, kas mūsdienu latviešu dzejas kopainā Jāni Tomašu padara par „oriģineli" (Raiņa kāzuss) šā vārda vislabākajā nozīmē, ir viņa patiesi neatdarināmais stils.

Tā kā šā raksta nodoms ir arī ieinteresēt lasītāju nepalaist garām nelasītu tik savdabīgu un fascinējošu autoru, neatturēšos no iespējas uzaicināt lasītāju nobaudīt kādus malkus no dzejnieka J. Tomaša spirdzinošā valodas avota.

Ievaddzejolis liek nojaust kādas personas traģisko pieredzi ieslodzījumā, kas *Es* vēstītājā izraisījusi apņemšanos nekad vairs nenokļūt saskarsmē ar vidi, kurā

sakautie bezpajumtnieku ģenerāļi cenša izlauzties
caur skatienu sagrabējušo kara tehniku
pa takām
un grants ceļiem.... (4. lpp.)

Šajā metaforā kā ārpusnieka, sociāli izstumtā, vienvienīgajā asaru lāsē iekļauta bezpajumtnieku veģetēšanas drūmā sāga, vienlaikus radot krasu kontrastu ar vēstītāja vēlmi pēc *individuācijas,* ar ko domāts paša iekšējās pārveides process (K.G. Junga ieviestais termins).

Personības veidošanās sākums *Es* stāstniekam iekritis Latvijas okupācijas laika skolas gados, kas attēloti drūmi ironiskās metaforās:

... divpadsmit gadus nosēdēju smacīgā klasē kā kamerā
pēc tam iznācu ārā vēl glupāks... (24. lpp.)...

saulainā rītdiena
kā novadējies dzejolis
kuru tev lika iekalt skolā no galvas
un kailcirte mūsu domās
viss kas bija derīgs jau ir izzāģēts
palikuši brikšņi un nolauztu cilvēku stumbeņi....
(11. lpp.)

Liriskā *Es* atsauce uz jaunības kulta favorizēšanu arī Latvijā aktivizē sabiedrības apziņu par tās bīstamajām sekām [dzejolis *mijkrēslim tonēti stikli...* (27. lpp.], kas sociālo konfliktu risināšanas gadījumos ar līdzību no tautas pasakas – „ar ragaviņām uz mežu" – izteic cietsirdīgu personīgo vai valstisko attieksmi pret veciem cilvēkiem.

Divos dzejoļos J. Tomašs ar sarkastisku ironiju vēršas pret pseidolatvietību. Pirmajā no tiem dzelonis sadur kādu, kas, ticis pie *Cildas bļodiņas* (ķēdes suņa alūzija no kāda V. Kaijaka stāsta), kopā ar ēdmaņu „apēdis" savu tēvijas sarga sirdsapziņu:

... lietus aizskalo kaunu
nāc pataustī drauga pulsu
kurš savu galvu nolika rasola bļodā
par tēvu zemi... (7. lpp.)

otrajā atmaskota „patriota" liekulīgā ārišķība:

... sētā stāv automašīnas un katram otrajam logā uzlīmīte latvietis
kaut gan nevienu grāmatu latviski viņi nav izlasījuši
uzraksti uz sienas
plakātiem
bet teikumiem izrautas iekšas un prievārdi.
(60. lpp.).

Pilsoniskās atbildības tēmu grēksūdzes stilistikā uzsāk *Es* vēstītājs, kāda noziedzīga nodarījuma aculiecinieks, iekšējā monologa formā, kurā izmantotas optiski iedarbīgas metaforas:

> pašā interesantākajā vietā pārtrūkst diena
> kā tavs vidukļa kātiņš
> kuru noplūc pirmajā ballē bet otrajā
> atstāj jau novīstam
> turpat zem ložu necaurlaidīgajiem mākoņiem
> kur ar melnu līmplēvi aizlīmēja muti kādam
> kurš to visu redzēja
> bet klusēja... ". (9. lpp.)

Tomēr no vērotāja atziņām pāri paliek vien novadējies gļēvums un nogarlaikojusies vienaldzība.

Paldies cita starpā Jānim Tomašam par labdabīgas ironijas toņos uzrakstīto dzejoli *es aizvainojumu nēsāju kā kreklu* (57. lpp.), kas manī izraisīja gardus smieklus, jo tieši tādā pašā stilistikā par cilvēka „smalkajām kaitēm" sendienās šveiciešu rakstnieks Gotfrīds Kellers (Gottfried Keller, 1819-1890) uzrakstīja savu lielisko noveli *Pankraz, der Schmoller* (1855).

Cik veselīgi ir sevi neņemt vienmēr nopietni un spēt laiku pa laikam par sevi arī pasmieties, liecina vitāla humora toņkārtā tapušais *mans garastāvoklis izrādījās ražošanas brāķis* (33. lpp.), kurā satīriskais refrēns – „... tas ir šausmīgi dzīvot laukos un nemācēt taisni iedzīt naglu" vai „... dzīvot laukos bez dziedamās rīkles" – kopā ar šeit iešifrētajām kultūrvēsturiskām alūzijām apliecina dzejnieka humorista talantu.

Klasiski skaista acīm paveras lauku sētas vasaras idille dzejolī-gleznā *lietus pirmatskaņojums* (32. lpp.), kas, metaforām piesātināta, uzbur *Straumēnu* latviskās noskaņas atmosfēriskumu.

Inversijas un metaforu veiksmīgā mijiedarbība spilgti atklājas *Es-Tu* attiecību „protokolā":

> I
> vārnām kā vienmēr ir ko teikt
> bet cilvēkiem ķērkt
> es skatos caur egļu galotņu robaino sazobi un
> domāju par tevi
> II
> es vairs nevaru aizsniegt tavu lūpu saldos ķiršus
> sveši putni visu norijuši
> III
> kopš putni izveda savu karaspēku no ķiršiem
> ir iestājies trausls pamiers. (31. lpp.)

Pārlapojot J. Tomaša trešo dzejas krājumu, atkal un atkal skatiens apstājas pie atsevišķiem „amata sīkumiem", kurus katru par sevi var izbaudīt kā rotaļas ar poētisko vārdu. Piemēram, kā frazeoloģiskas alūzijas: „ābols no ābeles tālu nokritis" (39. lpp.), „cilvēku biezumos zīlēju sav*u* nākotni" (37. lpp.), „izlietu rītdienu nesasmelsi" (61. lpp.) vai iešifrēto E.Hemingveja (1899-1961) visautobiogrāfiskākās un vispersoniskākās grāmatas (1929) alūziju: „... mamma aizver durvis un teic ardievas saviem ieročiem spainim un piena / lupatai" (50. lpp.), kurā vēstītāja mātes padomju kūts ikdiena groteski kontrastē ar ievainotā kareivja idealizitētās mīlestības sapņojumu.

Bagātīgs ir arī J. Tomaša metaforu krājums:

> ... bērni kāsī aizlidoja uz siltajām mājām...
> (34. lpp.);
> ... lāstekām nelūza piena zobi... (29. lpp.);
> ... uz manas burtnīcas stūra ir pilējušas / lodīšu
> pildspalvas venozās asinis... (43. lpp.);
> ... zaļās kombinezonu pākstīs nogatavojas
> jaunie strādnieki / tikko kā noplūkti no skolas
> sola... (49. lpp);
> ... no sirds nodauzīta osiņa... (51. lpp.)

u.tml.

Ņemot vērā literāra darba recepcijas pamatnosacījumu – autora, vēstītāja/stāstnieka un lasītāja nedalāmo vienību, J. Tomaša liriskais protagonists, dabiski, aizdomājies arī par risku tikt nesaprastam, pat noraidītam:

> viss, ko esmu uzrakstījis tiks vērsts pret mani
> viss ko es vēl neesmu uzrakstījis lauzīsies ārā
> kā tvaiks... (59. lpp.)

Tomēr šā paša dzejoļa nobeigums arī jau uzrāda viņa daiļrades virzību nākotnē:

> ... viss ko man vajag uzrakstīt pirms
> viss ko man vajag uzrakstī pēc
>
> manis paša tapšanas vēsture
> manis demontāža. (59. lpp).

Pasaules kultūras vēsture liecina, ka izciliem talantiem aizvien bijis katram savs *Saljēri!* Ar to ir jārēķinās.

Trešā krājuma liriskajos diskursos J. Tomašs turpina strādāt pie sava neparasti savdabīgā stila bagātināšanas, konģeniāli to apvienojot ar tajā ietvertā satura nozīmīgumu. „Savam" dzejniekam novēlu aizvien no jauna meklēt, atrast un pilnveidot savu poētisko jābūtību.

Gundega Zēhauza

PAR DZELMI, KURĀ NAV JĀBAIDĀS GRIMT

Daina Sirmā. *Austra.*
Rīga: Pētergailis, 2025

Daina Sirmā latviešu literatūrā ienāk ar dzejoļu krājumu *Kailsals* 2012. gadā, kas tiek novērtēts atzinīgi un demonstrē autores pārliecinošo poētisko valodu un dzejas tematisko loku. Pēc tam seko vēl *Iekšpagalms* 2014., *Dievaines* 2017. gadā. Pēc ilgākas klusēšanas – astoņiem gadiem – iznācis jauns Sirmās dzejoļu krājums *Austra*.

Krājums strukturēts četrās nodaļās „Trupe", „Ziemupe", „Uldis" un „Aiz trešā sēkļa", un kaut gan katrai šai nodaļai ir cits akcents, tomēr vienojošais elements visā krājumā ir laika plūdums. Tagadnes un pagātnes sasauksmes, momenti, mirkļi, kad poētiskajā pasaulē Sirmā atsauc no pagātnes uz tagadni dažādus notikumus, stāstus, vēsturiskas personas u.c. Te jāpiezīmē, ka kultūrvēstures atsauces un Sirmās refleksija par tālākas vai tuvākas vēstures notikumiem ir sastopamas viņas dzejā jau kopš pirmā krājuma *Kailsals*, kur gan tās varbūt nav priekšplānā, tomēr pārējos krājumus gan. Taču Sirmās dzejas spēks ir tas, ka autore nenonāk tematiskā loka stagnācijā un atkārtošanās cilpā, vienmēr sniedzot jaunu skatījumu un līdzpārdzīvojumu. Tāpat Sirmās dzejā arī šajā krājumā ir latviešu folkloras un mītisko priekšstatu alūzijas, atsauces uz reliģiskajiem mītstāstiem, bet atsauces nav tiešas, Sirmā nestilizē folkloras un mītu tēlus, bet to klātbūtne veidojas elegantā, tikko nojaušamā transformācijā, piemēram, „krupi nepamet novārtā likteņa varā" (61. lpp.) traktējams no vairākiem aspektiem, ja ņem vērā krupja simbolisko nozīmi mītiski maģiskajā domāšanā. Vienlaikus Sirmās dzejoļu krājums prasa arī izglītotu un dziļi domājošu lasītāju, lai gan, protams, tāds lasītājs ir nepieciešams ikvienai dzejai.

Otrs caurvijus tēls krājumā ir vēsture, plašāk atmiņa, kura simboliski ietver un veido, izceļ no nekurienes Sirmās liriskos varoņus. Sirmās vēsture ir htoniska, saistīta ar pazemi, zemi; simboliski – atmiņa izdīgst no zemes un veidojas par jaunu trīsdaļīgo pasaules formu. Tas jo sevišķi atklājas krājuma pirmajā nodaļā „Trupe", kas sākotnēji mazliet apmulsina ar konkrētu personu vārdiem, tēliem, kas reminiscē Sirmās veidotās poētiskās telpas vidē, un tur ir gan „vēsturnieks brillītēs trūdus piesēja pie skolas sola (..)" (14. lpp.), gan Edgars un Johanna, kuri „(..) viņi abi ar lodēm pierē nāk skolā (..)" (12. lpp.), gan mācītājs Hincenbergs, kas Burtnieku baznīcā liks jaunu grīdu.

Faktiski krājums ir veidots kā sabrukuma un visbeidzot cerību līnija. Ja pirmajā nodaļā tomēr dominē sabrukuma, zaudējumu, ticības zuduma tēmas, tad noslēguma nodaļā parādās jau cerības simbols – baltais kuģis.

Otrajā nodaļā „Ziemupe" Sirmā reflektē par Kurzemes piekrastes ciemu, tā teikām, leģendām, stāstiem. Burinieks „Albatross" „sāļās bučas raidīja dievnama jumtā" (41. lpp.), gan Aužuļu liepa, upurakmens un savdabīgs vēstures stāsts vai, precīzāk, fakts, par padomju robežsargiem, kuri ar traktoriem ir sastūmuši kaudzē un sadedzinājuši visas Ziemupes zvejnieku laivas, kur pēc tam no pelniem izaug 536 kadiķi. Vēsturiskajā un laika kontekstā Ziemupe Sirmās krājumā ieņem mirkrokosmosa funkciju, kas, izaudzis no zemes, no fiksētām atmiņām un stāstiem (arī stāsts par kadiķiem ir simboliska atdzimšanas ideja) kļūst par pasaules projekciju, kodolu un struktūru.

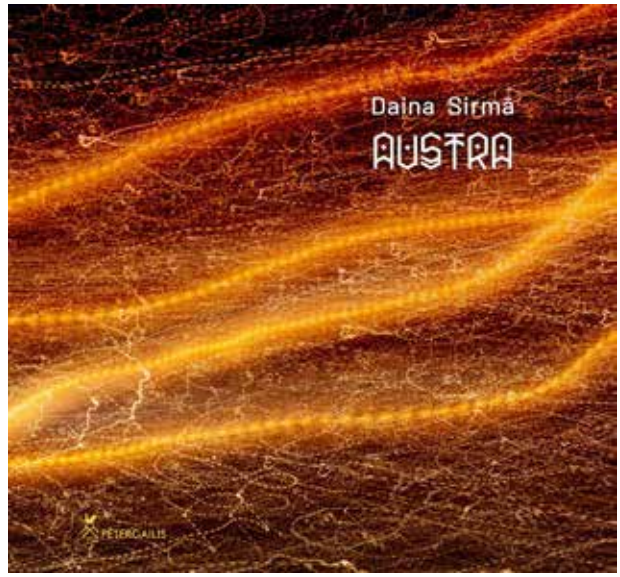

Krājuma trešā nodaļa „Uldis" sākotnēji šķiet mazliet neiederīga krājuma konceptā, tomēr arī šī nodaļa atklājas kā Sirmās veidotās pasaules būtiska daļa. Nodaļa acīmredzami ir veltīta dzejniekam un tulkotājam Uldim Bērziņam, kura eksistences laiktelpa ir simbolizēta, runājot par dzejnieka kā valodas dažādu līmeņu zinātāja būtību. Dzejnieks šajā aspektā ir cilvēks, kas pārzina ne tikai cilvēku, bet arī dabas valodu, sasaucoties ar ideju, ka dzejnieks ir vidutājs starp debesīm un zemi, zemi un pazemi, dažādām valodām un valodas dziļākajiem elementiem, veidodams garīgā spēka un mītu tulka tēlu. No vienas puses, mazliet glorificēti, no otras – Sirmās krājuma dzejas pasaules telpā organiski un iederīgi.

Krājums noslēdzas ar „Aiz trešā sēkļa"– dzelme, ko nekad neskar virspuse (68. lpp.), dzelme, kas simboliski iekonservē, saglabā, atstāj nākamībai, un nodaļa noslēdzas, kā jau iepriekš minēts, ar cerības simbolu, proti, balto kuģi, kas ved uz nākotnes tehnoloģijām, kuras gan jau tālākā nākotnē atkal kļūs par vēsturi, par stāstiem, ļaujot ciklam sākties no jauna.

Dainas Sirmās krājums ir daudzdimensionāls, tas ir gan ceļojums cauri laikam, gan ceļojums no sabrukuma uz cerību, mītiskā pasaule, kas caurvij reālo pasauli, kļūstot par vienu un veidojot ne tikai Sirmās poētisko pasauli, bet arī mūsu identitātes pasauli.

Ingus Barovskis

PAR BRĀĻIEM, KURI VIENMĒR BŪS BRĀĻI

Jānis Junga, Kārlis Junga. *Mēs karā'i aiziedami, atstāj' māsu šūpolēs. Brāļu – sarkanarmieša un leģionāra – gaitas Otrajā pasaules karā.* Latvijas Mediji, 2025., 399 lpp.

Šī grāmata atnāca pie manis likumsakarīgi un personīgi, jo manā ģimenē arī ir sarkanarmieši un leģionāri brāļi, kuri bija spiesti karot viens pret otru, šaut uz tuvāko un pēc kara padomju režīma apstākļos noliegt savu brāli, kurš bija karojis pretinieka armijā. Brāļu Jāņa un Kārļa Jungu sarakstītā atmiņu dienasgrāmata izsaka daudzu ģimeņu vēsturisko pieredzi un pārstāv to latviešu karavīru likteni, kuri krita vai pazuda bez vēsts.

Grāmata ir faktuālās literatūras piemērs – memuāri, dienasgrāmata. Darba sākumā lasītāja uzmanībai tiek piedāvāts vēsturnieka Kaspara Zeļļa vēsturisks komentārs un Oskara Treimaņa skaidrojošs priekšvārds par manuskriptiem un to autoriem. Brāļu atmiņu stāstu sāk Jānis Junga, kurš apgūst kuģu mehāniķa arodu un dodas savā pirmajā prakses braucienā uz mācību kuģa. Starptautiskais noskaņojums 1939. g. pavasarī un vasarā ir drūmu nojautu pilns, bet Jānis ir jauns, dedzīgs un zinātkārs puisis, kuru vilina darbs uz kuģiem, tālas zemes, citu kultūru iepazīšana. Sākas padomju okupācija, Jānis turpina jūras gaitas, jo viņa kuģa mehāniķa amats ir pielīdzināts iesaukumam armijā. Pēc saslimšanas ar malāriju Jānim jūrnieka pasi atņem un nosūta uz Vidusāziju, kur viņš ierodas 1941. g. jūlijā. Pa to laiku ir sācies karš, kurš burtiski ar varu dzen cilvēkus, materiālus un visu kara vajadzībām nepieciešamo tehniku dziļāk Padomju Savienības iekšienē. Nonākot Vidusāzijā, karš jau ir pilnās liesmās, visi strādā frontei, trūkst gan materiālu, gan kvalificētu cilvēku, katastrofāli trūkst pārtikas. Bads Jāni ir tiktāl novārdzinājis, ka viņš ir slims, izkāmējis, piepampušām kājām. Izdzīvošanas izredžu ir maz, tāpēc viņš izlemj pieteikties armijā, jo tur būs vismaz dienišķā pārtikas deva. Pretī jādod pats dārgākais – dzīvība – jo citu izvēļu nav. Daudzi arī samaksā ar dzīvību par vēdera tiesu šajā absurdajā karā. Jānim, gūstot vairākus un nokļūstot

hospitālī, izdodas izdzīvot, atlabt un nodzīvot sociāli aktīvu mūžu līdz 2014.g.

Jāņa un Kārļa atmiņu vēstījumus vienu no otra atdala neliels fotopielikums. Šāda foto „starpsiena" ir īsti vietā, jo brāļu piezīmes ir atšķirīgas izteiksmes ziņā, kā arī par vēlāku laiku. Jāņa atmiņas aizņem lielāko daļu grāmatas – 310 lappuses, turpretī Kārļa dienasgrāmata – tikai 40 lappuses. Kārļa stāsts sākas 1943. g. augustā, kad viņš tiek iesaukts vācu armijā, 15. divīzijā. 1944. g. augustā viņs nokļūst Vācijā uz apmācībām, ir kara beigas, vēl notiek karadarbība Polijas teritorijā, Kārli ievaino, viņa pulks piedzīvo ielenkumu, izlaušanos no tā, nīkšanu gūstekņu nometnē Zedelgemā Beļģijā, līdz beidzot Kārlis nokļūst savā mītnes zemē – Lielbritānijā un nodzīvo tur līdz 2000. gadam. Abu brāļu atmiņu dienasgrāmatas vēstījums paliek nepabeigts, jo nav skaidrs, kas notiek tālāk. Nepateiktā ir daudz, taču pateikts arī ir daudz.

Atbilstoši atmiņu literatūras žanram abu autoru valoda ir konstatējoša un diezgan lietišķa, faktus un notikumus fiksējoša. Vietām lasītāju iepriecina tēlaina izteiksme. Piemēram, aprakstot atmiņas par laiku uz tvaikoņa „Evertons", Jānis izbauda jūras skatus: „No rīta Daugavā peld reti ledus gabali, kurus kā kapteiņi, galvas grozīdamas, komandē kaijas." (85. lpp.) Jānis savā vēstījumā vietām ir apcerīgi filozofisks, domājot par saviem frontes biedriem viņš saka: „Daudziem no viņiem gaidāmās kaujas būs pirmās un beidzamās – vienīgās lielās svinības viņu īsajā mūžā, kāzas ar balto, kaulaino, nežēlīgo līgavu... Mēs dziļi alosimies, ja domāsim, ka viņi... ir sajūsmā par šīm kāzām... Viņus un viņu tuviniekus saprecināt ar balto, kaulaino līgavu... grib ne viņi, bet viņu varaskāres mānijas apsēstie vadoņi, kurus neinteresē tautas laime un labklājība, bet pasaules kundzība." (271. lpp.) Citā vietā Jāņa stāsts iegūst lietišķi ironisku nokrāsu kā piemēram situācijā, kad gūts trešais ievainojums un ir ļoti vājas cerības izkļūt no apšaudes zonas, lai saņemtu medicīnisku palīdzību, Jānis pats pārsien savu ievainojumu, cik labi vien varēdams „pārkvalificējoties par savas kājas sanitāru". (312. lpp.) Kārļa valoda ir lakoniskāka, tuvojoties dienasgrāmatas beigām aprauta un skopa, it kā aprādot šaurās dzīves izvēles gūstekņu lēģera dzeloņstiepļu iežogojumā, bezcerībā, neziņā, pazemojumā, kā arī apzīmējot straujo kara beigu tuvošanos, lai ko tās arī nestu karā iesaistītajiem nelaimīgajiem. Tā kā Jānis raksta šīs atmiņas jau 80 gadu vecumā, jādomā, ka laiks ir kaut ko mainījis viņa rakstībā. Vienmēr paliks noslēpumā, kur palika viņa piezīmes, jo ik pa laikam, kā viņš pats raksta, viņa jūras maiss bija tukšs; padomju iekārtā nedrīkstēja būt nekādu kompromitējošu pierakstu un citu materiālu. Tāpat arī saprotams, ka Kārļa dienasgrāmata ir izgājusi cauri Jāņa rakstībai (kaut kas ir mainīts). Kopumā viss teksts iegūst savdabīgu dinamiku, kur sākumu iezīmē gaišā jaunības un jūras tāluma aura, bet ar katru nākamo nodaļu tonis kļūst nopietnāks un skarbāks, pašās beigās, Kārļa vēstījumā, tas izskan nepabeibtības tukšumā.

Jānis un Kārlis Jungas savas atmiņu dienasgrāmatas iznākšanu nepieredz, jo ir jau miruši. Par ko viņi runāja, kad satikās 2000. gadā? Mēs nezinām. Iespējams, ka brāļiem bija visai atšķirīgs skatījums uz pagātni. Man atmiņā kāda saruna. Padomju laikā manam tēvam, kurš bija karojis un ievainots padomju armijā, kāds partkoma cilvēks teica, ka manam tēvam vajadzētu publiski noliegt viņa brāli, kurš bija iesaukts vācu armijā un pazudis Volhovas purvā. Mans tēvs atbildēja, ka tā var teikt tikai tāds cilvēks, kurš otru cilvēku nepazīst, jo viņš taču savu brāli pazīst. Šo atceroties, jādomā, ka svarīgākais

ir tas, ka šīs grāmatas iznākšanu pieredzam mēs, kas dzīvojam 21. gadsimtā, jo ir būtiski, ka atceramies savu vēsturi, izvērtējam to un esam pret saviem brāļiem (tēviem, vectēviem), kuri karojuši, krituši vai pazuduši karā, patiesi nevis naidīgu ideoloģiju sakūdīti. Šī ir nopietna grāmata, to lasīt nav viegli un izklaidējoši. Taču, lai cilvēks ir un paliek cilvēks, ir jālasa smagas un pat baigas grāmatas.

Laimdota Ločmele

KAD CĪSIŅI KĻŪST PAR SIMBOLU

Kristīne Ilziņa. *Soļu skaitīšana.* Zvaigzne ABC, 2025.

Kristīne Ilziņa aktīvi ir iesaistījusies literatūras procesos kopš 20. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem. Lasītāji Kristīni Sadovsku (tag. Ilziņa) iepazina kā jauno un daudzsološo dzejnieci, kura par savu dzejas debijas krājumu *Jukusi saulespuķe* (1996) saņēma Klāva Elsberga prēmiju (1997). Ne mazāk spoži Kristīne Ilziņa sevi apliecinājusi kā prozaiķi – par stāstu krājumu *Es neliecināšu pret jums* (2022) saņēmusi Egona Līva piemiņas balvas „Krasta ļaudis" speciālbalvu, tikusi nominēta Latvijas Literatūras gada balvai, kā arī Baltijas Asamblejas balvai.

Šķiet, ka arī jaunākais rakstnieces veikums – *Soļu skaitīšana*, kuru autore nosaukusi par mikroromānu (taisnība jau vien ir, jo grāmatā ir 144 lappuses) nevienu neatstās vienaldzīgu. Kādēļ man šāda pārliecība? Tādēļ, ka teksts ir spēcīgs vairāku iemeslu dēļ (protams, lielu lomu spēlē Kristīnes Ilziņas acīmredzamais radošais rokraksts un stāstnieka talants). Runājot līdzībās, gribas autores tekstu raksturot, ņemot talkā trīs vaļu principu, proti, tekstam ir trīs vērtības – (vaļi uz kā balstās panākumu atslēga), kas par šo mikroromānu liek un liks runāt, proti: koncentrētais, taču ļoti ietilpīgais teksta apjoms, tematika un leksika.

Prozaiķe visnotaļ precīzi ir izvēlējusies īsromāna / garstāsta / mikroromāna (vienvārdsakot – romāna īsformas) formulu, bet tas nenozīmē, ka vienmēr apjoma izvēle attaisnojas. Kristīnes Ilziņas gadījumā mazapjoms attaisnojas, jo prozaiķe profesionāli ir izmantojusi īsformas priekšrocības – maksimāli ietilpīgi vienlaikus koncentrēti izstāstīt un atklāt bieza romāna cienīgu sižetu, vidi un tēlu raksturus. Arī darba kompozicionālais risinājums izvēlēts precīzi. Grāmatā ir deviņas daļas, kas sabalsojas ar mikroromāna atslēgas vārdu *soļi*: „Mirklis pirms", kur autore lasītājam piedāvā kopā ar Īrisu un Gvido (centrālajiem tēliem) spert septiņus dzīves rituma soļus, tādējādi nonākot līdz noslēdzošajai grāmatas daļai „Daudzus soļus vēlāk". Sižeta virzību autore uzticējusi jaunai sievietei Īrisai un bērnunama bērnam Gvido, kas notikumus caurauž caur savu unikālo, individuālo skatpunkta prizmu, izjūtu, savstarpējo attiecību refleksijām, tādējādi soli pa solim izejot fizisko, garīgo pārtapšanu, kas nebūt ne vienmēr var būt veiksmīga, dažbrīd tā vainagojas ar sāpēm, apaugot ar mieles pēcgaršu Mīnotaura labirintā. Romāns

noslēdzas ar atvērtā sižeta iezīmēm, tas ir, rakstniece atstāj katra paša lasītāja ziņā izsecināt, vai Ariadnes kamols, kas izvestu no attiecību strupceļa jel kādreiz vispār nonāks Īrisas un Gvido rokās.

Mikroromāns skar tēmu, kas latviešu literatūrā sastopama maz – bērnunamu (mazā cilvēka Gvido apziņā – „namiņa", un tieši šī deminutīva forma pastiprina šīs iestādes neviennozīmību) bērnu adopcijas problēmlokus, par kuriem mēs bieži vien pat nenojaušam vai arī interpretējam virspusēji, pat dažubrīd rožaini: galvenais ir vēlēties adoptēt, un tad jau viss būs kārtībā. Tomēr tā nebūt nav. Romānā nesaudzīgi atklāta skarbā realitāte, kas liek aizdomāties par daudziem abpusējiem pārbaudījumiem un māku sadzīvot, uzklausīt, ieklausīties un saprast, ka ne vienmēr bērna materiālā nodrošinātība vai bezierunu mīlestība spēj mazajā cilvēkā kliedēt iepriekšējā pieredzē iegūtās psiholoģiskās traumas. Vai adopcija spēj bērnā radīt pārliecību par sevi un uzticēšanos līdzcilvēkiem; vai bērns mācēs pieņemt vai atšķirt labestību no ļaunuma; vai spēja pašapliecināties neatradīs citus, ne tos taisnākos un pareizākos ceļus... Teksts laužsabiedrībā iesakņojušos iluzoros uzskatus par to, ka bērnunama bērniem galvenais ir būt mīlētiem, bet nereti paiet ilgs laiks, līdz mazais cilvēks patiešām notic (var gadīties, ka tomēr nenotic) audžuvecāku mīlestības iespējamībai. Romānā atkailināta mūsdienu sabiedrība un absolūti precīzi tverta ikdienas sadzīve un savstarpējā spēja / nespēja sarunāties vienam ar otru. Starp citu, mikroromānā attēlotās situācijas un problēmas var rasties jebkurā ģimenē, un tās nav jāattiecina tikai un vienīgi uz bērnunama bērna un audžumātes attiecībām.

Romāna veiksmes atslēga noteikti meklējama arī autores spējā pielāgoties tēlu valodai (piemēram, Gvido leksika: no bērnu valodas notiek pakāpeniska pāreja pusaudžu valodā, tad jauna vīrieša leksikā) un rakstīt reducētiem īsiem teikumiem, tādējādi apliecinot, ka latviešu valodā var ielikt vārdā vai īsā frāzē tikpat ietilpīgu domu kā garos saliktos teikumos. Emocionālo spriedzi, līdzpārdzīvojuma raisošo efektu palielina šādi īsteikumi. Piemēram, spilgta detaļa ir Gvido kārotākais ēdiens – cīsiņi, kurus autore pielieto kā ietilpīgu savstarpējo attiecību, divu pretēju pasauļu sadures plaisas simbolu, kas šo plaisu rāda topam arvien platāku un platāku. Lūk, citēšu pāris emocionāli piesātinātas un dziļas *cīsiņiādes* epizodes:

> „Mamma saka: Gvido būs dzimšanas diena. Būs kūka un dāvanas. Kādu kūku Gvido grib. Gvido nezina. Saka: cīsiņas grib! Cīsiņas! Mamma smaida. Zobus rāda – tas ir labi. Nekož. Tas ir labi. Gvido smaida. Arī. Gvido nekož. Gvido patīk smaida. [..] Gvido sakrāja cīsiņas. Daudz. Tas ir labi. Tas, kas savs, ir jāglabā. Gvido glabā savas cīsiņas. Mamma saka, ēst var visu, kas mājās. Gvido ēd cīsiņas. Spilvens nekož, spilvens ar kaķa seju. Kaķis sargās Gvido cīsiņas. Gvido ēdīs. Gvido vienmēr būs cīsiņas tagad. Katru dienu. Katru vakaru pēc dienas. Un nakti. Visas cīsiņas gaida Gvido." (29., 41. lpp.)

Lūk, Īrisas skatpunkts:

> „Es izdarīju kaut ko briesmīgu un nezinu, kā to labot. Atkal pie vainas cīsiņi. Pērku tos sasodītos izstrādājumus, jo puika labprāt ēstu tos katru dienu. Reiz taču pienāks brīdis, kad viņam būs vienalga. Kad vairs negribēsies. Viendien ieraugu, ka ledusskapī palikusi tikai paciņa, pilnīgi tukša. Bet es tikai vakar to nopirku. Vai iespējams, ka Gvido tiešām apēdis? Prasu bērnam, viņš rausta plecus un nezina. Vakarā, gultu pārklājot un spilvenu čubinot, sajūtu ko nejauku. Pazudušie cīsiņi ievīstīti spilvendrānā un laikam visu dienu tur nostāvējuši. Tādi kā glumi jau. Ož nepatīkami, un visa gulta arī šķiet tāda smirdīga – tā ož tālsatiksmes autobusos, kad tauta tin vaļā no mājām līdzpaņemtās desu maizes. Paceļu to visu augšā un grasos jau nest projām, kad istabā iesoļo zobus iztīrījis, pidžamā tērpies Gvidiņš. Viņš skrien man virsū un ķer pēc saviem cīsiņiem, es izvairos, paceļu netīro spilvendrānu augstāk, Gvido lec pakaļ. Kaukdams. Viņš tiešām kauca." Nevar, protams. Nevar aizsniegt. Tad viņš apķer manu kāju un iekož tajā. Stipri. Cīsiņi ar visu spilvendrānu aizlido pa gaisu. Bet es ar spēku ievelku pa Gvido mazītiņo sejiņu. Pļauka noskan." (39. lpp.).

Lūk, epizodes, kas lasītājā rada ilgu pārdomu pēcgaršu; lūk, grāmata, kas lasītāju neatstās vienaldzīgu; lūk teksts, kas apliecina autores prasmi un talantu. Par mazām niansēm, kas varētu būt citādi vai labāk, šoreiz nerunāšu, jo kopumā teksts, kuru balsta trīs spēcīgi vaļi, manuprāt, ir viens no veiksmes stāstiem 2025. gada latviešu prozas ainavā. Lasīsim!

Sandra Ratniece

TRĪS TOMĀTU RECENZIJA

Kristīne Želve. *Dzīve tevi salauzīs.* Orbita. 2025

Dzīvoju ar domiņām, domāju par idejiņām, daru sīkumdarbiņus.

Dokumentālists Juris Podnieks vēstulē dokumentālistam Armīnam Lejiņam 1979. gada 25. februārī

Latviešu dokumentālā kino režisores un rakstnieces Kristīnes Želves zibprozas krājums *Dzīve tevi salauzīs* līdzinās stendapam. Šajā uzstāšanās reizē skan nemitīgs dialogs ar laiku, kas mīkstām pēdām pamīdījis likteni. Viņas tekstu telpa tā kā gribētu iemiesot sīciņu konfliktu ar ārējo pasauli, taču pretēji tam pat visneērtākajos apstākļos šī telpa ir iekārtota ļoti komfortabli un silti un tā brīžiem spēj uzlabot mūsdienu skarbās realitātes sistam lasītājam garastāvokli. Želves jaunā proza nav episks stāstījums, bet gan amizanta atgadījuma pastāsts teātra bufetē otrajā starpbrīdī. Nu varbūt arī pirmajā starpbrīdī, kad randiņā mēle vēl nav atraisījusies. Trešajā starpbrīdī, kad visi jau nedaudz paguruši, varētu skanēt šīs grāmatas aprautākās vietas. Bet kopumā kā jau jebkura uzstāšanās tā ir pelnījusi vismaz trīs tomātus no krājumā lasāmā stāsta „Trīs tomāti": tikai labu, tikai sliktu un nelikšanos ne zinis.

Pirmais tomāts un pusīte no otrā

Domāju, lielākoties visa proza kaut kādā ziņā ir par nāvi, tikai Želves rakstītais šoreiz varbūt to pat apzinās un koķetē ar simptomiem. Kurp gan citur viņas prozas varoņi tik dzīvotgriboši lūkojas, ja ne neizbēgamajā? Daži pat tiešām nomirst.

Bet līdz miršanai ir jānodzīvo. Krājumu ievadošais cikls rāda galvenās varones ceļu cauri padomju skolai. Nedaudz nostalģiski ietonētie aizejošās bērnības atgadījumi ir savērpti garā virtenē, kurā totalitārās varas irstošā un anekdotiskā ikdiena sākas ar naivo un absurdo Brežņeva gaidīšanu lauku ciemā, tad tiek papildināta ar ķermeniskuma izpausmēm utu un pārvelkamo skolas apavu jomā, bet kulmināciju sasniedz ar seksualitātes apzināšanos caur komjauniešu kabinetu un ginekoloģiju. Ne katrs šīs virtenes posms ir literāra pērle (mani kā lasītāju autore pazaudē pie stāsta par „Pīpēšanu", kurā iekļauts joks ar vārdu spēli „pazīst"). Taču to kopībā ir idejiskais spēks. Želvei nav ne mazākās vajadzības izlikties nopietnai, tāpēc kādubrīd vienkārši pasaka, ka bija liela smiešanās vai vienkārši „hahaha". Šādi, paradoksālā veidā ar mazu neveiklību atbruņojusi skeptisko lasītāju, autore paceltu galvu noslēdz stāstu virteni ar personīgo atmodu – skola tiek absolvēta.

Kā zināms, jebkura atmoda ir iepriekšējās dzīves nomirdināšana, un, padomju laiku nāvi visai viltīgi un gudri iztirzājusi, Želve liek lasītājam priekšā ģimenes dzīvi, ambīcijas, nojausmu par svešu sapni un skarbo realitāti, kā arī viegli skartus ģimenes beigu gadījumus. Viss ironijas mērcē. Sievietes te vairs neizskatās tik daudzsološi kā zibprozā par padomju skolas piedzīvojumiem, viņas ir vai nu daļēji likteņa upuri, vai arī ironiskas mājsaimnieču ēnas, savukārt vīrieši šajā heteronormatīvajā pasaulē ir tie, kas nevis meklē,

bet iedomājas, uzbur, saņem, joko, jūk - un iemieso egoistisku rīcību („Harrijs, aktieris", „Mīkstās mantas", „Svešie smiekli", „Mans vectēvs", „Deviņas sarkanas rozes", „Leģions"). Iespējams, dažu stāstu vājais punkts ir arī tas, ka tie labi skanētu pirms un pēc 40 gadiem. Varbūt tas, ka nekā jauna jau nav, apliecina uzvaru pār nāvi?

Kaut kur pa vidu tam visam Želve paslēpj smalki nomaskētu aplauzienu, bet bez dramatisma, drīzāk ar neirotisku piesitienu kā Svena Kuzmina stāstā par sarkano pogu, kas tiek nemitīgi meklēta principa dēļ.

Otrais tomāts jeb pusīte

Dīvainā kārtā tieši attiecību zibproza prātā paliek kaitinoši labi, lai gan tie nav spēcīgākie šī krājuma teksti, un bieži vien tiem trūkst padziļinājuma (zibproza prasa tikpat dziļu darbu kā dzeja, manuprāt). „Brīvās attiecības", „Šopingā", „Pirmā sieva", „Kāds izskatās iemīlējies vīrietis", „Vēstules no tālienes" – virspusējība un lakonisms neļauj šos zibstāstus izbaudīt kā tekstus, vien atcerēties kā faktus. Iespējams, stāstiem līdzīgie teksti „Par aktrises darbu", „Love Story", „ONS" un citi pārspēj zibprozīgos, jo tajos iezīmējas skaidra virzība – beigas pienāks gan sievietes vēlmei kļūt par aktrisi, gan atrast pazudušo vīru, gan seksam viesnīcā. Un lasītājs grib sagaidīt šīs beigas. Atvēzēties rakstura, apstākļu un sarežģījumu attēlojumam stāstā tomēr ir vieglāk, jo neviens negaida no stāsta zibens spērienu. Un tomēr Želvei, šķetinot divu cilvēku attiecības vienas nakts sakarā, laulībā vai nejaušas satikšanās epizodē naktslokālā, izdodas mīļi, mīksti un ar tīra, dažreiz pat lamuvārdiem nospodrināta zābaka galu pabakstīt lasošā ziņkāri. Pieļauju, tieši šāds efekts arī bija autorei padomā. Mēs taču neaizmirsīsim, ka ironiski tendētās prozas izdevumu virsraksts (piemēram, Virka „Nekas man nepatīk", Jaujas „Šim stāstam es dodu četrarpus zvaigznes") parasti ir īpašā veidā eksaltēts amulets pret iespējamo neizdošanos, varbūt pat kritiku un neizpratni vai citādi mestu tomātu.

Trešais tomāts

Nav jau tā, ka šīs grāmatas kvalitātes tiktu sadalītas trijās daļās un tā trešā būtu man visvienaldzīgākā, tomēr tieši trešo grāmatas daļu nākas vienlaikus visvairāk piedot un atbalstīt, tāpēc ka daļēji šie teksti paver durvis uz, kā Bovuāra teiktu, „cilvēka projekta beigām",[1] vai kā Aspazijas stilā to varētu saukt par „vēlo gaismu", vienkāršoti sakot – vairāk vai mazāk vecumdienām. Grāmatas trešdaļa strādā kā homeopātiski līdzekļi: nedz kaitē, nedz palīdz, bet ir gana simpātiski. Tā kā redaktors Vilis Kasims ir parūpējies, lai prozas tekstu secībai grāmatā būtu nozīme, attiecību stāsti viegli turpinās pāris Paula Bankovska trako veču stilā rakstītos likteņportretos. Te ir mistisku piekritēju atstāti rožu klēpji uz svaigi miruša vīra kapa un padomju okupācijas atnesta, traumēta krievu sievietei tirgū; pa virsu nedaudz filozofiska slēdziena, ka visi mēs paliksim par vēstures drupām, un poēma vectēvam, kuras ezoteriski literārajai vērtībai nav nekāda racionāla skaidrojuma – tik pompoza tā ir. Savukārt visai kopveselīgi veidotais teksts par operdziedātājas Brehmanes-Štengeles pierakstiem atklāj to, ka autore ir arī dokumentāliste un pat pozitīvbiogrāfiste (meklē dzīvi apliecinošo skaistajā pagātnē).

Un visbeidzot stāsts „Trīs tomāti" ievieš skaidrību tajā, ko vislabākājā ziņā pārstāv Kristīnes Želves krājums – vai ko es gribētu domāt, ka tas gribētu pārstāvēt: saldsērīgu mierinājumu tumšām dienām, jo katram tekstā minētajam, vecumdienām nolemtajam tomātam kāds augstāks spēks, iespējams, sievietē iemiesots dievs, atlīdzina par ciešanām un sagatavo labāko iespējamo dzīvi pirms neizbēgamā. „Dzīve tevi salauzīs" iznākšana šajā laikā un vietā atgādina, ka zibproza bieži vien tiek asociēta ar krīzes, pārejas posma simptomiem, kad tradicionālie, lielie, pļāpīgie naratīvi sabrūk. Varu iedomāties šī laika rakstnieku kā tādu Prometeju, kas dodas autentiskuma un vienkāršības meklējumos un dāvā tautai „sērkociņus", lai literatūra turpinātos. Tā mazais stāsts nostājas pret lielo haosu, bet mūsu trauslais tomāts iespītējas un nav salaužams.

Jūlija Dibovska

[1] Beauvoir, de S. *The Coming of Age.* W. W. Norton & Company, 1996.

SMALKS, SMAGS UN DZIEDINOŠŠ AUDUMS

Andra Manfelde. *Kosmonauta iela*. Rīga: Dienas grāmata, 2025., 280 lpp.

Redaktore Gundega Blumberga, Jāņa Esīša dizains

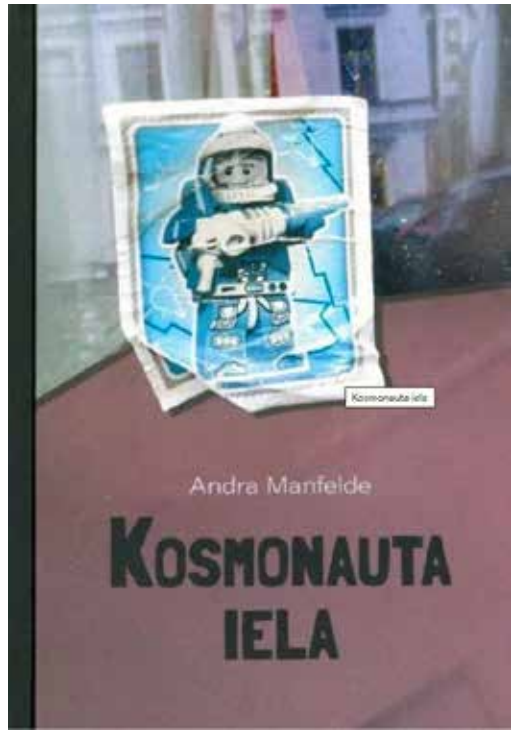

„Saule ir lēnprātīga un mērķtiecīga audēja, kas šķetina maigiem pirkstiem no zemes laukā sākumā asnus, tad augļus, un mamma ir saules palīdze, kas lēnīgi un pacietīgi pati savu dzīves brezentu darinājusi par zīdu." (274.-275. lpp.)

Ietilpīgajā tekstilmetaforā, kur Andra Manfelde saulei piešķīrusi audējas lomu, bet mammas dzīvi agrāk un tagad salīdzina ar divējiem ļoti atšķirīgiem audumiem, šķiet iekodēts kas vairāk. Faktiski to var attiecināt uz visu grāmatu un pašas rakstnieces darbu, kurā viņa no atsevišķiem saules atmirdzumiem, atmiņu pavedieniem, prāta un neprāta diegiem, dažnedažādiem notikumiem un to uzplaiksnījumiem galvenās varones dzīves gaitā uzaudusi valodiski, metaforiski, vēsturiski, sadzīviski, psiholoģiski, mākslinieciski daudzslāņainu un ietilpīgu grāmatas audumu. Tālākais ir lasītāja ziņā – lasīt: lēni vai ātri, iedziļinoties vai acīm pārskrienot, atsvešināti, attālināti vai kontekstā ar savas dzīves pieredzējumiem, kārtojot grāmatas ainas kādā vienotā gleznā vai tekstilijā vai izbaudot mirkļa burvību, emocijas, mīlestību un sāpes.

Rakstniece pati grāmatas nodaļas sakārtojusi kā sendienu albuma fotogrāfijas: tās aplūkojot, galvenā varone Sandra definē sevi, cilvēkus ap sevi, senajā bildē attēloto un pašreizējo situāciju. Fotogrāfijas nepaliek statiskas un mēmas, tās izvēršas kinematogrāfiskās ainās, sarunās ar sevi tagad un toreiz, vedina uz dzīves izvēļu un paraugu analīzi. Izšķirstot albumu un ieklausoties stāstnieces balsī, izdzīvojam cilvēka pieaugšanas ceļu, pamanām viņa prieka, sāpju, talantu, traumu avotus un aizmetņus. Visu fotogrāfiju fonā, nē, drīzāk – tās cauraužot, – bērna, pusaudzes, jaunas un pusmūža sievietes balss sauc pēc pieņemšanas, iederēšanās, mīlestības, no kā bruģēt tālāko ceļu, veidot drošu pamatu saviem tuvajiem. Augšana, pāreja ir sāpīga un nav precīzi datējama, taču kādā brīdī Sandra izjūt, ka „[..] bērnības krelles ir satrūkušas jau sen, mētājas zem rakstāmgalda, un sapnī asaras pārvēršas pērlēs, viņa vairs nemāk lidot, bet paklūp aiz krellēm un atmostas bez prieka".

Katrā pieaugšanas stāstā ārkārtīgi un nepārspīlējami liela loma ir ģimenei. Attēlotajā ģimenes modelī savu dzīvi un tās notikumus pazīs ne viens vien lasītājs: Sandra aug bez tēva („Tu dzīvo tā, it kā tevis nemaz nav, jo tu esi kosmosa kontrabanda. Aizliegtas mīlestības auglis, uz kuru skatās ar aizdomām un jau pašā sākumā ar izmisumu." 190.-191. lpp.), vēlāk ģimenē ienāk vardarbīgs patēvs, pusmāsa, pusbrālis. Jau „Poēmā ar mammu" izjutām tās sāpīgās ilgas, kad „nenāk mans tēvs", kad „pastkaste atveras ar žēlu čīkstu / izkrīt *Cīņa*, vēstules nav, vārtiņu nav, žoga nav, nav tēva" („Poēma ar mammu", 58. lpp.), *Kosmonauta ielā* tās pārvēršas neaizpildāmā robā, kuru nespēj aizlāpīt vēlākajos dzīves gados atrastais tēvs, jo satikšanās sirdī tā arī nenotiek. Domājot par saviem vecākiem, Sandra atzīst, ka „[..] kauns, vaina un klusums bija jūsu pavadoņi. Laiks kā biezs stikls starp mums. Telpa, kura tā arī nekad netika apdzīvota. Marmora istaba, kurā nav vietas putekļiem, kur nu vēl bērnam, kas piebradā, saplēš un uzdod jau-

tājumus. Tikai tas, kurš nes savu bērnu, sākumā uz rokām, vēlāk savās domās, visu laiku – ieslēgtu savā dvēselē, tāds zinās, ko nozīmē būt vecākam", un secina: „Mēs turpinām viens otra parādus, bet vajadzētu mīlestību." (275. lpp.) Kad vēl būtu izdevība mammai pajautāt, kā tas viss bijis – vecāku satikšanās, iemīlēšanās, attiecības – , Sandra tomēr izlemj neprasīt, un lasītājs iegūst brīnišķīgas poētikas, mīlestības un sāpju piesātinātu ainu: „Man šķita, ka redzu meža noru, kas nosēta ar dzegužactiņām, naktsvijolēm un sīkām, smalkām puķītēm, un, pat ja novilkšu apavus, iešu basa, es kaut ko samītu. Gribēju, lai tā zeme, tas noslēpumainais apvidus, kurā mana māte satika manu tēvu, pieder tikai viņai vienai. Tāda valoda vēl nav izgudrota, kas spētu izskaidrot mīlestību." (276. lpp.)

Kosmonauts romānā ir galējas vientulības simbols – viens pats, aizmirsts viņš riņķo ap Zemi. Dažbrīd pusaudze jūtas tieši tā: absolūti neiederīga, sevis, mīlestības meklējumos riņķodama pa mazpilsētu, kur ir „ķieģeļu mājas kā rūtiņu burtnīcas" un „veikals 'Kosmoss', kur jāiet pēc maizes un piena" (58. lpp.), un kur skolēni ir „tādi asni, kuru galvas karsēja ne tikai saule, bet hormonu diktētās pārmaiņas" (82. lpp.), un kur draudzenes uzvelk par zagtu naudu pirkto „Kosmosu", jo nav skaidrs, kā dzīvot. Kosmonauta vārdā nosauktā iela kopā ar visu pilsētu iedzīvināta spēcīgās maņu – redzes, dzirdes, ožas, garšas, taustes – gleznās, kas atklāj padomju laika, 70.-80. gadu sadzīvi, politisko un sabiedrisko dzīvi un uzstādījumus. Lapidāros uzplaiksnījumos atspoguļojas Latvijas vēsture, piemēram, izsūtījums, kuram cauri cilvēks izglabā vijoli, neiemaina pret pārtiku pat tad, kad mirst bērns, „taupa vijoli kā pēdējo brīvestības piederumu" un kur „laiku .. mēra ziemās, ne gados. Ausmās. Ilgās. Mirdzās. Rasās. Vizbulītēs. Vizmās" (258. lpp.). Kosmosa telpu, padomju laiku, daudzu ģimeņu dzīvi sacementējis klusums, klusēšana. Rakstniece šo motīvu atklājusi ļoti spilgti, tas caurvij visu grāmatu, raksturo savstarpējās attiecības, audzē „klusuma mūri" starp cilvēkiem, piemēram: „Abpusēja klusēšana arī ir saruna" (19. lpp.); „Atvadās steigā, atvieglotas, ka nav jāsēž pie galda, jāgrauž smilšcepumi un jāauž klusuma sega" (24. lpp.); „Bērns jau pieradis, ka mamma atbild ar klusumu" (25. lpp.). Tālaika un tagadnes Sandras sarunu un stāsta sazobē noteikti piedzīvojams terapeitisks efekts – gan grāmatas varonei, gan lasītājam.

Kosmonauta ielā tēlotie bērnības un pusaudzes gadi mazpilsētā savā veidā turpina dzejas krājuma *Poēma ar mammu* stāstu, kurā Andra Manfelde mēģināja atrast ceļu uz savu paradīzi – saulaino bērnību laukos, vecvecmāmiņas celtajās mājās. Tur sieviešu likteņstāsti savijās ar bērna pasauli, tur smaržu, skaņu un krāsu iespaidi – te, pilsētā, kosmonauta ielā, daudzdzīvokļu nami, asfalts un putekļi. Pērn autore vietnē „X" ietvītoja – „Šobrīd rakstu pieaugšanas romānu *Kosmonauta iela* (darbības vieta Gagarina iela Kuldīgā) [..]", taču grāmatas atvēršanas svētkos atzina, ka izlēmusi nerakstīt simtprocentīgi atklāti par sevi, jo tad tāpat būtu jāraksta par citiem, bet tas nešķitis korekti. Par spīti tam, grāmata ir – vietām pat stindzinoši – atklāta un tieša. Arī izdomāto, nepiedzīvoto ir izdevies pārnest tādā pašā intonācijā un spraigumā. Tikai loģiski, ka tādā prozas darbā spilgti izjūtami autobiogrāfiski motīvi, saistība ar konkrētām Latvijas vietām.

Bagātīgajā rakstnieces daiļradē grāmata *Kosmonauta iela* ir spilgts puzles gabaliņš, kas iederīgi turpina būvēt Andras Manfeldes poētiski reālistisko pasauli, kurā vibrē tāds dzīves vispārinājums, vēsturiskā patiesība, filozofiskais tvērums un personīgā klātesamība, ka tajā var iejusties jebkurš mūsdienu Latvijas iedzīvotājs.

Sanita Dāboliņa

PIEZĪMES, PIELAIKOJOT *PATIESĪBU*

Artis Ostups. *Patiesība*. Rīga: Neputns, 2025., 48 lpp. Redaktors Raimonds Ķirķis, Antas Pences dizains

Patiesība, piektais Arta Ostupa dzejoļu krājums, ir lakoniski izsmalcinātos tumšzilos cietos vākos ietērpta grāmata ar dažiem desmitiem dzejoļu domātājiem.

Tā sākas ar darbībcentrētu dzejoli „Pašportrets pēc trīsdesmit", kas, it kā lasītāju uzrunājot, ar viņu samērojas: vai atbilstam, kur esam, vai sapratīsimies. Dzejolī raksturots *status quo*, pieteiktas sadzīviskas, fiziskas, fizikālas, vēsturiskas, socioloģiskas, politiskas tēmas un modernais termins „prekariāts" (skaidrojumu skatīt *tezaurs.lv*), kas varbūt pat ir dzejoļa atslēgvārds. Vai ar pēdējo rindu „krist sniegā kā eņģelim, krist sniegā kā eņģelim" tiek nojauktas iepriekš noteiktās robežas?

Grāmatā aktuāla, varbūt pat saasināta laika tēma: kā izjūtam laiku, kā tas mūs pārveido, kā mainās mūsu pieredze („Pašportreta pēc trīsdesmit" varonis sevi uzlūko spogulī), kā pārtopam citos cilvēkos vai dzejniekos (dzejoļi „Citi cilvēki", „Jaunais dzejnieks"). Domājot par laiku, izkristalizējas atziņa, ka, iespējams, patvērums no tā ir vienīgi dzeja. Laiks min uz papēžiem, pagūstam pieminēt cilvēku pieredzēto, taču „mums vairs nav laika garākai sarunai" („Melnie ūdeņi"). Pieminētie stāsti tomēr ir tik spēcīgi, ka arī laika trūkumā paver plašu domtelpu. Dzejolī „Lauku ceļš" „latviešu dzejnieks no jaunā gadsimta" uzrunā filozofu Martinu Heidegeru, pretstatot un iztirzājot Heidegera priekšstatus, paša bērnības laiku un tagadni, kad „skatos ekrānā". Vai attālums starp laikmetiem nesamērojams? Mūsu zināšanas par vēsturi sakņojas citu izdzīvotās sāpēs un zaudējumos „„Mana vēsture"). Sāpīgais laiks atgādina, ko neesam izdarījuši, paguvuši, iemācījušies, un vārdos to izteikt nevar („Meistars un māceklis"). Ja nu vienīgi tēlos („Prombūtne"):

„Tumsa mūsu meitas istabā –
Dieva prombūtne,
kurā es ienesu jasmīna zaru."

Krājumā tikšķ pulksteņi, brīži, stundas (reizumis arī rāmi plūst), dienas un vakari, mēneši, gadalaiki un gadi, gadu desmiti un gadsimti. Laiks skan ikdienas trokšņos, mūzikas instrumentos un kara ārprātā. Pāļu dzinēji ritmizē, vilcieni dreboši raksta, milzīgi datu centri un lapu pūtēji dūc. Skaņas godina kurlos akmeņus („Kontrapunkts"), „svilpes dzelonis triecas starp namiem" („Rīta vilciens"), tvaikoņa svilpe noslāpst miglā – tāds mums laiks.

Patiesībā ietvertas literāras un filozofiskas reminiscences. „Postlūdijā" liriskais varonis sarunājas ar lietuviešu izcelsmes dzejnieku un esejistu Česlovu Milošu, dzejolī „Ptuja" attīsta slovēņu dzejnieka Tomaža Šalamuna motīvu, „Prombūtnē" piebalso ukraiņu dzejniekam Iļjam Kaminskim, „Manā vēsturē" – vācu mākslas zinātniekam Jākobam Burkhardam. Sasaukšanos tas netraucē, jo vēsturiski smagi notikumi mēdz atkārtoties. Varbūt tāpēc, lai labāk izprotam? Dzejnieks metaforiski hiperbolizē mūsdienu plēsoņu nodarījumus, pretstatot tos dzejas nevardarbīgajai, pat bezspēcīgajai balsij („Mani dzejoļi"):

„Mani dzejoļi ir pelēki un klusi, lai
netraucētu slepkavām
plosīt rītausmā apvārsni, pārgriezt
ieputinātās alejas.
Mums, no kara šausmām
pasargātajiem, jāsaka patiesība"
(„Marta mākoņi").

Dzejas varonis, nemaz ne lirisks, pāri laikiem sasaucas arī ar latviešu dzejniekiem, piemēram, Linardu Laicenu („Berlīne") un Ojāru Vācieti („Dzeja jaunatnei"), tikai – laiks jau cits, plaisas tik lielas, ka vienlīdzības zīmi likt neiespējami. Varbūt tie ir „Laika nogruvumi".

O jā, tas dzejas varonis ir dzejnieks – nu taču! – viņš raksta un raksta, meklē vārdus un mēģina pabeigt tekstus, un ļauj „saulei darīt savu darbu – / pierakstīt garāmgājēju ēnas, kamēr manas acis pierod pie patiesības" („Ars poetica"), viņš virtuozi spēlē uz laika stīgām un vispārina mūsu dzīvi, lai to ieraugām īstajam laikam nepieciešamajā pietuvinājumā vai attālinājumā.

„Klusums iegrimst palaga ielocēs: sapnī
tas ir papīra lauks,
kuru aizdedzina vēl neredzētu dzejoļu
zemais lidojums."
(„Šūpuļdziesma dzejniekam")

Ceru, dažas manas piezīmes nesagandēs lasīšanas prieku, jo katram būs savs lasījums, savs spogulis, savi akcenti un savi vārdi.

Sanita Dāboliņa

LATVISKĀ SAKŅOJUMA PIEVILCĪBA UN SKAISTUMS

Valters Nollendorfs *Atspīdumi*, Laikagrāmata, SIA VESTA-LK, 2025, 128 lpp.

Biju pārsteigts, bet vēl vairāk iepriecināts, saņemot Valtera Nollendorfa dzeju krājumu *Atspīdumi*. Zināju Valteru kā izcilu literatūrzinātnieku, galvenokārt – ģermānistu, to trimdas literatūras pārzinātāju, kurš pirmais jau 1988. gada rudenī toreizējās LVU Filoloģijas fakultātes studentiem un docētājiem lasīja plašu lekciju kursu par trimdas rakstniecību, informēdams par ievērojamākajiem trimdas rakstniekiem un viņu darbiem, par kuriem mēs nezinājām neko, jo „dzelzs priekškars" neļāva viņu darbus pat lasīt, kur nu vēl popularizēt un pētīt. Tie visi tika slēpti t.s. specfondā. Valtera lekcijas bija sistēmiski pārdomātas. Blakus mums nezināmai faktoloģijai par trimdā mītošajiem daudzajiem izcilajiem un modernajiem rakstniekiem un dzejniekiem, par viņu plašo veikumu, Valters to visu zinātniski vispārināja kā likumsakarīgu latviešu literatūras kopīgo procesu, liekot pilnībā saprast, ka trimdas rakstniecība nav nekāds „no tautas atšķēlies vārgi veģetējošs nokaltis zars", kā to nosauca padomju ideologi, un nav arī nekāds trimdas „buržuāziskās rakstniecības bezsaules noriets", kā to savā melīgajā un žultainajā paskvilā bija nodēvējis senilais Andrejs Upīts. Pateicoties Valteram un viņa dāvātajām trimdinieku sarakstītajām literatūrzinātniskajām grāmatām, sākās mana aizrautīgā interese par trimdas rakstniecības milzīgajām un padomju laikā noklusētajām vērtībām. Atminos, ka nākamā gada jūnija sākumā Pirmajā pasaules latviešu rakstnieku tikšanās konferencē Stokholmā Valters nolasīja konceptuāli argumentētu referātu par trimdinieku apziņas un literatūras teorētisko diskursu, kas joprojām ir vērā ņemams darbs trimdas literatūras pētniekiem arī mūsdienās. Nepārsteidza, ka Valters 1996. gadā pārcēlās uz patstāvīgu dzīvi Tēvzemē – tas bija likumsakarīgi. Te, Latvijā, viņš bija viens no galvenajiem Okupācijas muzeja veidotājiem un vadītājiem, ar

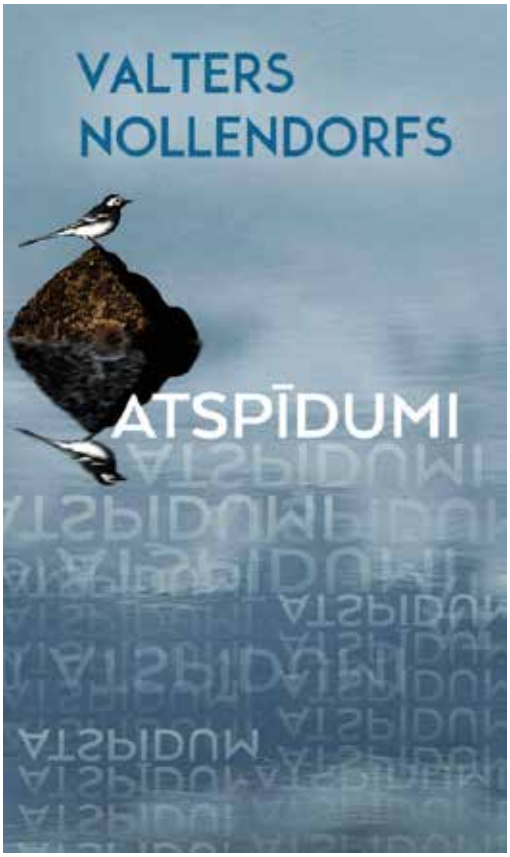

savu darbu izpelnīdamies visplašāko cieņu gan latviešu, gan Latvijas viesu vidē. Kaut arī zināju, ka Valters savu dzeju bija publicējis trimdas žurnālos, kaut zināju, ka 2023. gadā viņš bija izdevis nelielu patriotiskās dzejas krājumiņu „Saknes Latvijā", domāju, ka tas ir tikai tāds mirklīgs augstas klases literatūrzinātnieka sāņsolis, tiecoties būt arī pantu meistaram.

Taču saņēmis *Atspīdumus*, 128 lpp. apjomīgu Valtera dzejas krājumu, izlasījis tikai kādas 10-15 lappuses, konstatēju, ka viņš ir ilgi savu talantu slēpis, pareizāk būtu teikt – slāpējis, nenododamies dzejošanai. Kad izteicu Valteram savu atzinību un vaicāju, kāpēc viņš nav rakstījis dzeju vairāk un regulāri, viņš kautrīgi, tomēr uzsvēra, ka dzīvē ir bijuši svarīgāki darbi, tie ir bijuši aktuālāki un vajadzīgāki visai latviešu sabiedrībai kopumā. Tāpēc tikai tagad viņš apkopojis 1996.-2000. gados jau Latvijā rakstītos dzejoļus, kuros spilgti atainoti trimdinieka, kurš atgriezies uz pastāvīgu dzīvi Tēvzemē, izjūtas, vērojumi un pārdzīvojumi, arī secinājumi par reālo esošo, vēl tikai aizmetņos dzīvojošo neatkarīgo Latviju.

Valtera *Atspīdumos* apkopoti 87 dzejoļi, kas dalīti septiņās kompaktās nodaļās, kuru virsrakstam izvēlētas kādas zīmīgas nodaļu dzejoļu rindas. Valters priekšvārdā uzsvēris, ka krājums ir viņa atgriešanās Tēvzemē gadu dzejas atlase. Un šī atgriešanās ir arī jaunas dzīves sākums vietā, kur pavadīti pirmie trīspadsmit dzīves gadi. Te recenzents piebilst, ka Valtera dzejoļi ir 90. gadu otrās puses Latvijas vērojums sirsnības pilnā skatījumā. Kaut arī vienā no ievaddzejoļiem Valtera liriskais „es" (tas, protams, ir pats dzejnieks) apgalvo „Es neesmu / vēl te / un neesmu / vairs tur", turpmākie otrās nodaļas dzejoļi pierāda, ka viņš ar visu savu iejūtīgo skatu un mīlošo sirdi ir Latvijā, dzīvo Latvijā, ir Latvijas savaldzināts un apburts. Rīgas Miera iela rīta agrumā, strazds un ezis Smiltenē, Baumaņu Kārļa piemiņa Viļķenē, Kronvalda Atim nests pūpolzars Piebalgā, Burtnieku pils parka koki un dīķis ar tiltiņu, Rūjas upes krasts, Jaunsudrabiņa Neretas puse, Sperjāņu kalna akmeņi, rēns jūlija vakars Dundagā, stārķu ligzda Jaungulbenes pils tornī, ezers Adamovā, padomju militāristu izpostītā Zvārdes Rīteļu kapsēta, Kaives ozols – šī dzejoļos izvērstā Latvijas topogrāfija atklāj, cik dabiska un silta ir Valtera attieksme pret savu Tēvzemi, cik ļoti tā viņa garam ir nepieciešama un vajadzīga. Par centrālo šīs topogrāfiskās nodaļas tēlu pamatoti akcentēti stārķi, kas simbolizē atgriešanās Latvijā likumsakarību. Šo silto patriotisko dzejoļu vispārinājums ir skaidrs un tiešs: „Nekad, / nekādai varai, / nekādai pretvarai / es neļaušu no tevis (Latvijas – V.V.) / sevi vēlreiz ārā raut. // Pavisam esmu / tevī ieracies, / pavisam sevi / tevī iestādījis / un jaunas saknes / tevī dzinis. // Uz mūžu / tevī būšu. // Beidzot." Skaisti šajā nodaļā ieausts arī Valteram tuvā R.M. Rilkes motīvs par savu māju allažīgu nepieciešamību. Prieks par Latvijas dabas skaistumu un mīļumu vibrē arī turpmākajās nodaļās, un tikpat dabiski ir arī Valtera intīmie, izteikti personiskie dzejoļi, kas mīlas siltuma un labestības starojumā man atgādināja mūsu klasiķu K. Skalbes un F. Bārdas intīmās lirikas rāmo gaišumu, bet no pēckara Latvijas dzejniekiem šie dzejoļi intonatīvi ir tuvi V. Ļūdēna un I. Auziņa dzejai. Valtera intīmās lirikas „es" ir izteikti empātisks, labvēlīgs un gaiši sirsnīgs – arī tas ir „Atspīdumu" pievilcības pamatojums. Organiski krājumā ir F. Helderlina un G. Trākla, arī V. Belševicas motīvi, kā arī biblisko un vācu viduslaiku sižetu iesaiste. Emocionāli pievilcīgi skan arī pārdomu dzejoļi, kuros īpašu uzticību rada dzīves daudzveidīgās pieredzes un striktu ētisko principu tiešums. Ļoti simpātiski, ka šajos dzejoļos nerunā tiesātājs vai kritizētājs, bet pulsē gadu vieduma skaidrība un laipnums, cieņa pret cilvēku, humānistiska atsaucība un dzīves mūžīgā ritējuma pieņemšana ar paščieņu. Protams, ka Valtera krājums ir radies romantisma idejisko principu un daļēji arī poētikas ietekmē, šo ievirzi jāuzskata par dzejnieka firmas zīmi. Tikpat protams, ka Valters diezin vai ir pēdējais mūsu dzejnieks, kurš būtu uzskatāms par romantiķi, tieši ar šo romantisko dominanti viņa dzeja ir vajadzīga kā pretspēks mūsdienu diezgan klajajam un vienpusīgajam naturālismam un fizioloģismam. Viscaur „Atspīdumos" jūtams Valtera patriotisms un, izsakoties Ata Kronvalda vārdiem, Tēvzemes mīlestība.

Vispārinot – esam saņēmuši viengabalainu, liriskā „es" labestības un labvēlības cauraustu krājumu, kādu mūsdienu lirikā ir maz. Smalkjūtība un pietāte arī dara krājumu „siltu" un pievilcīgu. Valtera dzejas lasītāji noteikti ievēros, ka dzejnieks necieš liekvārdību, aptuvenus un izplūdušus emociju uzplūdus. Valtera dzejas spēks ir, no vienas puses, lakoniskos un poētiskos, bet jūtami simboliski tendētos tēlos, aiz kuriem skaidri jaušama dzejas veidojumā (atskaņu un asonanšu skaistā muzikalitātē, smalkjūtīgos fonētiskajos sabalsojumos!) pieredzējuša meistara prasme, bet, no otras puses, neeksaltēta jūtu virmojumu smalkjūtīga atklāsme. Un nepārprotami jāuzteic arī krājuma pārdomātā kompozīcija, kas kopumā pat tuvinās *Atspīdumu* kā liroepiska darba izpratnei.

Atzinība jāizteic māksliniecei Daigai Dunsei par krājuma mākslinieciskо noformējumu – gan formāta ziņā, gan nodaļu epigrāfu un dzejoļu sākumrindu krāsu tonalitātes ziņā, dzejoļu grafiskā izkārtojuma ziņā. Un atturīgi skaists, simboliski rosinošs ir grāmatas vāka noformējums ar cielaviņu uz akmens, kas iznirst iz ūdeņiem vieglā miglas plīvurī (fotogrāfijas autore – Madara Stella Dunse), tā radot Valtera dzejas lasītājiem pirmās gaišās, izteikti latviskas poētiskās noskaņas par visu krājumu kopumā.

Viesturs Vecgrāvis

VELTA KALTIŅA

(1931.28.VI - 2025.09.IX)

Kad braucu apciemot Veltu un Roaldu, Velta vienmēr sagaidīja ciemiņus smaidīga ar bagātīgi klātu galdu. Ikšķiles mājā mājoja gaišums, omulība un Veltas humors, kas lika aizmirsties un priecāties līdzi pat visnopietnākajam viesim. Velta līdz pat pēdējam mūža gadam bija apveltīta ar lielu enerģiju un vienmēr uzturēja sevi (kā pati pasmaidīja) fiziskā un garīgā formā – nūjoja, peldēja, spēlēja šahu un rakstīja, rakstīja, rakstīja... Viņai piemita apbrīnojams talants nepazaudēt savu radošo rokrakstu, iet laikam līdzi un rakstīt tikpat spoži, spirdzinoši un dzirkstoši viedumā, kā viņa to darīja savos spēka gados.

Iedrošināta sakārtot krājumu, Velta to arī paveica. Velta paspēja arī saskaņot ar mani redaktūru. Esmu priecīga un pateicīga liktenim, ka Veltas Kaltiņas dzejas krājums *Tai dievišķā krogā* ir sanācis tieši tāds, kādu autore vēlējās, un šobrīd ar izdevniecības Zvaigzne ABC gādību, lasītājiem ir iespēja veldzēties Veltas Kaltiņas dzejā.

Velta Kaltiņa (1931) – dzejniece, dzimusi Jēkabpils apriņķī, absolvējusi Neretas vidusskolu, Rīgas Medicīnas institūta Farmācijas fakultāti (1955), Augstākos literatūras kursus Maskavā (1975). 1962. gada 31. martā tika nopublicēts jaunās dzejnieces dzejolis laikrakstā *Literatūra un Māksla*, savukārt debijas krājums *Paraksts* tika laists klajā 1967. gadā. Pēdējā dzejas grāmata *Tai dievišķā krogā*, kas diemžēl tiek izdota pēc autores aiziešanas mūžībā, ir Veltas Kaltiņas vienpadsmitais dzejoļu krājums.

Līdz šim izdotie krājumi: Paraksts (1967), *Zilo ziloņu taures* (1970), *Sarkanmetāla vāpe* (1973), *Egretta alba* (1978), *Atbalss akā* (1981), *Mīlestības atnākšana* (1985), *Krusta zīmē* (1995), *Likteņstāsts un 33 liktenīgi dzejoļi* (ar biogrāfisku vēstījumu, 1997), *Dzeja* (kopkrājums ar dzīvesbiedru Roaldu Dobrovenski, 2016), *Kodols* (2021). Izdoti arī trīs romāni: *Mīlestības ārprāts jeb Lielie kāposti* (2000), *Te biju es* (2002) un *Savvaļas ganībās* (2005).

Veltas Kaltiņas dzejai piemīt sēlietes tiešums, stiprums un sievišķais trauslums, labestība vienlaikus. Dzejniecei vienmēr bijušas būtiskas ētiskās vērtības, iekšējie pārdzīvojumi, garīgums, cilvēkmīlestība, kas mijas ar asredzīgiem ikdienas dzīves vērojumiem un reāliju vērtējumiem. Arī humors dzejniecei nav svešs, un dziļš līdzpārdzīvojums arīdzan, vienlaikus jāakcentē, ka dzejas tonalitāte (tostarp dzejoļos ar skaudru nokrāsu) ir pārsteidzoši gaiša un viegla. Īpašu vietu dzejnieces dzīvē un dzejā ieņem mīlestības tēma, sievietes / vīrieša attiecību poētiskā izpēte un savstarpējās uzticēšanās būtiskums. Veltas Kaltiņas pasaules redzējums viņas dzejā nereti iegūst pārlaicīguma nozīmību.

Sandra Ratniece

nu kādus pierādījumus vēl?!!

es tak tur biju
gribot vai nē
es pabiju viņējā krastā
tik neparastā
bez robežām
bez žogiem

ar pilnu saprātu es gāju
ar izbrīnu un ziņukāri
man vaicāja
es atbildēju

es zināju ko gribu

man tika dots
un tika ņemts

tās gaismas zeltainās bez mēra
tie dīvie ūdeņi un klintāji
tā dobjā balss
tā neizsmeļamā
ar milzu spēka apjēgu nu manī

kā es tur grozījos
vai zābakos
vai basām kājām
pirms mani palaida uz Zemes mājām
to tā kā nepamanīju

bet dzīva biju tur kā dzīva te
un dzīva dzīve abos krastos

AR ABĀM ROKĀM PARAKSTOS

Velta Kaltiņa. *Tai dievišķā krogā*.
Zvaigzne ABC, 2025.

JĀNIS LEJIŅŠ

(1954.06.I – 2025.31.X)

Ar Jāni Lejiņu iepazinos tālajā 1989. gadā, kad sāku strādāt žurnālā *Karogs*. Viņš bija viens no prozas nodaļas redaktoriem, es nonācu kritikas nodaļā. Gan jāpiebilst, ka tolaik mūsu pazīšanās bija ļoti epizodiska un tāda kā saraustīta. Mums abiem diez ko nepatika dirnēšana redakcijā un garumgarās un lāgiem stipri bezjēdzīgās runas. Jānis retumis uzradās, sakārtoja nododamos tekstus, atstāja tos korektorēm un tad uz krietnu brīdi pazuda, jo ģimene un māja – šīs padarīšanas bija daudzkārt svarīgākas par redakcijā atsēdēto laiku. Viņš mūždien bija ļoti lietišķi noskaņots, tāds praktisks un pragmatisks cilvēks gan attiecībā pret sadzīviskām būšanām, gan arī saistībā ar paša tekstiem. Daudz vēlāk, kad ap 2010. gadu ar režisori Ināru Kolmani filmējām Jāni ciklam *Rakstnieks tuvplānā*, radās doma, ka šo viņa praktisko dabu vajadzētu iemūžināt arī vizuāli. Tika izvēlēts vienkāršākais un ātrāk realizējamais variants – Jānis ļoti lietišķi ar motorzāģi ķērās pie malkas zāģēšanas, bet es nošņāptos bluķīšus tikpat lietišķi pametu nostāk. Šķiet, divas pagales mēs sazāģējām.

Precizitātes labad jāpiebilst, ka pati pirmā sapazīšanās – neklātienē – notika drusku agrāk. Astoņdesmito gadu otrajā pusē iznāca jauno vai vismaz relatīvi jauno autoru debijas grāmatu sērija „Pirmā grāmata", tostarp arī Jāņa Lejiņa stāstu krājums *Mūsu Stacija* (1988). Apzinoties, ka arī mani piemeklējusi rakstniecības kaite, cītīgi vācu un lasīju šīs mazās grāmatiņas. Cik atceros, pirmais iespaids par Jāni – visu cieņu, bet viņš gandrīz it kā no citas paaudzes (septiņus gadus vecāks par mani), viss stabili un pamatīgi, vecumvecā klasiskā reālisma tradīcijā ieturēts, varbūt dažbrīd ar tādu kā viegli moralizējošu pieskaņu, tomēr no pavisam citas pasaules – nekādu dullību, nekādu eksperimentu, nekādu robežu pārkāpšanu.

Jāņa nozīmīgākais darbs – gandrīz desmit gadus tapusī vēsturisko romānu trilogija *Zīmogs sarkanā vaskā*. Un atkal jāpiesauc tas pats praktiskums, pragmatisms un zināmā mērā pedantisms – Jānis ierakās vēsturiska-

Auseklis Ozols. *Svētība* (*The Benediction, Pass Christian, Mississippi*). Detaļa, e/a, 60”×72”, 2000, privātkolekcija

jos tekstos un vēsturnieku darbos, lasīja visu, kas vien bija pieejams, iedziļinājās visu veidu kontekstos, oponēja vēsturniekiem un trilogijas tapšanas gaitā veidoja pats savu Latvijas 12. gadsimta vēstures koncepciju. Brīdi pa brīdim viņš uzradās redakcijā ar kārtējo tekstu blāķi (atšķirībā no daudziem citiem autoriem viņš konsekventi rakstīja ar roku, tāpēc tekstu redakcijā vajadzēja pārrakstīt ar datoru). Apmeklējumu reizēs – atkal ļoti epizodiski – sanāca aprunāties par vēstures būšanām. Liekas, es īsti negribēju piekrist viņa idejai par protovalstisko veidojumu, kas 12. gadsimtā it kā pastāvēja Latvijas teritorijā. Strīdu nebija, jo manas vēstures zināšanas ne tuvu nebija salīdzināmas ar Jāņa, tomēr palikām katrs pie sava, kaut gan viņa argumenti bija ļoti pārliecinoši. Taču literatūra nepretendē vēstīt „kā tas bija īstenībā”, literatūra piedāvā versiju „kā tas varētu būt bijis”. Cik zinu, neviens profesionāls vēsturnieks Jāņa versiju puslīdz nopietni nav mēģinājis apstrīdēt.

Nākamā epizode – 2021. gadā iznāca Jāņa un viņa sievas un mūzas Virdžīnijas kopīgi rakstītais ironiskais detektīvs *Straupes pilskungi*, kuram bezmaz nejauši kļuvu par redaktoru. Par Virdžīnijas lomu savā daiļradē Jānis izteicās kādā senā intervijā: „...esmu laimīgs cilvēks, jo visiem varu teikt, ka mana sieva ir līdzautore, un savukārt viņa var teikt, ka es esmu līdzautors lielai daļai viņas darbu. Mēs uz viena viļņa dzīvojam.” Pats par sevi saprotams, redaktoram jābūt reti kašķīgam radījumam, arī es atradu, kur piekasīties, taču Jānis mūsu telefonsarunās allaž prata argumentēt, kāpēc viņam ir taisnība, jo vismaz daļēji romāns bija sakņots reālos faktos.

Visubeidzot – Jāņa beidzamais romāns *Dieva dusmības bērni*, par kuru varu izteikties tikai kā lasītājs. Latviešu literatūrā vācu mācītājs tradicionāli ir noēdies resnis, kuram galvenais – izspiest no latviešu zemnieka kādu grasi vai vismaz biezpiena ķocīti. Līdzīgi kā *Zīmogā sarkanā vaskā* arī šajā romānā Jānis ir pirmgājējs – man literatūrā nebija gadījies sastapt tādu vācu mācītāju, kāds ir Jāņa radītais Liborijs Bērs – cilvēks ne tikai ar pārliecību un ambīcijām, bet arī ar savām ilūzijām, iedomām, ikdienas ķibelēm un pašmocībām. Tāds ļoti ticams mācītājs.

Pēdējos gados ar Jāni nav sanācis tikties, nezināju, kā viņam klājas, pie kā viņš tagad strādā. Tāpēc drūmā ziņa bija pilnīgi negaidīta un satriecoša. Jāni, lai gaiši mūžībā, tur mīt arī visi tie romāni, kurus tu nepaspēji uzrakstīt!

Guntis Berelis

Jaunā Gaita

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
<juris.zagarins@gmail.com>
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:

Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
2804 NE 172nd St.
Ridgefield, WA 98642, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

***JG* mājas lapa:**

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokratiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

E-pasta adreses maiņas lūdzam pieteikt pie Jura Žagariņa (skat. augstāk).

Nota Bene!

Jauno Gaitu kopš 2023. g. pavasara numura (*JG*312) izdodam tikai e-formātā, vairs ne apdrukāta papīra formātā.

KĀ ATBALSTĪT *JAUNO GAITU*

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT *JG* MĀJAS LAPĀ:

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

Jaunā Gaita is no longer printed and mailed to subscribers. Our magazine is e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it, and it will be available for downloading on our website <jaunagaita.net>. The contents will be available there in HTM format as well.

LITERATURE

Selections of poetry are offered by Dainis Deigelis, Daniela Šalce, Elīna Līce, Zane Brūvere Kvēpa and Paula Bička.

Prose compositions are by Uldis Ozolants, Gvido Drage (Redžinalds Grikmanis), Mārtiņš Pommers (Mārtiņš Bērziņš), Linda Tīmane, Lāsma Gaitniece, Jana Veinberga, Kristiāna Kuzmina, Baiba Zīle, Māra Svīre and Līga Rimša.

Kristaps Vecgrāvis translates into Latvian a fragment of *Exhalation*, sci-fi musings by American writer Ted Chiang, a frequent contributor to *The New Yorker* magazine on topics related to computing and AI.

HISTORY

Valters Nollendorfs' "Nine Months in 1955" is an account of the beginnings of *Jaunā Gaita* magazine, as it morphed from a publication of the American Latvian Youth Association (ALJA) into an influential and controversial medium for the entire Latvian exile community. Included is a serialized satirical introspection titled "My (democratic) Struggle" from the early issues of *JG*, illustrated in comic book form by co-editor and writer Aivars Ruņģis (1925-2001).

THEATER

In "Timeless and Timely", theater critic Atis Rozentāls looks at contemporary productions of two classic plays by Jānis Rainis and Rūdolfs Blaumanis.

VISUAL ART

Art editor Linda Treija gives an account of the life and creative production of painter Auseklis Ozols (1941-2025). He was a "Romantic Realist", founder of The New Orleans Academy of Fine Arts in 1978.

Rita Šmagre-Žīgure, of the Global Center for Latvian Art in Cēsis, Latvia, writes about photographer Ulvis Alberts (1942-2025), whose portraits of actors, directors and producers as well as poker players in Los Angeles CA have become classics, as have his photographs of the dramatic events of the renewal of Latvian independence in Riga in the 1990's, many of which were featured in *Jaunā Gaita* at that time..

BOOK REVIEWS

Agija Ābiķe reviews *Atsevišķa gaisma* (*A Separate Light*) a collection of the poetry of Māris Salējs (Marians Rižijs).

Gundega Zēhauza: *Maigajā cietumā* (*In the Gentle Prison*), poetry by Jānis Tomašs.

Ingus Barovskis: *Austra*, poetry by Daina Sirmā.

Laimdota Ločmele: *Mēs karā'i aiziedami...* (*As We Went Off to War...*) by brothers Jānis and Kārlis Junga, a WWII memoir.

Sandra Ratniece: *Soļu skaitīšana* (*Counting Strides*) by Kristīne Ilziņa, a novel about growing up in an orphanage.

Jūlija Dibovska: *Dzīve tevi salauzīs* (*Life Will Break You*) by Kristīne Želve, a novel about school days in Soviet Latvia from a girl's perspective.

Sanita Dāboliņa: *Kosmonautu iela* (*Cosmonaut Street*) by Andra Manfelde, also a novel about the life of a woman coming of age in Soviet Latvia.

Sanita Dāboliņa: *Patiesība* (*Truth*) poetry by Artis Ostups.

Viesturs Vecgrāvis: *Atspīdumi* (*Reflections*) by Valters Nollendorfs.

IN MEMORIAM

Sandra Ratniece marks the passing of writer Velta Kaltiņa (1931-2025).

Guntis Berelis marks the passing of writer Jānis Lejiņš (1954-2025).